

**VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODEBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI**

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
JOSEF VESELÝ
ŘÍZENÍM REDAKCE POVĚŘEN
MARTIN DANĚŠ
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE IRENA KREJČOVÁ
GRAFIK PETR TĚŠÍNSKÝ
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, PAVEL BRATINKA, ADAM ČERNÝ,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RUDOLF CHMEL, PETER JUZA,
RADEK KHOL, ČESTMÍR KONEČNÝ, KAREL
KRÁTKÝ, OSKAR KREJČÍ, KRISTINA LARISCHOVÁ,
ZDENĚK MATĚJKA, ALOJZ NEUSTADT, JOSEF
OREL, ALEXANDR ORT, MARTIN PALOÚŠ, JAN
PETRÁNEK, KAREL PEZL, MIROSLAV POTOČNÝ,
LIBOR ROUČEK, DUŠAN ROZEHNAL, RICHARD
SEEMANN, JIŘÍ STAŘÍK, ŠTEFAN ŠEBESTA,
VÁCLAV ŠMEJKAL, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ, KVĚTA
ŠUBRTOVÁ, VRATISLAV VÁLEK, JOSEF VESELÝ,
PETR ZAVADIL, JAN ŽÍŽKA

REDAKČNÍ KRUH: JOSEF BUČEK, JIŘÍ
DIENSTBIER, KAREL DUFEK, MIROSLAV
GALUŠKA, BOŘEK HOMOLA, ROBERT HORÁK,
ZDENĚK CHAROUZEK, OTTO KLÍČKA, MILAN
KŇAŽKO, JAROSLAV KOHOUT, VÁCLAV KOTYK,
PETR KRUL, MIROSLAV KUSÝ, VOJTĚCH MENCL,
JAROSLAV ŠABATA, VĚRA ŠTOVIČKOVÁ-
HEROLDOVÁ, LUDĚK URBAN, VÁCLAV VRABEC,
PETER VRŠANSKÝ, RICHARD WAGNER, JOSEF
ZIELENIČEK, JIGAL ARCI (TEL AVIV), JAN
AUERHAHN (PAŘÍŽ), RUDOLF BYSTRICKÝ
(ŽENEVA), CLAUDE ESTIER (PAŘÍŽ), VLADIMÍR
HANDL (BIRMINGHAM), JIŘÍ HOCHMAN (PALM
COAST, FL.), FRANTIŠEK JANOUCHE
(STOCKHOLM), PETR LEBEDA (MONTEREY),
ADOLF MÜLLER (KOLÍN n. R.), MICHAIL OZEROV
(MOSKVA), VRATISLAV PĚCHOTA (NEW YORK),
PETR ROBEJŠEK (HAMBURK), WERNER
ROSENBERG (BERLÍN), VILIAM ROTH (VARŠAVA),
DUŠAN ROZBORA (NIKÓSIÉ), GERHARD
SABATHIL (BRUSEL), PAVEL SEIFTER (LONDÝN),
HELMUT G. SCHMIDT (BONN), JAN STAŇKOVSKÝ
(VÍDEŇ), JAROSLAV ŠEDIVÝ (BERN), JIŘÍ
VALENTA (MIAMI), MAGDA VAŠÁRYOVÁ
(VARŠAVA), ALEXANDR VONDRA (WASHINGTON),
KAMIL WINTER (EDWARDSVILLE, ILL.)

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 02/51 108 107; fax: 02/51 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz. Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč. Předplatné na rok činí 234 Kč, pro studenty a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice 427,40 Sk. Tiskne MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax: 00421842/4281696. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.czechia.com/iir. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č. j. NP 2890/1994 ze dne 6. 12. 1994. Podávání tiskoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

F 5210

INDEX 46911

OBSAH 7/2000 ROČNÍK XXIV

STR.

SVĚTOZOR	2
DLOUHÁ CESTA DO EVROPSKÉ UNIE / Martin Daneš	3
FRANCIE A EVROPA	
PRIORITY FRANCOUZSKÉHO PŘEDSEDNICTVÍ / Jiří Plecítý	4
PRIORITY PŘEDSEDNICTVÍ: FRANCOUZSKÝ POHLED / Philippe Coste	7
OSA PAŘÍŽ-BERLÍN JE VYSTAVENA ZKOUŠKÁM / Josef Veselý, Kai-Olaf Lang	8
SPOLEČNÁ OBRANA FRANCOUZSKÝM ZÁJMEM / Jan Eichler	10
MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE FRANKOFONIE / Lenka Pokorná	12
VZTAHY A PROBLÉMY	
NĚKOLIK ZAMYŠLENÍ NAD FRANCOUZSKO-ČESKÝMI VZTAHY / Antoine Marès	14
EVROPSKÉ KROKY K POVÁLEČNĚ OBNOVĚ BALKÁNU / Gerhard Sabathil	16
ČESKO-SLOVENSKÉ BLÝSKÁNÍ NA ČASY / Vladimír Leška	18
CO LZE ČEKAT OD SUDETSKÝCH NĚMČŮ? / Luboš Palata	21
KLÍČEM JSOU GOLANY / Martin Novák	22
EKONOMICKÝ OBZOR	
DYNAMICKÝ ROZVOJ ČESKO-FRANCOUZSKÉ OBCHODNÍ VÝMĚNY / Aloiz Neustadt	24
ZEMĚMI SVĚTA	
RWANDA A KONGO MEZI HUTUY A TUTSII / Vladimír Klíma	27
SERIÁL	
MEXICKÉ DROGOVÉ SÍTĚ A EVROPA / Miroslav Nožina	28
VOLNÁ TRIBUNA	
ORGANIZACE AFRICKÉ JEDNOTY HLEDÁ NOVÉ IDEJE / Mesfin Gedlu	30
RECENZE	
BLEDNOUCÍ HROZBA Z BLÍZKÉHO VÝCHODU / Zdeněk Müller	33
HUMANISTICKÝ OBRAZ DNEŠNÍ AFRIKY / Bořek Homola	36
RUSKO NA KONCI JELCINOVY ÉRY / Lubomír Kopeček	37
AKO TO BOLO... / Peter Stupavský	39
BOSNA A HERCEGOVINA PŘEHLED KULTURNÍ HISTORIE / Ladislav Cabada	40

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 8. 2000)

► *Výzvy Mezinárodního měnového fondu pro příští desetiletí* ► *Co je globalizace?* ► *Globali-*

zace a nová ekonomika ► *Islámská otázka v Rusku* ► *Válka a mezinárodní právo* ► *Světové*

společenství postupuje v chemickém odzbrojování ► *Italský organizovaný zločin* ►

ČERVEN

1. Americký federální odvolací soud v Atlantě rozhodl, že Elián González, šestiletý kubánský chlapec, se kterým chtěla matka loni v listopadu emigrovat do USA a při ztroskotání lodi zahynula, nemůže v USA žádat o azyl.

2. Slavnostně zahájena výstava EXPO 2000 v Hannoveru.

2. Hlavní žalobkyně Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii sdělila RB OSN, že nejsou žádné podklady k vyšetřování obvinění, že se NATO dopustilo zločinu při bombardování Jugoslávie.

3. V Berlíně skončila konference Moderní vládnutí v 21. století za účasti čtrnácti šéfů států a vlád z celého světa. Shodli se, že je nutné usilovat nejen o zajištění hospodářského růstu, ale i o spravedlivé rozdělení jeho výsledků. Konference se konala z podnětu německého kancléře Gerharda Schrödera, podle něhož je zapotřebí zabránit dominanci ekonomiky nad politikou, neponechat vývoj společnosti na volném působení tržních sil a politicky zajišťovat společné hodnoty, jako jsou principy demokracie, sociální spravedlnost a lidská práva, přičemž v tom musí hrát důležitou roli stát.

4. Schůzka amerického prezidenta Billa Clintona a ruského prezidenta Vladimira Putina v Moskvě. Ve společném prohlášení potvrdili, že jejich země během 20 let zničí po 34 tunách plutonia, z něhož by bylo možné vyrobit tisíce malých jaderných zbraní, dále prohlásili o zásadách strategické stability, v níž vyloučili pozici ke smlouvě ABM v souvislosti s plánem USA na raketovou obranu, který Putin znovu odmítl, a k otázkám omezení strategických útočných zbraní v rámci odzbrojovacích rozhovorů START. Bill Clinton nepřijal Putinův návrh na společný projekt, který by zneškodňoval rakety nevypočitatelných států hned při jejich odpálení, a ne až ve vesmíru.

5. Ruský prezident Vladimir Putin při návštěvě Itálie na tiskové konferenci řekl, že Rusko navrhlo vytvoření společného protiraketového obranného systému pro Evropu za účasti Ruska, EU, NATO a amerických partnerů.

5. Odvolací soud v Santiagu de Chile definitivně potvrdil, že bývalý diktátor Augusto Pinochet bude zbaven doživotní senátorské imunity.

5. Na Šalomounových ostrovech zaly povstalecké milice, tzv. Malaitští orli, premiéra Bartholomewa Ulu-fa-alua. Ovládli několik klíčových míst v metropoli Honiara. Bouře mají etnický charakter.

5. Ukrajinský prezident Leonid Kučma slíbil americkému prezidentovi Billu Clintonovi při jeho návštěvě v Kyjevě, že poslední ze čtyř reaktorů černobylské elektrárny bude nadobro zastaven k 15. prosinci 2000.

5. Zatímco v Alžírsku pokračovaly mírové etioopsko-eritrejské rozhovory, na bojištích mezi oběma sousedy znovu vypukly boje.

6. Polská Volební akce Solidarity přiznala, že její vládní koalice s liberální Uníí svobody se po 30 měsících definitivně rozpadla a že hodlá vytvořit menšinovou vládu.

6. Novým maďarským prezidentem zvolen profesor mezinárodního práva Ferenc Mádl (69).

7. Slovinský parlament schválil novou vládu, v jejímž čele je konzervativní premiér Andrej Bajuk, čímž v zemi skončila dva měsíce trvající vládní krize.

7. Americký soudce Thomas Panfil-eld Jackson nařídil, aby největší softwarová společnost na světě Microsoft Corp. byla rozdělena na dvě. Cílem rozhodnutí je zabránit společnosti v dalším porušování antimonopolních zákonů.

8. Ruský prezident Vladimir Putin vyhlásil výnosem prezidentskou správu nad Čečenskem. Správcem Čečenska na příští čtyři roky jmenován nejvyšší čečenský muslimský duchovní muftí Ahmed Kadyrov.

8. Na následky atentátu zemřel v Aténách britský vojenský atašé generál Stephen Saunders. K činu se přihlásilo ultralevicové Hnutí 17. listopadu.

9. Německý Spolkový sněm odmítl návrh CDU/CSU na zrušení dekretu prezidenta Beneše.

10. Ve věku 69 let zemřel syrský prezident Háfiz Asad.

10. V New Yorku skončila týdenní konference OSN o postavení žen. Závěrečné prohlášení povrdilo závěry konference v Pekingu z roku 1995 a požaduje přísnější opatření v boji proti násilí na ženách a v obchodu se ženami na celém světě.

13. V Pchjongjangu zahájena historicky první schůzka nejvyšších představitelů obou korejských států, vůdce KLDK Kim Čong-ila a jihokorejského prezidenta Kim Te-džunga. Oba vyjádřili ochotu žít v míru a podepsali komuniké o snižování napětí na Korejském poloostrově a o spolupráci. Kim Čong-il přijal pozvání k návštěvě Korejské republiky.

13. Turecký atentátník na papeže Jana Pavla II. v roce 1981 Mehmet Ali Agca dostal od italského prezidenta milost a byl vyhoštěn do Turecka. Zde byl znovu uvězněn, aby si odpykal trest za vraždu novináře.

14. Amnesty International představila ve Vídni zprávu o porušování lidských práv ve 144 zemích v loňském roce.

14. Nový šéf prozatímní čečenské správy muftí Ahmed Kadyrov vyzval muslimské povstalce, aby složili zbraně.

15. Německá spolková vláda a výrobci jaderné energie se dohodli na koncepci umrtvení, podle níž Německo uzavře do roku 2032 všechny své jaderné elektrárny.

15. Povstalci ze Šalomounových ostrovů vrátili policii kontrolu nad hlavním městem Honiarou.

15. Ruský prezident Vladimir Putin při návštěvě v Německu opět varoval před těžkými následky amerického plánu protiraketové obrany a místo něho navrhl vybudovat „nestrategickou obranu od Atlantiku po

Ural“, vytvořit na kontinentu zónu bez jaderných zbraní a podniknout konvenční odzbrojovací kroky v námořnictvu a letectvu. Striktně odmítl rozšíření NATO na východ a vyslovil připravenost k „pragmatickému dialogu“ s Aliancí na smluvním základě.

17. Etiopský a eritrejský ministr zahraničních věcí podepsali pod patronací OAJ dohodu o míru mezi Eritreou a Etiopií.

19. Zahájen summit EU v portugalské Feife. Podle výsledků schůzky musí konference o reformě Evropské unie skončit do prosince a nová smlouva musí být schválena na vrcholné schůzce v Nice. Summit konstatoval, že EU hodlá zachovat dynamiku rozšiřování, a zopakoval, že kandidáty zhodnotí až podle jejich výsledků.

19. Americká vláda oznámila, že zmírnila ekonomické sankce proti KLDK, které zavedla na konci korejské války v roce 1953. USA odvolaly zákaz dovozu zboží a surovin z KLDK a omezily kontroly finančních transakcí a amerických exportů, které nepodléhají bezpečnostním omezením. Snadnější má být také cestování mezi oběma zeměmi.

20. Ministři izraelské vlády delegovaní ortodoxní stranou Šas podali demisi kvůli neshodám ve financování církevních škol. Odchod z vlády o z n á - mili 21. června i tři ministři za sekulární stranu Mercaz. Šas krátce před termínem, kdy mělo rozhodnutí v s t o u - pit v platnost, demisi stáhla, protože její požadavky byly uspokojeny.

20. Syrská Socialistická strana arabské obrody zvolila svým generálním tajemníkem místo zesnulého Háfize Asada jeho syna Bašára (34).

21. Přes odpor vlády premiéra Giuliana Amata odhlasovali poslanci dolní komory italského parlamentu usnesení o zrušení sankcí proti Iráku.

22. Během návštěvy americké ministryně zahraničí Madeleine Albrightové v Pekingu vyzvala Čína Spojené státy, aby ustoupily od plánu vývoje nového protiraketového štítu. ČLR zastává názor, že záminka USA pro rozvoj systémů NMD (National Missile Defense) a TMD (Theatre Missile Defense) nemá žádné opodstatnění.

24. Němečtí Zelení zvolili do svého čela ministra zahraničí SRN Joschka Fischera.

24. Náčelník ruského generálního štábu Anatolij Kvašinín oznámil, že ruské ozbrojené síly již zničily všechna velká uskupení čečenských povstalců, zatím však situaci plně nekontrolují. Krátce nato oznámeny těžké boje na jihovýchodě Čečenska.

24. – 25. V parlamentních volbách v Zimbabwe zvítězil Africký národní svaz Zimbabwe-Vlastenecká fronta Roberta Mugabeho, která získala 62 křesel ze 150. Opozici připadne 57 křesel. Prezident má právo jmenovat 30 poslanců. Mezinárodní pozorovatelé prohlásili volby za neregulární. Vyvlastňování bělošských farem má pokračovat.

25. V parlamentních volbách v Japonsku zvítězila nyníjší tříčlenná konzervativní koalice Liberálně-demokratické strany, Nové pokrokové strany a buddhistické strany Kómeiró. Bude mít ve 480členném parlamentu 284 křesel.

26. Americký prezident Bill Clinton oznámil, že americkým a britským vědcům se podařilo dešifrovat lidský genom.

26. Mezinárodní inspektoři Martti Ahtissari a Cyril Rammamphosa oznámili, že zbraně a výbušniny IRA jsou zajištěny.

26. Parlament indického svazového státu Džammú a Kašmír schválil rezoluci vyzývající k zavedení autonomie na tomto sporném území.

27. Ministři zahraničí více než sta zemí na mezinárodní konferenci ve Varšavě podepsali tzv. Varšavskou deklaraci o demokracii. Nepřipojila se Francie a Honduras.

27. Francouzský prezident Jacques Chirac přednesl v německém Spolkovém sněmu projev, v němž se vyslovil pro „dvourychlostní Evropu“, ale odmítl vytváření jakéhosi evropského superstátu a zdůraznil potřebu zachování národní identity jednotlivých zemí.

27. Kazašský parlament schválil zákon, který Nursultanovi Nazarbajevovi jako prvnímu kazašskému prezidentovi dává doživotní pravomocí a privilegia. Zákon umožňuje Nazarbajevovi diskutovat o klíčových politických otázkách s parlamentem, s příštími prezidenty a dalšími oficiálními představiteli i po odchodu z funkce.

27. Fidžijská pučistická armáda, která jim dala 24 hodin na podepsání dohody o ukončení politické nestability. Armáda pak oznámila, že do týdne jmenuje dočasnou civilní vládu, která by měla do dvou let přivést souostroví k volbám. Obsazení vlády proběhne bez vlivu pučistů.

28. Ruští senátoři odmítl návrh zákona o reformě Rady federace, horní komory parlamentu, který předložil prezident Vladimir Putin. Cílem reformy je posílit ústřední moc a omezit vliv gubernátorů a ostatních šéfů subjektů federace.

28. Šestiletý kubánský chlapec Elián González, o jehož azyl v USA se vedl několikaměsíční spor, se vrátil na Kubu se svým otcem.

28. Americký ministr obrany William Cohen ve Washingtonu prohlásil, že si USA nepřejí, aby se v Evropské unii mimo rámec Aliance vytvářela autonomní obranná síla.

29. Americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová obnovila svou dosud neúspěšnou kampaň proti jugoslávskému prezidentu Slobodanu Miloševićovi.

29. Novým ministrem zahraničí Polska jmenován Wladyslaw Bartoszewski (78).

29. S politováním, že to nepřispěje k prohloubení spolupráce mezi Ruskem a Radou Evropy, přijala Moskva zprávu o rezoluci, v níž Parlamentní shromáždění Rady Evropy požadovalo změnu ruského postoje k Čečensku.

Dlouhá cesta do Evropské unie

Francie se ujala půlročního předsednictví v Evropské unii. Protože jde o jednu ze zakládajících, největších i politicky nejvýznamnějších členských zemí, a jelikož nadcházející půlrok bude v lecčems přelomový, budí francouzské působení v čele Unie mnohé naděje. Mimo jiné v trojlístku nejpokročilejších kandidátů ze střední Evropy – České republice, Maďarsku a Polsku – slibujícím si, že se proces rozšíření pohne výrazněji kupředu.

Naděje se však zdaleka nerovná jistotě. Jednak je význam předsednictví v Unii menší, než by se na první pohled mohlo zdát (vydává impulsy, nikoli rozhodnutí, jež si vyžadují konsensus), jednak nejsou Francie ani další klíčové státy Unie na brzké rozšíření na východ ještě zcela připraveny.

„...požadavek je jasný: Rozšíření nebude zbrklé.“ Varovná věta, již pronesl francouzský prezident Jacques Chirac ve svém červnovém projevu před německým Bundestagem (týž prezident Chirac, který před pár lety ve střední Evropě hlásal rozšíření „v roce 2000“), informovaného pozorovatele nepřekvapí. Svědčí o tom, že se politický projev mění s časem i podle publika, jemuž je určen. Zejména je však nepřímým odrazem faktu, že v západní Evropě přežívají vůči zemím za bývalou železnou oponu některé „bloky“, jež mají tuhý život.

Za prvé tam obecně přežívá hluboká neznalost prostoru, izolovaného od integrující se části Evropy po téměř půlstoletí, a v níž politici – bohužel – příliš nevybočují ze společenského průměru. Neinformovanost plodí strach z neznáma. V Paříži či Londýně dodnes příliš nerozlišují mezi Evropou střední, východní a kupříkladu Balkánem, proto se nelze divit, že v těchto metropolích nadále panují obavy z importu nestability po rozšíření Unie byť jen o několik stovek kilometrů dále na východ.

O střední Evropě a kulturní, sociální i ekonomické propasti, která ji dělí od evropského východu i jihovýchodu, ještě mají určité povědomí Němci, kteří jsou s tímto regionem geograficky spjatí, mají s ním své bohaté historické zkušenosti a v Unii platí za hlavní zastávce jeho integrace. Avšak tato znalost je relativní a desítky let existence železné opony se na ní rovněž neblaze podepsaly. Příznačné bylo tvrdošíjně zaměňování Česka s Čečenskem v projevu kancléře Helmuta Kohla před německými poslanci, jímž se poz-

ději „inspiroval“ orientační leták světové výstavy v Hannoveru; kdo v Praze či Zlíně by si spletl Německo s Nizozemskem, potažmo s Nigérií?

Vedle neznalosti panuje v Evropské unii též jistá (někdy špatně skrývaná) nechuť vůči zemím „na východ od ráje“. První z jejích příčin tkví v tom, že společenství, jehož poválečný zrod bezprostředně následoval stažení železné opony dělící kontinent, má ono rozdělení zabudováno ve svém genetickém kódu. Překonat je znamená vrátit se k samotnému filosofickému základu integrace a alespoň zčásti jej přehodnotit. Takový úkol si žádá politickou odvahu i schopnost tvořivé reflexe, a také čas k nezbytné adaptaci na radikálně změněné podmínky v Evropě. Jak vidno, uplynulých deset let bylo z tohoto hlediska ještě krátkých.

Nechuť evropského západu vůči východu má i jednu prozaičtější příčinu: postkomunistický svět je chudý. I země, jež původně patřily k těm bohatým (jako Česká republika), jsou dnes více či méně zdevastovány „tureckým hospodářstvím“ komunistických plánovačů. Je přirozené, že se Unie, která na různé dotace, zejména do zemědělství, spotřebovává více než dvě třetiny svého rozpočtu, nijak nehrne do toho, aby mohla podporovat další země, jež by se staly čistými rozpočtovými příjemci. Bohatší členové mají strach z dalšího (n-tého) zvýšení svých příspěvků, chudší země *jižního křídla* zase nemají chuť dělit se o své zdroje s dalšími „žebřavými“ státy, a tím o část z nich nenávratně přijít.

Rozšíření za bývalou železnou oponu, která dosud nezmiřela z myslí a srdcí mnoha obyvatel západní, ale i východní Evropy, je obtížným a zdoluhavým procesem. Zdoluhavým i z toho důvodu, že Evropská unie není, a nejspíš nikdy nebude superstát s jedinou ústřední mocí, nýbrž je společenstvím zemí, v němž každá hájí, a nezdíka velmi tvrdě a vehementně, své vlastní zájmy. Připravované rozšíření na východ koliduje se zájmy některých členů, jimž hrozí umenšit jejich vliv uvnitř tohoto společenství.

Ukázkovým příkladem je právě Francie, jež v něm v podmínkách rozdělené Evropy hrála prim; byla jejím „geografickým“ středem, jakož i nejsilnější evropskou mocností, před Německem, oslabeným svým rozdělením i omezenou suverenitou. Nyní se má tedy těžiště „Evropy“ posunout dále na východ příchodem zemí, jejichž strategické zájmy jsou nejasné, ale dá se o nich předpokládat, že nebudou zcela v souladu se zájmy Paříže. Středoevropské země bývají Francií považovány za jakéhosi trojského koně Spojených států, které prosadily rozšíření Severoatlantické aliance právě o ně, a (nejen) tím v nich získaly cenné body. Americké zájmy v Unii tradičně hájí Velká Británie a nikdo v Paříži ani Bruselu nestojí o to, aby se „washingtonska lobby“ nemístně rozrostla.

Do Evropské unie Česká republika i další středoevropské země nepochybně vstoupí. Je to v jejich zájmu, a rozšíření na východ je nepochybně též perspektivním zájmem Unie jako celku. V čase, kdy byl proces odstartován, ale cíl dosud není na dohled, je vhodné se navzájem blíže poznávat. V Bruselu se o to dnes snaží. V Praze si stále kdekdo odmítá sundat z nosu růžové brýle, veden do morku kostí vrytou potřebou *Velkého bratra*. Unie však není zlaté tele, jež k nám přijde jako dar shůry, a tím méně posvátná kráva, kterou uctivě objedeme, když se náhodou zastaví uprostřed vozovky.

– md –

Priority francouzského předsednictví

JÍŘÍ PLECITÝ

Francie předsedá Evropské unii od 1. července 2000. Po Finsku a Portugalsku se tak otěží ujímá velký stát, který navíc sehrál významnou historickou roli při budování sjednocené Evropy. Francie povede Unii ve zlomovém období. V březnu formálně začala mezivládní konference, která má vyústit v dnes již nevyhnutelnou institucionální reformu. Do závěrečné fáze vstupují i jednání nejlépe připravených kandidátských států. Kromě toho je v Unii stále citelnější potřeba hlubších reforem, které přiblíží Evropu občanům. Z těchto důvodů je francouzské předsednictví spojeno s významnými očekáváními ze strany členských i kandidátských států.

Priority jsou prioritami vnitropolitickými

Každý předsedající stát se snaží využít manévrovacího prostoru, jímž disponuje díky tvorbě programu svého předsednictví i agendy jednotlivých schůzí (zejména Rad ministrů a Výboru stálých zástupců), aby vyřešil své nejpálčivější problémy. Předsedající země se však musí podřídit množství vnějších omezení, z nichž nejvýznamnějším bude pro Francii nedostatek času. Šestiměsíční období se totiž v důsledku dovolených a vánočních svátků v druhém pololetí zkracuje zhruba na čtyři a půl měsíce.

Vypracování programu a priorit předsednictví je komplikovaný a zdoluhavý proces, který musí ve Francii hledat konsenzus mezi představiteli prezidenta a vlády. Ta je navíc s blížícími se prezidentskými volbami (2002) stále citlivější na názory veřejnosti. Francouzský tisk věnuje otázce předsednictví velkou pozornost, ovšem s obnovením staré debaty o délce prezidentského mandátu (sedm nebo pět let), která zajímá Francouze daleko více než evropské otázky, se jeho zájem o ni postupně vytrácí. Vliv tohoto vnitropolitického problému na průběh předsednictví nelze podceňovat. Lze předpokládat, že by referendum o prezidentském mandátu, pokud by k němu došlo do konce roku, vytláčilo evropské problémy na vedlejší kolej. Výsledkem takového vývoje by mohla být jak menší svázanost francouzských vyjednávačů a větší přístupnost ke kompromisům, tak ztráta jejich zájmu jakékoli problémy řešit.

Z projevu prezidenta Jacquesa Chiraka (4. 5. v Chambéry), premiéra Lionela Jospina (především 9. 5. před Národním shromážděním) a ministra pro evropské záležitosti Pierra Moscoviciho (projev 28. 3.

tamtéž) vyplývá, že Francie nechystá žádná velká překvapení.

Od chvíle, kdy Francie souhlasila s částečným přenesením boje proti nezaměstnanosti (lucemburský summit, Amsterdamská smlouva) a sociální politiky vůbec (lisabonský summit) na úroveň Unie, se stala tato oblast středem jejího evropského zájmu. Snaha prodat Evropu vlastním občanům a bezpochyby i strach ze „sociálního dumpingu“ ji budou nutit k mimořádné aktivitě. Lze očekávat přijetí sociálního programu Unie na dalších pět let, ale možná i prosazení jisté fiskální harmonizace. Kromě toho bude chtít Francie využít nízkého kursu eura k tomu, aby konečně přesvědčila ostatní státy o nutnosti přetvoření výboru *EURO II* v ekonomickou vládu „eurozóny“.

Další oblastí, v níž chce Francie navázat na výsledky lisabonského summitu, je společná politika v oblasti informatiky a využití moderních technologií. V této souvislosti hovoří francouzští představitelé o přijetí jakéhosi „jednotného aktu vědění“, který má zaručit volný pohyb znalostí, informací a obecně výsledků výzkumu a vývoje v Evropě. Hlavní motivací je samozřejmě podpora evropské konkurenceschopnosti vůči Spojeným státům.

Druhou prioritou bude snaha přiblížit Evropu občanům. Francie se zde zaměří na vše, co jí umožní řešit její vnitřní problémy a ukázat tak svým občanům, že je jim Unie k něčemu dobrá. Jedná se především o oblast veřejného zdraví a ochrany spotřebitele. Jako reakci na problém nemoci šílených krav požaduje Francie vytvoření nezávislé evropské potravinové agentury a věří, že se jí tak podaří udělat z tzv. principu opatrnosti, který aplikuje ve své vnitřní legislativě, všeobecně uznávané pravidlo. Další priori-

ty budou otázky společné politiky v oblasti dopravy. Francie se bude snažit o zavedení společných evropských norem zejména pro námořní dopravu, aby zamezila haváriím, jakou bylo nedávné potopení tankeru Erika. Pokrok lze očekávat i v budování společného právního prostoru. Francouzské předsednictví pod tlakem hojně medializované aféry, jež byla spojena s vydáním „vlakového“ vraha Rezaly, zadrženého v Portugalsku, bezpochyby naváže na výsledky summitu v Tampere a bude se zasazovat o vzájemné uznávání soudních rozhodnutí a o společnou politiku udělování povolení k dlouhodobému pobytu.

Nelze zapomenout ani na otázky společné obrany. Francie se určitě bude snažit o rychlé vytvoření struktur pro jednotku rychlého nasazení, jejíž vznik byl dohodnut na francouzsko-britské schůzce v Saint-Malo (prosinec 1998) a odsouhlasen na podzimním summitu v Helsinkách. Konečně Francie považuje za otázku národní prestiže, aby se jí podařilo přijmout na summitu v Nice Chartu základních lidských práv. Zatím nebylo rozhodnuto o legislativní podobě této charty, ale zdá se, že se Francie kloní spíše k jednodušší verzi slavnostní deklarace. Pokud by měl být text právně závazný, bylo by totiž nutné vyřešit celou řadu otázek ohledně hierarchie mezi Evropským soudním dvorem v Lucemburku a štrasburským Soudem pro lidská práva a do toho se nikomu zatím nechce.¹⁾

Veřejné mínění je zvláště citlivé na výše zmíněné oblasti a jeho vliv na orientaci předsednictví nelze podceňovat. Přesto je zřejmé, že z mezinárodního hlediska bude úspěch v předsednictví hodnocen podle výsledků mezivládní konference, a tedy institucionální reformy. To je také oblast, která bude nejvíce zajímat kandidátské státy.

Cíle mezivládní konference

Dnes již není pochyb o tom, že se Francii podařilo prosadit myšlenku, jíž s ní v Amsterdamu sdílela pouze Belgie a Itálie,²⁾ a sice že institucionální reformy nelze přikročit k ratifikaci vstupních dohod s první vlnou přijatých států. Výsledek konference bude tedy pro načasování rozšíření naprosto zásadní. Nabízí se samozřejmě otázka, jaká dohoda bude pro Francii dostatečně dobrá na to, aby s první vlnou rozšířením souhlasila. Vzhledem k obtížnosti probíhající diskusí v rámci konference dala už Francie najevo, že chce její program co nejvíce omezit.³⁾ Zůstane tak věrná znění Amsterdamské smlouvy, která hovoří o zásadní reformě až před rozšířením na více než dvacet států.⁴⁾ Podle této teorie by se spokojila např. s „převážením“ hlasů v Radě ve svůj prospěch a s ubráním jednoho komisaře velkým státům, což by umožnilo přijetí až pěti zemí první vlny bez dalších zásadních reforem. Tuto možnost potvrzuje i přístup k začínajícím úvahám o širších reformách, jež by směřovaly ke stanovení cíle integrace a které sice Francie vítá, avšak chce je řešit až na dalších konferencích. Pro kandidátské státy z toho vyplývá nesporný

význam vstupu v rámci „první vlny“. Nehledě na to, že „druhá vlna“ může přijít za velmi dlouho, umožnilo by jim členství zúčastnit se zmíněných diskusí o budoucnosti Unie.

Pro překlenutí období po prvním rozšíření, které oddálí perspektivu hlubší politické integrace, do rozhodnutí o „federalistických“ reformách navrhuje Francie kompromisní řešení spočívající v tzv. zesílené spolupráci. Zjednodušení mechanismu schváleného Amsterodamskou smlouvou (článek 5A, resp. 11) se postupně stává hlavním francouzským požadavkem v rámci mezivládní konference. Vize „pevného federalistického jádra“, kterou přednesl Joschka Fischer v projevu na Humboldtově univerzitě 12. května, nebyla ve Francii přijata s velkým nadšením. Představa ústavního zakotvení jádra Unie totiž předpokládá jednak pevnou definici „evropských“ kompetencí (v jejichž rámci ztrácí stát svou suverenitu), jednak primát evropské ústavy nad ústavou členského státu (což Francie v současnosti neuznává), a konečně i určitý „dvoustupňový“ institucionální systém pro země uvnitř a vně. Na tyto změny podle všeho Francie ještě není připravena. Kromě toho některé politické kruhy těžce nesou fakt, že s touto iniciativou přišlo právě Německo, a poukazují i na nápadnou podobnost Fischerovy vize s institucionálním uspořádáním jeho země. Na druhou stranu Francie nechce, aby jeden stát mohl nadále blokovat iniciativy k hlubší integraci. V zesílené spolupráci tak Francie vidí výhodnější metodu, jak sice pokračovat ve sjednocování, ale pouze v těch oblastech, kde je to pro ni zatím přijatelné. Systém, kde každý stát sám rozhoduje o hloubce své integrace do Evropy, je tak nejlepším navázáním na klasickou Monnetovu metodu vytváření „faktické solidarity“ mezi členskými státy.

Dá se proto očekávat, že výsledná dohoda, aby byla pro Francii přijatelná, bude muset obsahovat článek umožňující několika státům prohloubit mezi sebou „ad hoc“ spolupráci v určité oblasti, aniž by tomu země, které se neúčastní, mohly zabránit. Souhlas severovýchodních a některých dalších států s takovou změnou by mohl být součástí kompromisu o institucionální reformě, v rámci něhož by Francie souhlasila se vstupem prvních států. Pro kandidátské země by sice takové řešení přineslo nevýhodu v podobě opětovného vstupování do dalších struktur, které se vedle již existujících (především Schengenské spolupráce a Evropské měnové unie) budou utvářet, ale je pro ně jistě výhodnější než myšlenka „tvrdého jádra“.

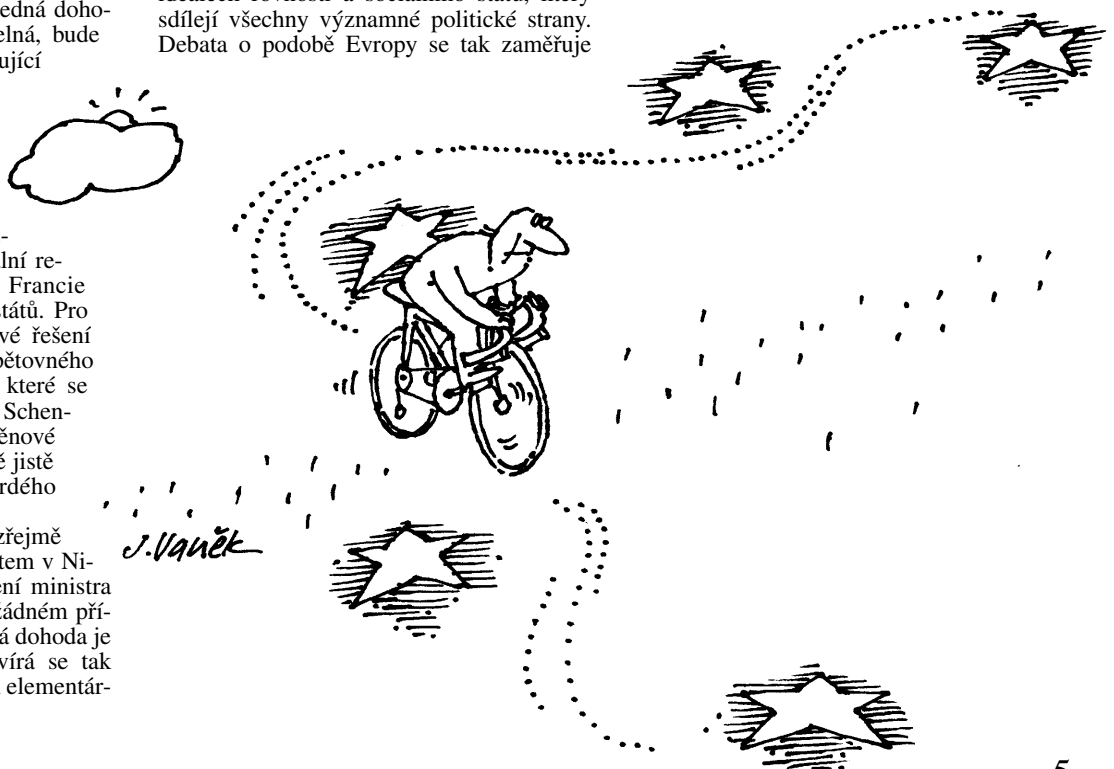
Dodejme, že by Francie samozřejmě ráda ukončila konferenci summitem v Nici v prosinci, ale podle vyjádření ministra zahraničních věcí Védřina to v žádném případě není nezbytné, neboť „žádná dohoda je lepší než špatná dohoda“. Otevírá se tak možnost dalšího odložení byt jen elementárních reforem.

Debaty o směřování integrace

Téměř nezávisle na politickém proudu, který se uplatnil po druhé světové válce, vyjadřovala Francie svou podporu určité formě evropské integrace. Francouzský přístup se vždy zakládal na myšlence, že hlavním motivem pro sjednocení je trauma druhé světové války, a nikoli potřeba užší hospodářské spolupráce. Myšlenka francouzsko-německého usmíření a potažmo garantování evropského míru tak evropské integraci ve francouzských očích dávaly vždy politický podtext. Síla německo-francouzského tandemu, v němž hrála až do konce osmdesátých let Francie prim (díky tomu, že Německo bylo ochotno obětovat svůj politický vliv, aby smazalo odpovědnost za světovou válku), jí umožňovala rozhodujícím způsobem ovlivňovat cíle i metody integrace. Právě fakt, že sama přinášela nejvýznamnější impulsy (Schumanova deklarace, Evropské obranné společenství, Jednotný vnitřní trh, společná měna), umožňoval Francii, aby vývoj vždy přizpůsobovala k obrazu svému a předkládala ho svému veřejnému mínění.⁵⁾ Evropská integrace tak umožnila této bývalé velmoci udržet si svým způsobem vliv na zbytek Evropy. Právě proto byl z francouzského přístupu vždy patrný strach ze ztráty kontroly nad celým procesem. Důkazem budiž fakt, že snad žádný francouzský politik nikdy nepřipustil možnost konce národního státu.

Za relativně stabilním přístupem Francie se skrývají významné názorové rozdíly jdoucí napříč politickým spektrem. Francouzská politická scéna je charakteristická absencí klasického liberálního proudu (s výjimkou malé strany Liberální demokracie Alaina Madeleina). Je to bezpochyby důsledkem tradičního trvání Francouzů na ideálech rovnosti a sociálního státu, který sdílí všechny významné politické strany. Debaty o podobě Evropy se tak zaměřuje

především na otázku, zda Unie posiluje nebo zeslabuje pozici a vliv Francie. Diskuse, která proběhla u příležitosti ratifikace Maastrichtské smlouvy, ukazuje, že názorové rozdíly existují především uvnitř hlavních politických proudů. Na straně vládnoucí levice je patrný rozpor mezi hlavním proevropským proudem Lionela Jospina, který představuje moderní levicové názory založené na tržní ekonomice, a konzervativním křídlem, které spojuje ministra vnitra Jeana-Pierra Chevènementa s komunistickou stranou. Naděje premiéra v přetvoření Unie na jednu zónu sdílející jeho představy sociálně tržního hospodářství tak na levici narážejí na odpor komunistů, kteří spojují obavy o přežití Francie jako národního státu se strachem v přetvoření Unie v liberální klub. Přítomnost tohoto proudu ve vládě umožňuje premiérovi mírnit jeho mediální rétoriku, ale není bez důsledků pro francouzský přístup k předsednictví a rozšíření. Určitě není jen dílem náhody, že vyjednávací pozice Francie jsou nejtvrději právě v oblastech pod kontrolou ministerstva vnitra. Pravice je rovněž rozdělena mezi federalistickým přístupem některých centristických proudů (UDF Françoise Bayroua) a naprostým odmítnutím integrace ze strany nejradikálnějšího křídla RPR (neogaullisté prezidenta Chiraka), představovaného kandidátem na místo pařížského starosty Philipem Seguinem. Mezi těmito křídly jednoznačně dominuje svou morální autoritou Jacques Chirac, který díky svému evropskému přesvědčení tlačí pravici k podpoře integrace, samozřejmě za předpokladu (jejž sdílí všichni gaullisté), že to umožní zachování váhy Francie coby národního státu ve společné evropské politice. Synergický efekt spoluprády proevropských křídél obou politických proudů by tak měl působit spíše

ve prospěch proevropských reforem a rozšíření než jako brzdicí faktor.

Rozšíření ohroží vliv Francie

Všechny politické strany se shodují v tom, že rychlé rozšíření Unie na východ by za současného stavu integrace bezpochyby zmenšilo možnost seberealizace Francie v Evropě. Už rozšíření v roce 1995 zvýšilo vliv severovýchodních států a Francie sleduje s velkými obavami potenciální přesun těžiště Unie na východ a růst strategického významu Německa. Uvědomuje si přitom, že oblast Středomoří, tedy její tradiční sféra vlivu, je stále více opomíjena. Francouzští politici si navíc brzy po utichnutí nadšení z pádu železné opony uvědomili, že vize „konfederace národních států“ (François Mitterrand) založená na francouzských hodnotách se bude v rozšířené Evropě realizovat mnohem obtížněji. Především z tohoto důvodu se strach z rozšíření před prohloubením integrace (jak jej vyjádřil například Jacques Delors⁶) stal hlavním tématem francouzské diskuse o budoucnosti Evropy.

Samotný vztah Francie ke kandidátským státům je nejednoznačný. Francouzi na jednu stranu nostalgicky připomínají tradiční vazby, jež měli zejména k Polsku a Rumunsku, a na druhou stranu je špatná znalost situace v těchto zemích svádí k celé řadě předsudků, k jejichž vzniku do značné míry přispívají i média. Francouzi tak nikdy neupřeli historické právo východní Evropy vstoupit do Unie, ale jedním dechem vyjadřují obavu, že spolu s bruselskými byrokraty budou muset financovat ještě chudé východní příbuzné.⁷)

K tomu je třeba vzít v úvahu mimořádnou sílu nátlakových skupin, jimž se zejména v oblasti zemědělství dostává značné pozornosti v Elysejském paláci. Ten totiž obvykle bývalý ministr zemědělství Jacques Chirac.

Na druhou stranu si Francouzi dobře uvědomují, že rozšíření nelze z politických důvodů donekonečna odkládat. Francie vždy schvalovala názor, že stabilita zemí východní Evropy se bude snaže kontrolovat, pokud budou členy Evropské unie, než když zůstanou před jejími branami. Kvůli spojením mezi bývalou Jugoslávií a střední a východní Evropou, které v očích Francouzů tvoří jeden kulturní celek, zafungovala krize v Kosovu jako katalyzátor výše zmíněných obav a přiměla Francii k větší otevřenosti zejména vůči zemím tzv. druhé vlny.⁸) K obavě o stabilitu přistupuje i přesvědčení, že rozšíření Evropské unie posílí mezinárodní vliv Evropy. Právce (především RPR) věří, že rozšířená Evropa umožní Francii hrát ve střednědobé perspektivě významnější roli v mezinárodní politice, a levice (Socialistická strana) doufá, že přenesení jejích ideálů sociálního státu na úroveň Unie a jejich sdílení státy střední a východní Evropy posílí jednak pozici Francie v Evropě a jednak pozici Evropy v jednáních o řízení globální ekonomiky.

Tato souhra zájmů, které se v zásadě doplňují, potvrzuje relativně konsenzuální přístup francouzské exekutivy k budoucnosti EU. Navíc se zdá, že si Francie, slovy Jac-

quesa Delorse, začíná uvědomovat, že kandidátské státy nejsou jen žadateli o hospodářskou pomoc, ale že mají též svou politickou váhu. Z tohoto hlediska hrálo velkou roli rozšíření NATO, neboť do jisté míry posílilo francouzské obavy, že státy první vlny převezmou roli Velké Británie coby trojského koně Spojených států v Evropě. Snahu politicky emancipovat kandidátské státy dokazuje naplánování první evropské konference na příští listopad.

Francie je tedy přesvědčena, že je v jejím životním zájmu, aby ještě před rozšířením došlo k „prohloubení“ integrace, které by jí umožnilo nadále hrát roli motoru sjednocení. Je si vědoma toho, že nové členské státy zřejmě nebudou přímo nadšeny myšlenkou větší ztráty suverenity. Možná právě proto se je francouzští představitelé snaží přesvědčit, že další politická integrace ještě před rozšířením je i v jejich zájmu. Cíl pokračovat v prohlubování integrace a přitom neznamenat poměrně rychlé rozšíření tak klade před nadcházející předsednictví dvě výzvy. Vláda bude muset přesvědčit skeptické veřejné mínění o užitečnosti Unie a stálém vlivu Francie v ní a realizovat alespoň takovou institucionální reformu, která uspokojí představy Francie o její roli v rozšířených institucích a současně udrží vnitřní dynamiku integračního procesu podle původních představ Jeana Monneta. Tyto dva úkoly je třeba chápat jako podmínku *sine qua non* pro ratifikaci vstupních dohod prvních postkomunistických států.

Francie rozšíření neuspíší

Z předchozích úvah je patrné, že rozšíření samotné není prioritou francouzského předsednictví. Pro kandidátské státy by bylo proto nerozumné očekávat od Francie významné pokroky ve vstupních jednáních. Konkrétně to znamená, že volání Maďarska po tom, aby na konci předsednictví byly předběžně uzavřeny všechny kapitoly a vytvořil se tzv. „závěrečný balík“ jednání o přechodných obdobích, zůstane nejspíš nevyšlyšeno. Francouzští představitelé zdůrazňují při každé příležitosti, že vzhledem ke zdlouhavému definování závěrečných kapitol (zemědělství), která povede Komisi k opakovanému žádání dodatečných informací od kandidátských států a také vzhledem ke zdlouhavému definování vyjednávacích pozic států Evropské unie, se nesmí nic uspěchat. Poznamenejme, že kromě tohoto argumentu je třeba vzít v úvahu i nejistotu ohledně výsledků mezivládní konference. Pomalejší postup v jednáních umožní Unii vyhnout se nepřijemné kritice ze strany kandidátských států ohledně (ne)plnění jejích slibů. Navíc neuzavření některých kapitol bude dobrou záminkou k opětovnému oddálení odpovědi na stále naléhavější volání po stanovení data vstupu.

Z těchto důvodů si Francie vytyčila méně ambiciózní, ale realističtější cíl spočívající v prezentaci jakési fotografie stavu jednání s každým kandidátským státem. Podle jednotlivých kapitol by tak ukázala Švédsku, nadcházející předsednické zemi, problematické oblasti a umožnila mu definovat realis-

tický program rozšíření a snad i zahájit závěrečná jednání s nejlépe připravenými státy na konci prvního pololetí 2001. Francie by rovněž ráda zahájila debatu o společné strategii členských států při závěrečných jednáních ohledně přechodných období. Za tímto účelem hodlá zorganizovat v nejbližší době setkání ministrů států patnáctky.

V souladu s francouzskou tradicí bude pro předsednictví důležitější metoda než výsledek. Poprvé v historii chce Francie pozvat v říjnu tohoto roku ministry zahraničí kandidátských států k široké diskusi do města Montbéliard a také uspořádat setkání předsedů vlád před závěrečným summitem v Nice, a ne až po něm, jak bylo do současnosti zvykem. Teoreticky by tedy při dohodě o reformě Unie mohly být vzaty v úvahu i představy kandidátských států.

Takto prezentované ambice Francie se setkaly s tvrdou kritikou jak ze strany Polska (při návštěvě prezidenta Kwaśniewského v Paříži), tak ze strany Maďarska (během návštěvy premiéra Jospina v Budapešti). Zatímco Polsko, vědomo si své politické váhy, kritizuje Francii za to, že příliš trvá na technických aspektech jednání, Maďarsko argumentuje svou připraveností a netrpělivě očekává konec vyjednávání o vstupu.

Od Francie nelze očekávat žádné velké posuny ve vstupních jednáních a už vůbec ne benevolentnější přístup k technickým problémům. Z vnitrostátních debat je však patrná snaha využít předsednictví k přípravě Unie samotné i francouzského veřejného mínění na vstup nových států, jenž je chápán jako historická nutnost. Pokud se to Francii nepodaří, je na místě otázka, která jiná předsednická země by mohla v dohledné době překlenuvat tyto problémy. Právě z tohoto důvodu bude nadcházející pololetí pro načasování prvního rozšíření zcela zásadní.

¹) Evropská společenství nejsou signatáři Evropské dohody o lidských právech z roku 1950.

²) Tyto státy připojily k Amsterdamské smlouvě společnou deklaraci o potřebě institucionální reformy ještě před prvním rozšířením.

³) Hubert Védrine to potvrdil např. před Komisí pro Evropskou unii francouzského Národního shromáždění 1. 2. 2000.

⁴) Viz dodatkový protokol v Amsterdamské smlouvě.

⁵) V projevu k Národnímu shromáždění v březnu 1999 u příležitosti debaty o ratifikaci Amsterdamské smlouvy vysvětloval J. Chirac, že význam integrace spočívá v možnosti, kterou Francii nabízí „promítat své ideály za jejími hranicemi“, viz *Libération*, 3. 3. 1999.

⁶) Viz např. *Le Monde* 19. 1. 2000.

⁷) Výzkumy veřejného mínění ukazují, že na jaře 1999 byli Francouzi s 35 procenty obyvatel souhlasících s rozšířením jedním s nejskeptičtějšími členskými státy.

⁸) Po urychleném rozšíření volají po zkušenosti s kosovskou krizí např. Ash, Kis, Michnik, Rupnik, Schwarzenberg, Šimečka a Smolar v *Le Monde* 5. 8. 1999.

Priority předsednictví: francouzský pohled

PHILIPPE COSTE,
velvyslanec

Francouzské republiky v České republice

Přestože francouzské předsednictví, které začíná 1. července 2000, rádo vstříklo svou vlastní pečeť politiky Evropské unie, bude muset přihlídnout k dvěma omezením.

Tím prvním je kontinuita s předsednictvím Portugalska, jež předcházelo francouzskému, a následným předsednictvím švédským. Je jasné, že v činnosti Unie nedochází každých šest měsíců k revoluci. Právě naopak. Realizace mnohých rozhodnutí „patnáctky“ trvá delší dobu. Ani francouzské předsednictví nebude výjimkou. Ve značné míře bude pokračovat v tom, co bylo započato před ním. Zrovna tak může počítat s tím, že jeho eventuální mimořádné podněty budou vzaty v úvahu příštími předsednickými zeměmi.

Za druhé je třeba si uvědomit, že Unie musí hlavně a především odpovědět na obavy svých občanů, bez jejichž podpory výstavba Evropy není možná. Proto také 9. května předseda vlády Lionel Jospin při svém vystoupení před poslanci a senátory informoval o cílech francouzského předsednictví a zdůraznil témata, jež se dotýkají každodenního života občanů.

Cíle francouzského předsednictví

Největší starostí občanů Unie zůstává nezaměstnanost, i když dnes už není tak akutní. Proto prvním cílem francouzského předsednictví je posílení evropského hospodářského růstu ve prospěch zaměstnanosti. S cílem řešit usnesení přijatá v této oblasti, a zejména pak usnesení z Lisabonu, si francouzské předsednictví stanovilo čtyři priority přijetí „evropské sociální agendy“, které umožní v příštích pěti letech zlepšit úroveň sociální ochrany, jakož i obrany proti vylučování či diskriminaci; posílení, vedle monetární politiky reprezentované Evropskou centrální bankou, hospodářské politiky, představované zejména ministry jedenácti členských zemí eurozóny; rozvoj informační společnosti v evropském měřítku a konečně výstavbu skutečné Evropy vedení, s cílem usnadnit

pohyb studentů a vědců mezi členskými zeměmi Unie, ale také kandidátskými zeměmi.

Naším druhým hlavním cílem je, aby evropský stroj byl schopen reagovat na každodenní přání, obavy a starosti našich krajanů. Je absolutně nutné se vyhnout tomu, aby po krizích kolem nemoci šílených krav nebo geneticky upravených organismů spotřebitel ztrácel důvěru v naše zemědělské výrobky. Proto má francouzské předsednictví v úmyslu zřídít evropský potravinářský úřad. Všichni trpíme zhoršováním životního prostředí a jeho dopady na naše zdraví. Proto chce Francie být aktivní zejména v přípravách haagské konference, jež se bude konat v listopadu a bude věnována skleníkovému efektu. Máme rovněž v úmyslu vytvořit skutečnou evropskou azylovou a imigrační politiku a vytvořit evropský právní prostor, založený na vzájemném uznávání soudních rozsudků, a prosadit přijetí evropské charty základních práv.

Kromě těchto cílů, jež reagují na starosti občanů Unie, si francouzské předsednictví uložilo tři jiné hlavní úkoly, kterými jsou silnější a výkonnější Evropa a příprava rozšíření Unie o země východní a střední Evropy.

Evropská unie musí nést odpovědnost za mezinárodní scénu, zejména pak za evropský kontinent. Z tohoto důvodu doznal projekt evropské obrany a bezpečnosti v posledních dvou letech pozoruhodného vývoje. Od britsko-francouzského summitu v Saint-Malo až po francouzsko-německé prohlášení v Mohuči se nacházejí Evropané na cestě k realizaci úkolu, jež si stanovili v Amsterodamu a kterým je vytvoření autonomní akční síly, jejíž stavy by měly být známy v listopadu, po skončení Konference o vojenských silách nasažení. V tomto rámci by měla doznat významného pokroku kapacita strategických

dopravních prostředků a pozorovacích systémů, v návaznosti na rozhodnutí přijatá během francouzsko-německého summitu v Mohuči. Prvním konkrétním vyjádřením tohoto pokroku je působení Evropského sboru v Kosovu, jakož i přenos informací ze Severoatlantické aliance do generálního štábu Eurocorps.

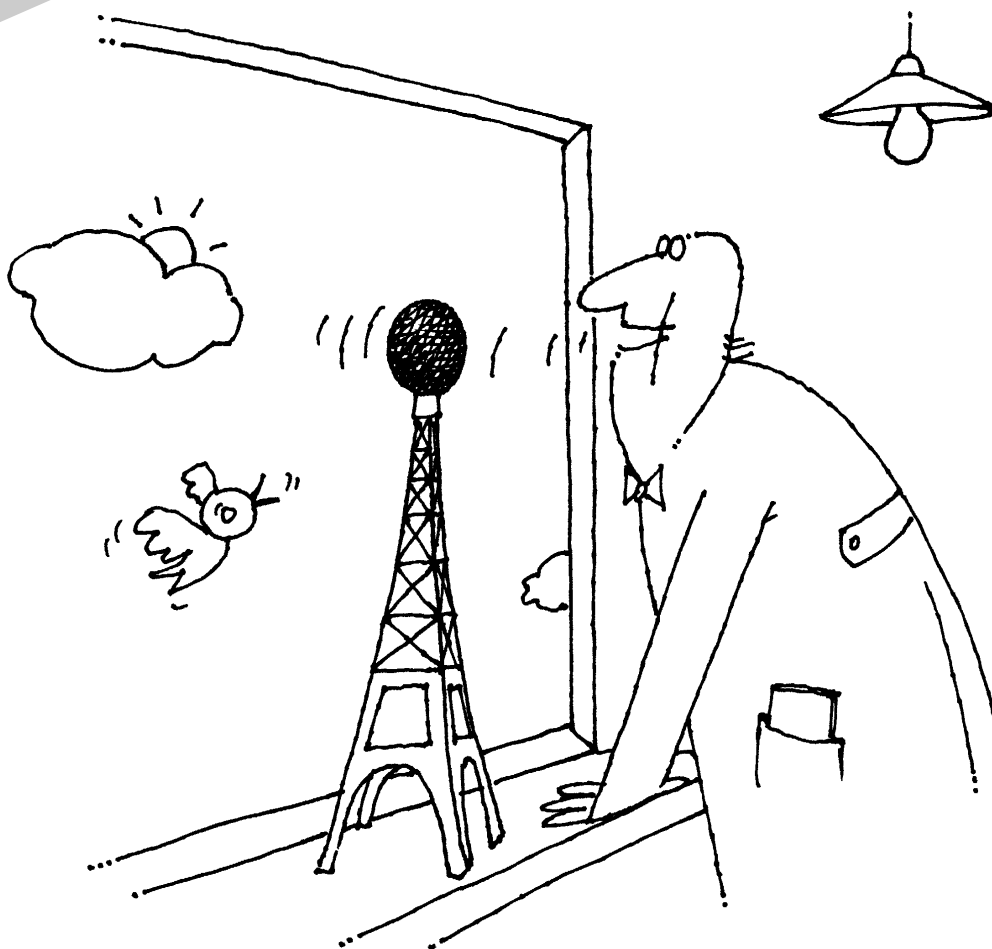
Jasně se tak ukazuje, že tento cíl „patnáctky“ není v rozporu s NATO, ale že jej doplňuje. Kandidátské země se na tomto projektu již podílejí prostřednictvím pravidelných konzultací, možností podílet se na usneseních patřících do oblasti evropské zahraniční a bezpečnostní politiky, jakož i na eventuálních rozhodnutích Evropské rady týkajících se bezpečnosti a obrany. Pokud jde o otázky institucionální, Evropská unie se nedávno vybavila prostředky k plnění humanitárních a záchranných misí, jakož i misí k udržování a obnově míru (tzv. Petersberské mise). Tomu má být posléze přizpůsobena úloha Západoevropské unie (ZEU). V oblasti průmýslu musí členské země posílit soudržnost svých armád s ohledem na vzájemné využívání obranných nástrojů. Kandidátské země, zejména pak Česká republika, se již zapojily do tohoto vývoje.

Rozšíření a reforma Unie

Úspěšné rozšíření je samozřejmě naléhavým požadavkem. Proto se „patnáctka“ rozhodla souběžně pokračovat v přípravě dvou vzájemně se doplňujících úkolů, jakyými jsou institucionální reforma a rozšíření Evropské unie. Vzhledem k množství a důležitosti otázek, jež spadají do kompetence Unie, je nutné, aby si rozhodovací mechanismy zachovaly svou účinnost. Čím více má Evropská unie členů, tím více jí jednohlasné rozhodování paralyzuje a tím větší nutností se stává hlasování kvalifikovanou většinou. Aby nebylo možné zpochybnit legitimitu většinových rozhodnutí, bude třeba, aby váha jednotlivých účastníků Evropské rady odrážela správnou míru rovnováhy mezi rovností suverenity států a přesným zastoupením obyvatel těchto států. Stejně tak chceme-li uchovat centrální úlohu Komise, je nezbytné zachovat její kolektivní charakter, charakter malého týmu s představivostí, schopného hájit všeobecné zájmy Unie, naprosto odlišné od souhrnu zájmu jednotlivých členských států. Odtud pochází myšlenka, že členové Komise přestávají nezbytně sledovat zájmy Unie.

Čím více se rozšíří okruh členských států, o to méně bude možné vyžadovat účast všech na každé nové iniciativě a tím více bude třeba uznat legitimitu „zesílené kooperace“ mezi některými z nich. Nikdo ne-

může zabránit těm či oněm suverénním státům, aby těsněji spolupracovaly v těch či oněch otázkách. Proto také příprava ustanovení v tomto smyslu nemá znamenat výsadu přiznanou jen některým; naopak, všichni si budou rovni, neboť dostanou záruku jasných procedur a právo přidat se ke skupině za předpokladu, že sladí nezbytnou dynamiku a zajistí adekvátní solidaritu. Proto jsme se rozhodli udělat vše pro to, abychom mezivládní konferenci uzavřeli před summitem v Nice tak, aby národní parlamenty mohly ratifikovat novou smlouvu do 31. prosince 2002 a abychom byli schopni přijmout nové členy počínaje 1. lednem 2003.

Pokud jde o jednání o přistoupení, naším cílem je znásobit v příštích šesti měsících dvoustranná setkání s představiteli kandidátských zemí, abychom co možná nejpřesněji určili problémy, které musíme vyřešit. Na základě takto vykonané práce, na základě výročních zpráv, které má Komise zveřejnit letos v listopadu, se domníváme, že koncem roku budeme s to nikoli stanovit přesné datum, ale vypracovat scénář jednání, jež se uskuteční za švédského předsednictví. Ministr zahraničních věcí Hubert Védrine to upřesnil 16. června při své návštěvě v Praze. Pokud bychom předem stanovili datum ukončení

jednání o přistoupení, jednalo by se o umělý postup. Patnáctka může přijmout závazky jen v otázkách, které závisí na ní, tedy o vnitřních změnách v Evropské unii, ale nikoli ve věci tempa příprav kandidátských zemí. Kromě toho, jakmile dojde na individuální jednání s každým jednotlivým adeptem, na základě jeho vlastních výsledků, nelze stanovit jedno jediné datum. Bylo by třeba jich stanovit dvanáct, pro každou zemi zvlášť. Je zřejmé, že takový postup by neměl žádný praktický význam. Patnáctka se tedy dohodla, že je třeba postupovat uvážlivě, co možná nejlépe pokračovat v jednáních s jednotlivými zeměmi, definovat a překonávat zbývající problémy.

Dnes se jednání dostala k samotnému jádru věcí. Není nic nenormálního na tom, že se občas zdá, že jsou jednání napjatější než dosud. Naopak, je to dobré znamení. Svědčí to o tom, že jsou věci kupředu. Ostatně Česká republika učinila velký pokrok v uplynulých dvou letech a napříště patří k nejpřednějším kandidátům na vstup do Unie. Musí ještě přidat v přípravných pracích. A nepochybuje o tom, že pokud tak učiní, bude skutečně moci vstoupit do Evropské unie za nejlepších podmínek.

Poměr mezi Němci a Francouzi nebyl nikdy prost emocí. Francouzská politoložka Sylvie Gollardová, ředitelka Střediska mezinárodních studií v Paříži, je přesvědčena, že je to dobře. Svědčí to podle ní o neutuchajícím vzájemném zájmu občanů obou kontinentálních evropských mocností, které se spolu v historii nikdy nenudily, i když aktivity typu dvou světových válek byly přece jen příliš krutým projevem dynamiky jejich vztahů.

Tragické zkušenosti z válečného řešení tohoto dilematu měly pozitivní efekt aspoň v tom, že se v posledních pěti desetiletích mohly vztahy obou zemí a jejich národů stát – tentokrát s pozitivním emocionálním nábojem – základem evropského usmíření a pak i cílevědomé integrace. Je to věc výchovy dětí, výuky jazyků a dokonce i nabídky kulturních výměn, což není žádná formalita, ale nástroj porozumění. Hodně se v tom udělalo, ale zájem obyčejných lidí na obou stranách nyní poněkud klesá.

Nová éra vztahů

Po odchodu François Mitterranda i Helmuta Kohla z politického výsluní se zdálo, jako by tento poválečný elán vyprchal docela. Není to přesné. Na první pohled sice došlo po letech slavnostních deklarací, slibů věrnosti a také lopotné práce na vytváření infrastruktury pro trvalou interakci mladých lidí, vědců, pedagogů, a vůbec statisíců aktérů občanské společnosti k optickému i skutečnému odlivu vzájemného zájmu, ale to není zcela určující. Dokonce to není ani tolik problém německo-francouzských vztahů, jako spíše odraz skutečnosti, že už to nejsou Němci a Francouzi sami, kdo tvoří náplň evropské integrace. Britové se přestali barikádovat na ostrovech, Španělé prodělali obdivuhodný rozvoj, takže se právem hlásí o svůj díl spoludopovědnosti za Evropu, ale i za vysoce aktivní sousedské vztahy s partnery. A konec studené války otevřel bránu do nové Evropy také Polákům, Maďarům, Čechům a dalším. Těm všem může nicméně posloužit pionýrské období obrody německo-francouzských vztahů v 60. či 70. letech jako věčná inspirace. A někteří, jako třeba Poláci, se na to přímo odvolávají. Důmyslná infrastruktura výměny mládeže, partnerství měst i součinnosti vládních úředníků, to vše zde nadále existuje a může se hodit, kdykoli to bude v budoucnu zapotřebí. Plody ve vědomí lidí jsou trvalé, i když se to každý den neskloňuje ve všech pádech. Jak jinak si vysvětlit, že Francouzi je podle posledních výzkumů pro 82,9 procenta Němců tvor buď sympatický anebo „spíše sympatický“, zatímco jen 7,1 procenta na něho pohlíží s antipatiemi. Jiná věc je, že na rozdíl od občanů se musely současné politické garnitury po obou stranách Rýna právě po odchodu Mitterranda a Kohla v druhé polovině 90. let nejprve zabývat samy sebou. To už teď mají za sebou a letošní rok naznačuje, že se vrací opět k některým pozapomenutým východiskům.

Osa Paříž–Berlín

je vystavena zkouškám

JOSEF VESELÝ,
KAI-OLAF LANG

Bouře po Fischerově projevu

Zásadní vystoupení spolkového ministra zahraničních věcí Joschky Fischera na berlínské Humboldtově univerzitě 12. května 2000 (a hlavně reakce na ně na západ od Rýna) však přece jen poskytl nové argumenty pochybačům a dále zvýraznilo obavy, které se objevovaly už předtím: Není tomu nakonec tak, že zadržávající se německo-francouzská lokomotiva ztratila nejen na své výkonnosti a rychlosti, ale ještě ke všemu neví, jakým směrem se vydat? Když vzápětí v interview pro rozhlasovou stanicí France 1 na téma Fischerovy vize o federální Evropě spontánně vyhrkl ministr vnitra Jean-Pierre Chevènement, že se asi Němci ještě zcela nevyporádali s obdobím nacismu, nejenže to bylo v médiích notně zdramatizováno, ale výrok francouzského člena vlády přivedl dost pozorovatelů k závěru, že německo-francouzské partnerství se ocitlo – ne-li rovnou v krizi – přece alespoň v dlouhou nepamatovanou fázi špatné vzájemné komunikace, která údajně vyplývá z toho, že si obě země mají stále méně co říci a že jim začínají chybět společná témata.

Tento úsudek však rozhodně nesedí. Francouzský prezident Jacques Chirac už ve svém projevu 30. května 2000, dva týdny po Fischerově řeči, sám přímo navázal na záměrně provokativní vize německého šéfa diplomacie. Tím, že projev nazval „snem pro vzdálenou budoucnost“, pán Elysejského paláce si ce nevyjádřil zrovna plamenné nadšení, ale vzápětí připustil, nutnost „dalekosáhlé diskuse a debaty o budování Evropy“. A do tohoto procesu se, jak Chirac dodal, „chceme s našimi německými přáteli aktivně zapojit“.

Daleko otevřeněji a bez omezujících diplomatických formulací se začali hlásit k Fischerovým vizím mnozí francouzští analytici, kteří německému politikovi adresovali své uznání. Tak například se nedávno vyjádřil zástupce ředitele Francouzského ústavu mezinárodních vztahů Dominique Moïsi o Fischerově projevu: „Upřímně řečeno, je to text, který ukazuje, že Němci uzmuli Francouzům intelektuální iniciativu.“ Nikdo už nemluví ani o ochlazení, ani o krizi. Naopak: během posledních dvoustranných konzultací na nejvyšší úrovni před startem francouzského předsednictví v EU se – v porovnání s diferencemi, jež oba partneři zaznamenávají vůči Velké Británii – postoje Francie a Německa v podstatě míře vzájemně sblížily. Z toho Moïsi vyvozuje: „Joschka Fischer ukazuje, že k modelu německo-francouzské spolupráce neexistuje alternativa.“

Spolupráce na úrovni občanů

Další znalci z obou stran poukazují nicméně na skutečnost, že se veřejnost nenechá snadno nadchnout takovými výsledky, jako jsou ujednání z Mohuče o společné výrobě vojenského

dopravního letadla A-400M, anebo součinnost při budování nezávislého systému zpravodajských družic. Jsou to věci pro obyčejného člověka trochu abstraktní. Mnohem více by širší veřejnost uvítala, kdyby se usnadnilo cestování rychlejšími budováním magistralních tras superexpresů mezi Lyonem či Štrasburkem na jedné straně a Kolínem nad Rýnem či Frankfurtem na straně druhé. Kritici dokonce tvrdí, že tu je zpoždění aspoň deseti let.

Pokud jde o předivo vzájemných vztahů, není to při využívání spolupráce bezprostředně sousedících regionů mezi Německem a Francií tak snadné jako třeba v belgicko-nizozemsko-německém trojúhelníku kolem řeky Maas, kde se snoubí přirozené zájmy ekonomické a sociální s historickými tradicemi. Německo ve své dnešní federativní podobě stále navazuje na dávné kořeny samostatně jednajících regionů, zatímco Francie je po staletí budována jako centralistický stát. Jakmile se začne Alsasko-Lotrinsko příliš agilně domlouvat o společných zájmech se sousedním Bádenskem-Württemberskem či Sárskem, hledí na to Paříž přece jen trochu žárlivě, zda se tu nenahodávají kompetence ústřední vlády, zatímco v Berlíně to nechává spolkové politiky klidnými. Komunální, městští i zemští politici ale jednájí na obou stranách stejně aktivně. I to je vliv změn v Evropě díky pokročilé integraci a prosazování principu subsidiarity. Ten se do života tlačí pomalu, ale přece. Navíc se do německo-francouzského vztahu začíná „vměšovat“ také rozvoj styků s národy střední a východní Evropy. Jeden ze statistických údajů, z nichž vycházela televizní beseda na německém zpravodajském kanále Phoenix před státní návštěvou prezidenta Jacquesa Chiraka 26. června 2000, vyvolal vášnivou pozornost debatujících expertů: Na rozdíl od éry Charlese de Gaulla a Konrada Adenauera, respektive François Mitterranda a Helmuta Kohla, nejsou již nejčastějšími smíšenými sňatky svatby Němců s Francouzky či Francouzek s Němci, ale na východní straně Rýna silně přibývá smíšených manželství německo-polských, zatímco na západní straně veletoku jsou to nově svazky například francouzsko-alžírské. Není to žádné drama, jen potvrzení skutečnosti, že v éře globalizace a v předvečer rozšíření Unie se ani tato intimní sféra nemůže uzavírat do pouhého „bilaterálního rámce“.

Souvislosti s procesem rozšíření

Vraťme se ještě k osudu německo-francouzské spolupráce na státní, nikoli občanské rovině. Je tak jako tak vystavena různým třenicím a rozdílnostem zájmů. Tento možný nesoulad spočívá méně v oblasti abstraktních cílů, případně velkých společných projektů, ale je patrný zejména tam, kde jde přímo o dílčí zájmy, o peníze a také o hlasy voličů. Trvalými tématy, jež se promítají i do vzájemného

poměru obou států, jsou nepochybně společná zemědělská politika, kde Němci do značné míry platí a francouzští farmáři spotřebovávají enormní společné výdaje. Je to také spolupráce na úseku justice a vnitra, kdy se přístupy rozcházejí. Naopak poté, co Helmut Kohl tvrdě odmítal učinit z politiky zaměstnanosti evropské téma, které by se dotýkalo také evropské peněženky, jeho sociálně demokratický nástupce Gerhard Schröder po počátečním váhání již neklade takový odpor snaze socialistického partnera v čele francouzského kabinetu dát evropské integraci sociální dimenzi. Ostatně, Lionel Jospin už se nechal slyšet, že to bude jedna z hlavních priorit nadcházejícího francouzského předsednictví v Unii.

Přinejmenším v tomto okamžiku je nutno se podívat i na to, jak se může na německo-francouzském poměru odrazit proces rozšiřování EU východním směrem. Výše uvedená – beztak již citlivá – témata v rámci německo-francouzských vztahů se vskutku promítají i do debat, jak se má napříště proces rozšiřování pojímat a utvářet. Čím více se rozšiřuje a prohlubuje záběr vyjednávání s uchazečskými zeměmi, tím zřetelněji na sebe narážejí také rozdílné zájmy Německa a Francie. V zásadě jde v daném kontextu o to, zdali Německo vůči Francii energicky prosadí svůj zájem na rychlém rozšíření Unie vůči francouzskému přešlapování. Asi těžko.

Bude-li muset Německo volit na jedné straně mezi vlastním zájmem – a především pak mezi zájmy svých partnerů na východ od svých hranic – na rychlém rozšíření a, na straně druhé, mezi svým zájmem na fungující německo-francouzské kooperaci, pak dostane jeho poměr k Paříži přednost. Ještě jinak: Nikdo v Německu se neodvážá obětovat na oltář rychlého rozšíření základy partnerství své země s Francií. Tím spíše ne, že také tábor kritiků rozšíření na východ v Německu nabývá na síle. Jisté to je konstatování, které sotva vzbudí nadšení mezi kandidátskými zeměmi.

Tím důležitější postavení bude napříště v kontextu německo-francouzských vztahů sehrávat soubor témat, jež mají značný význam pro budoucnost Evropské unie. Je to zejména otázka institucionální reformy a dále evropské bezpečnostní a obranné politiky. Pokud jde o instituce, Berlínu velmi záleží na lepší vyváženosti hlasů jednotlivých zemí v Radě ministrů EU, na rozšíření většinového rozhodování i do dalších sfér a konečně na zavedení pružnosti, pokud jde o možnost hlubší integrace, tzv. zesílených kooperací, anebo také „pevného jádra“ Unie.

Zdá se, že během francouzského předsednictví by se mohly i poslední rozdíly mezi Paříží a Bonnem uhladit. Konečně, co se týče společné bezpečnostní a obranné politiky, byla strategie jasně formulována již na summitu v Helsinkách. Není na škodu, že se do věci vložila i Velká Británie. Není nejmenšího sporu o tom, že trochu „evropštější“ Spojené království a trochu „atlantičtější“ Francie by dobře ladily s národními zájmy Německa. Francie byla dosud díky svému tradičnímu „evropanství“ spíše trnem v oku stoupencům stabilního transatlantického spojení. ○

Společná obrana francouzským zájmem

JAN EICHLER

Prezident Jacques Chirac ve svém projevu k 20. výročí založení Francouzského ústavu mezinárodních vztahů (IFRI), proneseném dne 5. 11. 1999, zdůraznil, že Evropa nezbytně potřebuje „věrohodnou obranu, která by byla schopná podle povahy krizí jednat buď v rámci Severoatlantické aliance, nebo mimo ni“.¹⁾ Tím dal jasně najevo, že jednou z priorit francouzského předsednictví v „EU bude dosažení dalšího pokroku při vytváření evropské bezpečnostní a obranné politiky“ (EBOP). Pokud však jde o možnosti dosažení tohoto cíle, názory se různí. Vládní činitelé zastávají spíše optimistická stanoviska, zatímco představitelé akademických kruhů a větší část novinářů jsou ve svých očekáváním opatrnější.

Optimismus státních úředníků

Premiér Lionel Jospin hovořil již na konci loňského roku o „slibném oživení evropské obrany“ a zároveň s tím nastínil hlavní cíl francouzského předsednictví: „Vytvořit architekturu toho, co bychom chtěli vytvořit v rámci Evropské unie“.²⁾ Aby mohla Evropa jednat, musí se podle jeho názoru opírat především o spolehlivé národní i mnohonárodní velitelské kapacity, o schopnosti projekce síly a o nezbytné vojenské jednotky. Klíčový význam přikládá vytvoření prostředků strategického průzkumu a strategického plánování – v tom se odráží zejména poučení z války v Kosovu.

V institucionální rovině pak položil důraz zejména na integraci Západoevropské unie (ZEU) a přesun jejích funkcí a poslání do EU. K dlouhodobým konkrétním cílům pak patří to, aby se v rámci Rady ministrů postupně vytvořil Politický a bezpečnostní výbor, Vojenský výbor a Evropský vojenský štáb. Velký význam přikládá také prohlubování spolupráce mezi evropskými zbrojařskými společnostmi s cílem postupného vytvoření evropské průmyslové základny obrany. Jospin neočekává, že by se během francouzského předsednictví měly naplnit všechny tyto dalekosáhlé změny. Za cíl pro toto období považuje „vytvoření přechodného režimu, který by položil základy budoucích struktur a integroval vývoj společné zahraniční a bezpečnostní politiky“.³⁾

Salome Zourabishviliová, zástupkyně ředitele odboru pro strategické záležitosti a obranu na francouzském ministerstvu za-

hraničí, ve svých vystoupeních na veřejnosti⁴⁾ zdůrazňuje, že výraz „identita“ je již překonán v tom smyslu, že po St.-Malo a Kolínu nad Rýnem již západní Evropa své identity dosáhla, a proto je již třeba hovořit spíše o evropské politice. Ta by se měla vyznačovat následujícími hlavními prvky: společné vojenské akce v případě krizí, nasazování společných prostředků členských zemí Unie nebo používání prostředků a sil NATO.

Za nejvýznamnější země při budování EBOP považuje Velkou Británii, Německo, Francii, Itálii a Španělsko; vidí v nich tvrdé jádro evropské obrany, jejichž vzájemná spolupráce nastartuje tzv. motory evropské obrany. Hovoří zejména o francouzsko-německém motoru, o francouzsko-britském motoru a o italsko-britském motoru. Jejich počet se podle ní může neustále zvyšovat. Z tohoto důvodu také odmítá názor, že by šlo o dvourychlostní proces, jako tomu bylo v případě budování EMU. Nejdůležitějším podle ní bude, aby se Francie, Velká Británie, Německo a další „motory evropské obrany“ shodly na základních principech vzájemné spolupráce. Ty by se podle jejího názoru měly týkat zejména: odpovědi na otázku, jaká ohniska krizí by mohla ohrozit bezpečnost v Evropě, spolupráce při utváření scénářů, které by mohly nastat, zaměření přípravy ozbrojených sil na takové scénáře a spolupráce při modernizaci ozbrojených sil.

Názor, že identity již bylo dosaženo, sdílí rovněž Pascal Vinchon, zástupce ředitele odboru pro evropské záležitosti a NATO na francouzském ministerstvu

obran. Identita je podle něho spíše filosofii, zatímco do konce roku 2000 by měla padnout většina důležitých rozhodnutí pro konkrétní uskutečnění EBOP. Tato politika se podle jeho názoru bude vázat především na společné zvládání krizí a důležitým předpokladem jejího úspěchu bude také společné vlastnictví nezbytných vojenských nástrojů.

Za nejdůležitější předpoklady fungující EBOP považuje dosažení společného pohledu na mezinárodní situaci, stanovení společných cílů, shodu na společných kritériích, společná ekonomická a politická řešení a jejich nástroje. Evropská unie se podle jeho názoru může zaměřovat především na společné hospodářské akce, které nemůže uskutečňovat NATO ani OBSE, dále pak na humanitární akce, kde lze spolupracovat s OBSE, a také na vojenské akce, které může Unie podstupovat buď sama, nebo ve spolupráci s NATO. Pokud jde o vojenské akce, může podle něho dojít k řadě situací, kdy „vlajka NATO bude pro danou zemi nebo oblast nepřijatelná a kdy zásah Unie bude daleko přijatelnější“. Jako příklady uvádí Indonésii či Nigérii.

Opatrnost v akademických kruzích

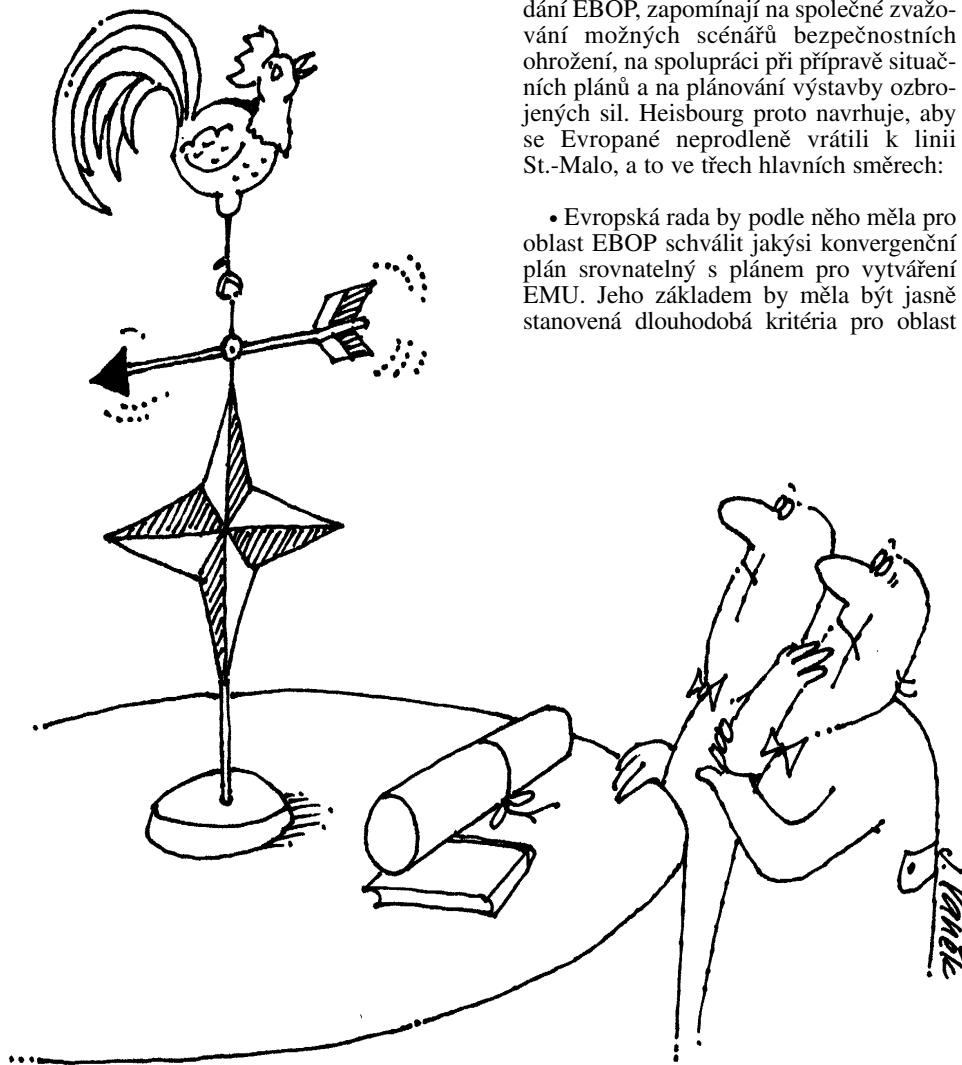
Dominique David,⁵⁾ zástupce ředitele Francouzského institutu mezinárodních vztahů a profesor mezinárodních vztahů ve Vojenské škole v St.-Cyr, upozorňuje, že do konkrétních vojenských akcí se nejvíce zapojují země, které jsou nejbohatší a vojensky nejsilnější – Velká Británie, Francie a Německo, zatímco angažovanost ostatních zemí je slabší. Evropská spolupráce se tak rozvíjí v několika rychlostech. V oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky Evropská unie jako taková zatím nejedná, konají její konkrétní členové, a to je neuspokojivé. Evropa podle jeho názoru zatím málo pokročila při definování svého akčního plánu, v oblasti scénářů a hypotéz. Za další nedostatky považuje to, že Unie zatím nevytvořila plánovací centrum, které by se zabývalo politickými, vojenskými a technickými aspekty společných rozhodnutí, dále pak komplikovanost evropských přístupů a postupů.

David nesdílí názory optimistů, podle kterých se společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP) naplno rozjede ke konci roku 2000. Předpokládá, že Francie bude během svého předsednictví narážet na nesouhlas, nepochopení či neochotu angažovat se za navrhovaná řešení. Obává se, že řady svých cílů Francie prostě nedosáhne.

Pascal Boniface, ředitel Ústavu mezinárodních a strategických vztahů (IRIS), který podléhá francouzskému ministerstvu obrany, zastává názor,⁶⁾ že válka proti Jugoslávii evropskou obranu posílila. Ukázala nejen na její slabiny, ale také na její význam. Potvrdila i to, že nerovnost mezi Spojenými státy a evropskými státy NATO se z kvalitativní roviny dostala do roviny kvantitativní, a to je podle něho nesporný

o strukturách a o institucionálním uspořádání EBOP, zapomínají na společné zvažování možných scénářů bezpečnostních ohrožení, na spolupráci při přípravě situačních plánů a na plánování výstavby ozbrojených sil. Heisbourg proto navrhuje, aby se Evropané neprodleně vrátili k linii St.-Malo, a to ve třech hlavních směrech:

- Evropská rada by podle něho měla pro oblast EBOP schválit jakýsi konvergenční plán srovnatelný s plánem pro vytváření EMU. Jeho základem by měla být jasně stanovená dlouhodobá kritéria pro oblast

přínos a pokrok. Západoevropané již podle jeho názoru mají své vlastní zbraňové systémy použitelné v noci i za špatného počasí, a tím se snížila jejich závislost na USA.

François Heisbourg, profesor v Institutu politických studií v Paříži, je přesvědčen, že Evropané mohou z Kosova vyvodit dva základní závěry.⁷⁾ Prvním by mohla být rezignace na větší evropské ambice – vše nakonec budou zase řešit Američané, jimž se Evropané nemohou vyrovnat. On sám se však kloní k opačnému závěru – nepočítá s tím, že Američané budou donekonečna za Evropany tahat horké kašany z ohně, neboť budou mít zájem, aby Evropané zvýšili svou vojenskou připravenost a samostatnost, aby se Washington mohl více zaměřit na jiné oblasti světa, zejména na jihovýchodní Asii.

F. Heisbourg vyjadřuje znepokojení nad tím, že současné diskuse ve skutečnosti Evropany vzdalují od ducha St.-Malo. Evropané znovu zabředávají do diskusí

bezpečnostní politiky, výstavby ozbrojených sil a jejich přípravy. Kritéria by podle jeho názoru měla být formulována tak, aby vytvořila základní rámec pro nezbytnou zásadní reformu ozbrojených sil, a to jak na národní, tak i na multilaterální úrovni

- členské země Unie by měly vytvořit radu ministrů obrany, která by se zabývala technickými problémy spojenými s uplatňováním konvergenčních kritérií v oblasti vojenských kapacit. Podle jeho názoru není nutno, aby se za tímto účelem podepisovala nová smlouva, stačí, když se ministři obrany budou scházet stejně jako ministři financí či zemědělství a budou projednávat otázky společného zájmu

- státy EU by se podle jeho názoru měly společně zavázat, že již nebudou snižovat své vojenské rozpočty, neboť právě to je jednou z hlavních brzd při vytváření Evropské obranné identity.

Nicole Gnesottová,⁸⁾ ředitelka pařížského Ústavu bezpečnostních studií ZEU, při-

pomíná, že Francie dlouhodobě, bez ohledu na změny vládních koalic, usiluje o posílení politické Evropy, o dosažení co možná nejvyváženějších vztahů mezi Evropskou unií a Amerikou a o možnost používat nástrojů NATO k akcím Unie. Naproti tomu cílem Spojených států je podle ní přesunout na Evropany vojenská rizika, nikoli však rozhodovací pravomoci. Americké pojetí reformy NATO hodnotí jako pojetí čistě technické a vojenské, které by Evropany přeměnilo v poslušné pěšáky Aliance. Nejedná se o politickou reformu, která by Ameriku přiměla, aby se dělila o rozhodování a o politické vedení kontinentu. Hledání kompromisu mezi americkým a francouzským přístupem bude podle N. Gnesottové velmi nesnadné. Důvod spatřuje v tom, že Evropané neprojeví sebemenší dynamiku, aby přesvědčili Ameriku o nutnosti změny přístupu, přestože Francii nikdy nešlo o vymánevování Spojených států z Evropy. A tak Amerika, podle N. Gnesottové, nadále působí jako vyrovnávací síla mezi evropskými mocnostmi.

Integrace evropského zbrojního průmyslu.

Operace Spojenecká síla Francouzům stejně jako všem Evropanům ukázala, v čem a jak výrazně zaostali za Spojenými státy. Všichni evropské spojenci USA bez výjimky jsou ještě více než v minulosti závislí na tom, jaké informace o válčících jim poskytne Washington. Významný francouzský novinář, odborník na vojenství Jacques Isnard to vyjadřuje slovy, že Spojené státy předvedly schopnost zasahovat cíle takřkajíc na dálku, být všudypřítomné, vševědoucí a všehoschopné.⁹⁾ Z této skutečnosti se také odvíjejí francouzské představy o cílech na poli evropského obranného průmyslu. Lze očekávat, že Francie bude usilovat o to, aby se evropská spolupráce při vyzbrojování zaměřila především na následující oblasti:

- společné stanovování a vyjadřování dlouhodobých potřeb evropských států v oblasti vyzbrojování, spočívající na dlouhodobých programech rozvoje ozbrojených sil jednotlivých členských států¹⁰⁾. Z toho pak vyplývají konkrétní úkoly, které mají společný pracovní název: *technické a oborové politiky*. Ty by se podle francouzských představ měly zaměřovat na jasné definování záměrů a stanovisek v následujících hlavních směrech:

- společné zvažování otázky, které zbraňové systémy by se měly vyvíjet a které by se naopak měly nakupovat ze skladů

- společný postup při stanovování konkrétních programů pro mezinárodní spolupráci ve vyzbrojování

- výzkum a vývoj nových technologií spočívající na kolektivním posouzení perspektivnosti nových technologií

- průmyslové nástroje – jde o volbu průmyslových kapacit a struktury průmyslové výroby

• marketingová koordinace mezi potřebami jednotlivých trhů a konkrétními nabídkami pro ně

• státní nástroje – má se rozhodovat především o tom, které vývojové a výrobní kapacity dostanou přednost

• rozšiřování spolupráce při výzkumu a vývoji pro vojenské účely. Zájmem Francie je spojit hlavní směry úsilí evropských zemí NATO v této oblasti, vyhnout se překrývání a připravit konkrétní nasměrované programy dlouhodobé spolupráce

• urychlit proces vytváření předpokladů k zavedení systému, v jehož rámci by nejvýznamnější evropské zbrojáři (zejména Francie, Itálie, Německo, Velká Británie) delegovali pravomoci na nadnárodní evropský orgán. Ten by měl od parlamentů jednotlivých evropských zemí dostat statut právnické osoby, aby mohl podepisovat zakázky s jednotlivými zbrojními podniky. Zároveň s tím by od jednotlivých států mohl dostávat zakázky na několik let dopředu¹¹⁾

• za takový orgán Francouzi považují OCCAR a základ jeho činnosti pro nejbližší období přitom spojují se sedmi programy v celkové hodnotě 17,5 miliardy eur. V jeho rámci jde o řízené střely Hot, protitankové řízené střely Milan, řízené střely Roland, bezpilotní průzkumné prostředky Brevel (francouzsko-německý projekt), bitevní vrtulníky Tigre (francouzsko-německý projekt), vrtulníky Cobra a další.

Na nejvyšším místě francouzských cílů pak stojí vytvoření evropské průmyslové základny obrany (PZO). Jejím základem by se měl stát systém velkých uskupení zbrojního průmyslu v každé z významnějších evropských zemí. Úloha jednotlivých států by měla spočívat v tom, že by usnadňovaly fungování nadnárodních podniků. Proto také usilují o další pokrok zemí, které dne 6. července 1998 o tom podepsaly rámcovou dohodu, tj. Velké Británie, Španělska, Francie, Itálie, Německa a Švédska. Cílem francouzských činitelů je, aby tyto státy ke konci roku 1999 dospěly k podepsání smlouvy, která by zastřešila již probíhající činnost několika pracovních skupin. Po takové smlouvě by pak měla následovat jednotlivá konkrétní opatření pro konkrétní oblasti spolupráce ve zbrojním průmyslu. Do nového desetiletí by pak Evropa mohla vstoupit odstraněním existujících překážek, které doposud brání vytvoření jednotného zbrojního trhu v západní Evropě.

Vytvoření EADS

Výrazným mezníkem na cestě budování evropské PZO se stala fúze francouzského holdingu AEROSPATIALE MATRA (největší francouzský holding v oblasti elektronického a leteckého průmyslu, vzniklý v r. 1998 sloučením dvou velkých společností zbrojního průmyslu AEROSPATIALE a MATRA) s německým holdingem DASA, což je filiálka obřích průmyslového uskupení DAIMLER-

CHRYSLER. Tak vznikla nová nadnárodní společnost EADS (European Aeronautic, Defence and Space Company), již francouzští zbrojáři považují za velký příslib do budoucnosti.

Vytvořením EADS vzniklo nadnárodní uskupení s působností v několika klíčových odvětvích zbrojního průmyslu. Jde zejména o:

• výrobu vrtulníků, kterou zajišťuje francouzsko-německé uskupení Eurocopter se svými vrtulníky Tigre a NH-90

• EADS ovládá čtyřicet procent akcií Eurofighteru, výrobce vojenských letounů jimiž budou vyzbrojeny vzdušné síly Velké Británie, SRN, Itálie a Španělska. Navíc EADS kontroluje 47 procent akcií firmy Dassault-Aviation, výrobce nadzvukových letounů Mirage 2000 a Rafale

• dopravní letouny, neboť EADS bude fakticky disponovat 80 procenty konsorcia Airbus a prostřednictvím své filiálky Airbus Military Company (AMC) bude schopna urychlit vývoj v tomto směru a odradit Němce od dosavadních sklonů k orientaci na rusko-ukrajinský dopravní letoun

• řízené střely, neboť jednou z dceřiných společností AEROSPATIALE Matra je společnost Matra Bae Dynamic, která vyrábí špičkové řízené střely pro všechny druhy ozbrojených sil

• dále se očekává soustředěné využití stávajících prostředků a sil k vybudování moderních zpravodajských systémů, ve kterých Evropa zatím výrazně zaostává za Spojenými státy. Spolupráce se zaměří především na systém družice-radar. K tomu má EADS velmi dobré výchozí podmínky – kontroluje 75 procent společnosti Astrium.

¹⁾ Chirac, J.: La France dans un monde multipolaire. In: Politique étrangère, 4/ 99, s. 805.

²⁾ Jospin, L.: La politique de défense de la France. In: Défense nationale, 12/ 1999, s. 10.

³⁾ Tamtéž, s. 11.

⁴⁾ Jde především o přednášky, se kterými vystoupila na kurzech bezpečnostní politiky, které pořádalo Nejvyšší učení národní obrany – IHEDN – v prosinci 1998 a v prosinci 1999.

⁵⁾ Autor čerpal především z jeho přednášky během kursu bezpečnostní politiky, které pořádalo Nejvyšší učení národní obrany – IHEDN – v prosinci 1999.

⁶⁾ Boniface, P.: Les leçons du conflit au Kosovo. La revue internationale et stratégique, Hiver 1999–2000, s. 65–70.

⁷⁾ Heisbourg, F.: L'Europe de la défense dans l'Alliance atlantique. In: Politique étrangère 2/ 1999, s. 219–232.

⁸⁾ Blíže viz: Gnesotto N.: La puissance et l'Europe. Presse de Sciences Po, Paris 1998.

⁹⁾ Isnard, J.: Les divergences de la toge et de l'épée. In: Le Monde, 12. – 13. 9. 1999.

¹⁰⁾ V samotné Francii se tyto programy zpracovávají s perspektivou 30 let a jejich hlavními částmi jsou koncepce použití ozbrojených sil, a posouzení zbraňových systémů, které k tomu budou nezbytné.

¹¹⁾ Organisme conjoint de coopération d'armement – Spojený organismus pro koordinaci

Mezinárodní organizace Frankofonie (MOF) bývá často spojována s Francií, a může tak být pokládána za jakýsi nástroj Francie k prosazování jejich zájmů především na africkém kontinentu. Skutečnost je však poněkud jiná. Frankofonie vznikla v 60. letech jako společenství zemí, v nichž se mluvilo francouzsky, a to nikoliv na návrh Francie, ale z podnětu Afričanu Hamani Diora, Habiba Bourgiby a Leopolda Senghora.

Dnes zahrnuje 51 států a vlád s plným členstvím a čtyři pozorovatelské země, což znamená zhruba půl miliardy lidí, a hospodaří s rozpočtem přibližně jedné miliardy franků. Finanční zdroje pocházejí od jednotlivých členských zemí, přičemž nejvíce přispívají Francie, Kanada, Belgie, Švýcarsko, Lucembursko a Monako, řádově několikanásobně menší částky poskytuje např. Bulharsko či Rumunsko, nejhudší africké země pak příspěvky prakticky neplatí.

Sdružení rozličných zemí

Význam, jenž má pro některé země členství ve Frankofonii, je v některých případech zřejmý, jindy si zaslouží hlubší vysvětlení. V případě afrických zemí to byla původně snaha navázat spolupráci v oblasti školství a kultury, v dnešní době jde i o snahu získat na mezinárodním poli partnery mezi významnými zeměmi světa, které mohou pomoci hájit zájmy frankofonní Afriky a finančně přispět k rozvoji těchto zemí. Vstup mnoha zemí střední a východní Evropy do MOF byl a je proto v Africe vnímán s určitými obavami. Podobnými pohnutkami a navázáním na historické vazby byly vedeny i asijské země, které rovněž spadaly do francouzského koloniálního panství, ale v období komunismu byly naopak napojeny na země střední a východní Evropy. Tyto vztahy, včetně směřování rozvojové pomoci, zůstaly často zachovány dodnes.

Mohlo by se zdát, že je přístup rozvinutých zemí západní Evropy či Ameriky k organizaci podobný, skutečnost je však jiná. Francie se po počátečním vlažném přístupu k utvářející se organizaci postupně zapojila do její činnosti a často vystupovala v roli iniciátora nových cest. Z jejího popudu byl svolán první summit a založeno sdružení velkých frankofonních měst. Při rozhodování o dalším vývoji organizace, která v poslední době prožívá období emancipace, však musí své názory stále více konzultovat i s názory ostatních zemí.

Pro Belgii a Kanadu (jsou zastoupeny

Mezinárodní organizace Frankofonie

LENKA POKORNÁ

na dvou úrovních) znamenal vstup do Frankofonie především zviditelnění jejich frankofonních komunit na mezinárodní úrovni. Účast Kanady ve Frankofonii přispěla k uklidnění domácí politické scény tradičně poznamenané snahami Québecu o získání samostatnosti. Je nedělitelnou součástí kanadské zahraniční politiky, představuje vyvážení jejích vazeb s Commonwealthem, prostřednictvím tohoto společenství může Kanada prosazovat základní cíle své zahraniční politiky, jako jsou rozvoj demokracie, dodržování lidských práv, zachování kulturní rozmanitosti, předcházení konfliktům a v ekonomické oblasti snaha o integraci nejchudších zemí světa do mezinárodního obchodu.

Naproti tomu Švýcarsko, které nikdy nebylo koloniální velmocí, necítilo v období vzniku prvních frankofonních asociací sounáležitost s tímto společenstvím. Otázka vztahu k Frankofonii byla rovněž vždy přímo závislá na situaci na domácí politické scéně a tento vztah se mohl začít rozvíjet teprve ve chvíli, kdy nemohla být narušena stabilita domácího prostředí. Zpočátku se totiž zdálo, že vytvoření exkluzivních vztahů s některými zeměmi na základě jazykové příbuznosti neodpovídá principu univerzality zahraničních vztahů země. I přes výše zmíněná omezení však na základě téměř jednomyslného souhlasu švýcarského spolkového shromáždění (na rozdíl od mnoha jiných rozhodnutí nemusela být tato otázka podrobena referendu) získalo Švýcarsko v roce 1996 plné členství. Frankofonie se zatím v samotném Švýcarsku netěší odpovídajícímu zájmu veřejnosti a vzhledem k tomu, že např. na rozdíl od Kanady se její frankofonní část nikdy necítila ohrožena ve své kulturní identitě, musí být ještě přesněji definován význam, jaký má členství v této Mezinárodní organizaci pro Švýcarsko samotné. Velkým přínosem je už sám fakt, že MOF je jednou z mála mezinárodních organizací, jichž je Švýcarsko plnoprávným a navíc významným členem. To mu umožňuje získávat například podporu pro své kandidáty do dalších organizací a důležitá role, kterou Švýcarsko ve Frankofonii má, je vnímána jako zvýšení prestiže celé země na mezinárodní úrovni.

Pro státy střední a východní Evropy

v čele s Rumunskem znamenalo členství obnovení tradičních, násilně přerušovaných vztahů. Členství přináší i posílení role francouzštiny, která je jedním z jednacích jazyků Unie a v minulých letech byla násilně zatlačována do pozadí především ruštinou. Vzhledem k velkému počtu zapojených zemí tak vzniká i nová platforma

kofonie, která dala právní základ celé organizaci, a v roce 1998 se poprvé objevil název Mezinárodní organizace Frankofonie. Cílem jejího tajemníka se stává zpřehlednění celého systému, zavedení jasných pravidel a kritérií, ať už se jedná o výběr programu či přijímání nových členů. Jedním z hlavních cílů zůstává podpora výuky a šíření francouzštiny, jak to ostatně Butrus Butrus-Ghálí zopakoval i ve svém květnovém vystoupení ve francouzském Senátu, avšak programy, které Frankofonie financuje, zasahují dnes do všech oblastí lidské činnosti. Týkají se především lidských práv, rozvoje demokracie, spolupráce ve vzdělání, ale i v životním prostředí a ekonomice. Nově získala Frankofonie možnost být oficiálně zastoupena u důležitých mezinárodních organizací: OSN, MMF, Světové banky, EU, FAO, OAJ.

pro bilaterální styky. Tyto země platí jen poměrně malé členské příspěvky, ale mohou se zapojit do nabízených programů, což je pro ně zajímavé zvláště v kontextu univerzitní a hospodářské spolupráce.

Zrání myšlenky frankofonie

Samotný pojem „frankofonie“ pochází od francouzského geografa Onésima Recluse, který tak v roce 1880 nazval společenství lidí hovořících francouzsky. První svaz založený na tomto kritériu byl ustanoven v roce 1950 a byl jím Svaz frankofonních novinářů. Od 60. let pak začaly vznikat další sektoriální organizace, především na úrovni ministrů kultury, školství, mládeže a tělovýchovy či na půdě univerzitní spolupráce, spolupráce velkých měst, v oblasti životního prostředí a v poslední době i ekonomiky; v 80. letech bylo zahájeno vysílání frankofonní televize TV5. Po vzniku těchto dílčích organizací došlo v letech 1995–97 k zásadním změnám i ve směřování organizace. Ty se začaly prosazovat zvláště po ustavení funkce generálního tajemníka, jímž se stal v roce 1997 Butrus Butrus-Ghálí. Jeho hlavním cílem se stalo povýšení Frankofonie na plnohodnotnou mezinárodní organizaci, která by prosazovala na mezinárodní scéně svou vlastní politiku. V roce 1996 byla přijata Charta Fran-

Organizační struktura

V čele organizace stojí generální tajemník volený na čtyři roky. I přes snahy současného vedení o zjednodušení systému zůstává zatím struktura MOF poměrně komplikovaná. V jednotlivých organizacích může mít členská země jiný stupeň přidružení, než jaký má jako celek vzhledem k Frankofonii.

Na generálního tajemníka, který sídlí v Paříži, jsou přímo napojeny vrcholné orgány MOF. Jedná se o summit, který se schází jednou za dva roky, a stát, v němž se summit koná, se na následující období stává předsedající zemí. Členské země bývají zastoupeny nejvyššími státními či vládními představiteli. Během summitu hodnotí jejich účastníci dosavadní činnost a určují další směřování organizace pro následující období.

Ministerská konference: jejími členy jsou ministři zahraničí nebo ministři pověřeni Frankofonií. Schází se jednou za rok společně s Mezivládní agenturou Frankofonie.

Stálá rada Frankofonie je složená ze zvláštních vyslanců pověřených hlavou státu či vládou. Zajišťuje plnění úkolů vzešlých ze summitu a jejich přípravu a plní úlohu správní rady MOF.

Mezivládní agentura Frankofonie je hlavním výkonným orgánem při realizaci kulturních, vědeckých, technických a hos-

podářských programů, o nichž rozhodl summit. Jejimi členy jsou přímo členské státy a vlády. Agentura vznikla 20. 3. 1970 a z tohoto důvodu byl 20. březen prohlášen Mezinárodním dnem Frankofonie. Agenturu řídí její předseda. Má i své regionální pobočky: Lomé (Togo), Libreville (Gabun), Hanoj (Vietnam), Bordeaux (Francie) – Frankofonní institut nových technologií, informatiky a vzdělávání, Québec (Kanada) – Frankofonní institut energetiky a životního prostředí, Frankofonní hospodářské fórum. Agentura byla rovněž pověřena spoluprací s nevládními frankofonními organizacemi.

Posledním článkem napojeným na generálního tajemníka jsou tzv. *přímí operátoři*: AUF (agentura pro vysokoškolské vzdělávání a univerzitní výzkum), AIMF (Mezinárodní sdružení starostů částečně či zcela frankofonních měst), Senghorova univerzita v Alexandrii a televizní program TV 5.

Parlamentní shromáždění sdružuje zástupce zákonodárných sborů členských zemí a je poradním orgánem MOF.

Program Frankofonie na léta 2000–2001

Program Mezinárodní agentury Frankofonie je vypracováván na období mezi dvěma summity. Základním heslem, které charakterizuje program na období 1999 až 2001, je pojem „synergie“. Jde o snahu vzájemně propojit nejen jednotlivé orgány uvnitř Frankofonie a maximálně tak využít finanční prostředky, ale napojit se při vypracovávání projektu i na další mezinárodní či regionální organizace, které sledují v dané oblasti obdobné cíle. Dosavadní programy jsou podrobovány důkladnému zhodnocení založenému na stanovení přesně definovaných kritérií s cílem zmenšit jejich počet a zvýšit účinnost a kvalitu s přihlédnutím k potřebám jednotlivých, často velmi odlišných regionů. Nově se objevují projekty rozvoje nových technologií, středisek na podporu kulturního a sociálního rozvoje, zahájení rozhlasového vzdělávacího programu a mobility mládeže.

Nejde tu jen o spolupráci Sever–Jih, ale i o výměnu zkušeností po ose Jih–Jih. Klade se důraz na možnost pravidelného setkávání odborníků frankofonních zemí, kteří se snaží najít společná stanoviska k nejdůležitějším světovým politickým tématům (problematika Světové obchodní organizace, otázky rovnoprávnosti žen, energetika, životní prostředí, zachování kulturní rozmanitosti). Stěžejní zůstává samozřejmě tradiční otázka podpory rozvoje francouzštiny, na níž společenství vzniklo, ale v rámci hájení multikulturních styků se objevuje i termín partnerských jazyků, na jejichž podporu jsou rovněž některé projekty zaměřeny. Celkově Agentura v tomto období vydá na své programy včetně nezbytných expertiz 538 milionů franků. ○

Několik zamyšlení nad francouzsko-českými vztahy

ANTOINE MARÈS

Dílo, které nedávno vyšlo s názvem „Akce Francie na Východě neboli absence Marianny“,¹⁾ bylo věnováno střední a východní Evropě, avšak československému prostoru byla přidělena nejmenší část ze všech zemí této oblasti. Je to snad důsledek faktu, že jeho autor je novinář maďarského původu, který nezná význam dialogu mezi Paříží a Prahou ve 20. století? Nebo je to odraz reálné situace mezi těmito dvěma hlavními městy? Či je to důsledek dnešního francouzského pohledu na středoevropské pásmo? Tato knižní novinka je v každém případě příležitostí, abychom se pokusili podívat se pod slupku současných skutečností.

Pozitivní bilance

Můžeme zkusmo poměřovat stav dvoustranných vztahů loktem jistých zcela konkrétních indicií. Mezi našimi dvěma zeměmi nikdy necestovalo tolik politiků, obchodníků, intelektuálů a vysokoškolských pedagogů jako od roku 1989. Zrychlily se vzájemné návštěvy prezidentů republiky (počínaje návštěvou prezidenta Mitterranda v roce 1988), ministerských předsedů a ministrů zahraničních věcí a tyto kontakty na nejvyšší úrovni pokračují. Francie je čtvrtým obchodním partnerem a sedmým investorem v České republice. Po nesmělých začátcích – je však známo, že Francouzi neprojevují stejnou obchodní ráznost jako někteří jejich sousedé – francouzská komunita v českých zemích je stále početnější. Francouzský institut v Praze se od začátku 90. let skví v plném lesku s dynamickým, nadšeným a podnikavým pracovním kolektivem. A když bylo třeba zřídit ve střední Evropě francouzské středisko společenských a humanitních věd, nebyla zvolena ani Budapešť, ani Varšava, nýbrž Praha jako svědectví francouzského zájmu a citové preference, jejichž skutečnou hodnotu čeští partneři snad ani nedocenili. Obrovské úsilí bylo rovněž vynaloženo na obnovu znalostí francouzského jazyka, popleněnou normalizací (dvojazyčně vyučování v různých gymnáziích v České republice, důraz na znalost francouzštiny, šest milionů franků ročně na stipendia...). Česká vláda dokonce požádala o statut pozorovatele ve světovém sdružení Frankofonie. Tyto kvantitativní i kvalitativní ukazatele by měly vést k bezvýhradnému entuziasmu. A přesto jsou tu nesnáze.

Rozptýlit pochybnosti

Místo konvenčních úvah a pochvalných frází může historik a pozorovatel každodenního francouzsko-českého dialogu přispět k tomu, aby byly rozptýleny pochybnosti, a to tím, že budou pojmenovány, popsány a vysvětleny.

První součástí je váha dějin. Francouzsko-české vztahy zaznamenaly svůj zlatý věk v období mezi dvěma světovými válkami jako prodloužení české frankofonie, která se stala kulturní složkou národní identity na konci 19. století. Když Francouzi říkají, a to právem, Čechům, kteří jim vyčítají mnichovskou dohodu, že se stali jejími oběťmi o několik měsíců později, zapominají, že pro Čechy bylo toto trauma mnohem hlubší, protože je nutilo, aby skoncovali s konstitutivní součástí sebe samých, tj. s vysněnou Francií a její kulturou, sdílenou v míře dnes už zapomenuté. Ve světle dějin 20. století zůstává malý Mnichov v hloubi duše každého Čecha. „Jsme stále sami, stále ohroženi, stále zrazováni, dokonce i těmi, které jsme nejvíce milovali. Pro Čechy neexistuje „dědičný přítel“. Za těchto podmínek americký tropismus, náruživá snaha vstoupit do NATO, obtíž cítit se Evropany bez atlantismu lze pochopit lépe, i když kulturní dědictví zůstává: sympatie k Francii je nadále silně zakořeněna, jak o tom svědčí řada nedávných průzkumů. Nebrání to požadavku, že je třeba vypudit Mnichov z hlavy (a vysvětlit, že Mnichov je také výsledkem francouzského traumatu, totiž první světové války) jako pohodlné alibi a brzdu vztahů mezi Paříží a Prahou, tím spíše, že se ve Francii značně změnilo chápání střední Evropy.

Dlouho se dalo tvrdit, že tento evropský region byl „mrtvý kout francouzské vize“. Protože jako velmoc měla Francie ve zvy-

ku vést dialog výhradně se státy sobě rovnými. Protože francouzská zahraniční politika byla vždy složitou směsí „realpolitiky“ a přílnutím k jistým ideálům (stačí připomenout politiku generála de Gaulla a jeho nástupců vůči Moskvě). Protože galocentrismus často zatemňoval jisté problémy a byl na obtíž jistým vztahům. Protože koloniální svět zaměstnával téměř výlučně pozornost francouzské veřejné scény až do 60. let, ke škodě části Evropy, zvané východní.

Teprve v 80. letech byl výrazněji zaznamenán obrat, zahájený ve veřejném mínění událostmi z podzimu roku 1956, sovětskou invazí do Československa v roce 1968, neustálou revoltou Polska a volbou polského papeže, jakož i otrěsem ze Solženicynova exilu, který smazal zbytky okouzlení a obdivu k SSSR, jak jej symbolizoval úspěch Sputniku. V intelektuálním prostředí sehrála svou úlohu také přítomnost Milana Kundery ve Francii. Ztročená střední Evropa ožívala díky hnutím disentu. Stala se novým kolbištěm boje za lidská práva: V roce 1989 se oslavy 200. výročí Francouzské revoluce časově shodovaly s pádem berlínské zdi a s volbou Václava Havla prezidentem republiky. V Praze snad ani netuší, jakou sílu měl Havlův symbol v Paříži. Možná si také příslušní činitelé dostatečně neuvědomují, jak by Česká republika mohla v zahraničí výhodně těžit ze svých kulturních tradic. Český stát, unášený vlnou sympatií k Západu, zanedbal pěstění svého nejlepšího trumfu.

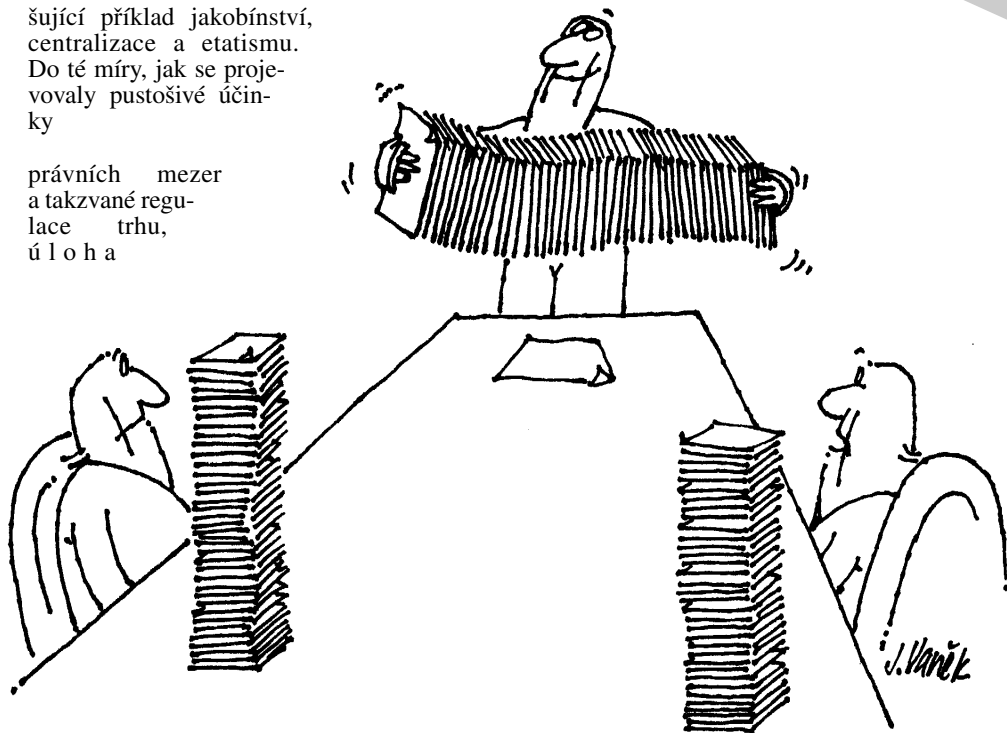
Po roce 1989 se ukázala neshoda mezi živým zájmem, který se ve Francii projevoval o českou kulturu (ve všech jejích aspektech skutečných či představovaných), jakož i francouzskou vůlí znovu nalézt zlatý věk francouzsko-českých vztahů – to na jedné straně –, a zřejmým pohrdáním, popřípadě zdvořilým přijetím francouzských iniciativních návrhů na straně druhé. Některé hospodářské nezdary (například jednání Renault-Škoda) byly pocíťovány jako příkré politické odmítnutí.

Buď bylo toto úsilí pochopeno jako oprávněná náprava nikdy neprominutých případů zrady („vy, západníci, jste nás opustili v roce 1938, 1948 a pak 1968“), nebo jako nová invaze. Myšleno skromněji, nebo naopak náročněji, je francouzský postup projevem skutečného partnerství a opravdové výměny mezi českou zkušeností, užitečnou pro Evropu, a klíči k „návratu“ do Evropy.

Třetí druh pochybností se týká české vize Francie. Pod vedením ODS vládl v Československu a pak v České republice konsenzuální neoliberalismus, který umožňoval, aby skutečnosti odložené reformy byly maskovány. Ochabnutí moci a hospodářské nezdary v druhé polovině 90. let přivedly tuto ideologickou konfekci do úzkých a otevřely nové prostory pro diskusi. Francie už nesloužila jako odstra-

ňující příklad jakobínství, centralizace a etatismu. Do té míry, jak se projevovaly pustošivé účinky

právních mezer a takzvané regulace trhu, ú l o h a

státu znovu nabývala barvy. Navíc zjednodušená představa o Francii neodpovídala skutečnosti: místo socialistů (či dokonce komunistů ve vládě) v lůně státu nesmí zastírat skutečný pluralismus, zrychlující se proces decentralizace a hluboké změny. Zkrátka Francie nemá hotové recepty, neříká, co je dobré a co špatné, ale je studnicí zkušeností. Francouzská demokracie, to je diskuse, často živá, a ta je také v srdci demokracie, jejíž půvaby i obtíže dnes zažívá Česká republika.

Sbližovat Čechy a Francouze

Jeden z hlavních důvodů pochybností se týká rozdílů v politické kultuře. Není divu, že po čtyřiceti letech komunistického režimu, dvaceti letech normalizace, které nelze smazat ze dne na den, nejsou Francouzi a Češi ke všemu stejně citliví. Nedůvěra, odmítání kolektivních akcí, zklamání uměrně entuziasmu prvních měsíců po 17. listopadu 1989, rozčarování politikou, obtíže vést dialog, promítnout se do budoucnosti, stanovit veřejné blaho, to všechno charakterizuje českou politickou scénarii posledních let. Budoucnost budou moci vytvořit pouze nové generace, zbavené tíhy minulosti. Z toho plyne význam rychlejší výměny mezi mladými generacemi. Ve francouzsko-českém dialogu vyvolává neznalost druhého často neporozumění, a neporozumění může způsobit zklamání. Proto, abychom se lépe poznali, je třeba pokračovat ve společném úsilí. Chybějí dosud adekvátní univerzitní struktury. Kde se lze v České republice dovědět, co je Francie, jaké jsou její instituce, její kultura, její dějiny? Takové studium je ještě příliš rozptýlené. Z tohoto hlediska je Francie

s Inalco a Univerzitou Paříž IV na tom lépe. Frankofonní vůle českých úřadů by se měla projevovat iniciativami, které nemají na bedrech výhradně jejich partneři. Je potěšitelné, že lze pozorovat první známky, mělo by se však pokračovat a zvětšovat rozsah.

Češi musí pochopit, že Francie není jenom světovým střediskem módy, parfémů a kuchařského umění, nýbrž také hospodářskou a technickou mocností. Francouzi musí pochopit, že Češi jsou kultivovaní Evropané s pevně zakořeněnými tradicemi, se solidními schopnostmi, s oprávněnou hrdostí být sami sebou. Češi musí pochopit, že Francie jim nabízí, aby „nedávali všechna svá evropská vejce do stejného košíku“, a že musí zvolit Evropu, protože právě s Evropany budou stavět budoucnost. Francouzi musí pochopit, že střední Evropa a její střed, který tvoří Česká republika, je důležitá pro evropskou rovnováhu. Nezdár střední Evropy by mohl znamenat nezdár Evropy.

Rozvíjet dvoustranné francouzsko-české vztahy dnes tedy neznamená utápět se ve stesku po minulosti. Je to v souladu s vůlí k multilaterální evropské výstavbě. Dějiny západní Evropy od roku 1945 nám ukazují, že rozhodující byla vždy politická vůle. Právě ta umožnila překonat překážky. Právě ona to umožní. Neboť je zřejmé, že nesnáze budou.

¹⁾ Thomas Schreiber, Les actions de la France à l'Est ou les absences de Marianne, Paris, L'Harmattan 2000.

Evropské kroky k poválečné obnově Balkánu

GERHARD SABATHIL

Praktické předpoklady „lidské důstojnosti“

Představa toho, co tvoří náplň „lidské důstojnosti“, se mění od jedné společnosti k druhé a od generace ke generaci. Svědčí o tom příklad, jak se liší postavení ženy v jednotlivých oblastech. „Lidská důstojnost“ se sice obtížně definuje, ale má nepochybně řadu předpokladů, bez nichž se prostě neobejde. O nezákladnějším z těchto předpokladů vládne široká shoda. Je to uspokojování podstatných fyzických potřeb, osobní bezpečnost a svoboda uplatňovat své vlastní zájmy, pokud jsou slučitelné s právy a svobodami ostatních. Možná vždy nejsme zajedno v tom, co je „důstojné, ale všichni víme – přinejmenším intuitivně – jaké jsou praktické předpoklady pro „lidskou důstojnost“. Podobně všichni víme, že v poslední době byly v jihovýchodní Evropě předpoklady pro důstojnou lidskou existenci často nedostatečné a že je žádána pomoc k jejich obnovení. Lidská důstojnost v jednotném světě a v integrované Evropě je skutečně výzvou, kterou představuje diplomatické úsilí a sociálně-ekonomické inženýrství, pomoc 16 miliard eur od Evropské unie a jejích členských států, poskytovaná všem zemím evropského jihovýchodu během posledních desetiletí, ochota evropských národů přijímat po celá léta statisíce uprchlíků z bývalé Jugoslávie, proces stabilizace a rozšiřování Unie, a ovšem Pakt stability.

Fyzická obnova

Nezákladnějším předpokladem pro důstojnou lidskou existenci je fyzická bezpečnost, tj. místo k životu v čistém prostředí, s dostatkem vody, tepla a potravy a s dosažitelnou lékařskou péčí. Války 90. let vedly ke zničení celých měst, ke zpusťování celých krajů a zbídačení celých populací. Evropská unie reagovala tak, že se snažila uspokojit krátkodobé potřeby obyvatel oblastí a zároveň plnit dlouhodobé úkoly spojené se soustavou regenerací.

Krátkodobá pomoc byla poskytnuta prostřednictvím humanitárního úřadu Evropské unie ECHO (European Community Humanitarian Office). V letech 1991 až 1999 opatřil tento úřad zemím postižených oblastí více než dvě miliardy eur.

Nicméně podpora instituce ECHO, která není podřízena politickým podmínkám, nadále dbá na to, aby se pomocí dostalo nejzranitelnějším skupinám v Srbsku; aby byla

zachována lidská důstojnost 700 tisíc uprchlíků a bezdomovců, starých lidí atd.

Následující pomoc Evropské unie, poskytovaná tomuto regionu, se soustředila na obnovu a zajištění střednědobých až dlouhodobých požadavků pro sociální a hospodářskou obnovu. Zde byly operativně uplatněny dva na sebe navazující programy – PHARE a OBNOVA, které přispěly k realizaci programů odminování a rekonstrukce v oblasti bydlení, zásobování vodou a energií, jakož i dopravní sítě atd. Je třeba podotknout, že tato pomoc je „integrována“, tj. zahrnuje široký soubor úseků, vesměs podstatných pro oživení náležitě fungující společnosti. Obnova bytového fondu probíhala ruku v ruce s rekonstrukcí veřejných zařízení, jako jsou zdravotní střediska a školy a s podporou státní i místní správy. Programy integrované pomoci jsou důležité, protože normální chod společnosti závisí na komplexní a integrované infrastruktuře. Naším záměrem přece není prostě obnovit předválečné podmínky, ale stanovit a splnit projekty s dlouhodobou investiční hodnotou. Obnova veřejného vybavení a infrastruktury tvoří základ budoucího hospodářského rozvoje a růstu.

Dalším předpokladem lidské důstojnosti je schopnost vydělávat si na živobytí a uspokojovat své vlastní hospodářské potřeby. Takto je dalším úkolem podporovat privatizaci, rozvojové iniciativy a místní podnikání. Úsek drobných živností získal ustavením Národní agentury pro podporu podnikání (NEPA – National Enterprise Promotion Agency), která pomáhá podnikům zlepšovat řízení, marketing a konkurenceschopnost a v oblasti malého úvěru usnadňuje drobným a středním podnikům bankovní půjčky.

V letech 1991 až 1999 opatřila Evropská komise západnímu Balkánu pomoc ve výši 1,7 miliardy eur. V květnu nahradila Evropská komise programy PHARE a OBNOVA novým jednotným podpůrným mechanismem, který, jak věříme, bude poskytovat pomoc účinněji a rychleji než v minulosti.

Lidská bezpečnost a společenská organizace

Nicméně, jak správně poznamenali organizátoři konference, reforma jihovýchodní Evropy a obnova důstojnosti jejích občanů je větší úkol než „prostě“ znovu stavět domy či budovat infrastrukturu. Je třeba věnovat

se také bezpečnosti lidí a organizaci společnosti. Zmíňme se pouze o několika málo klíčových oblastech, v nichž se Evropská unie uplatňovala. Tyto oblasti představují podstatné stavební kameny v rozvíjení nového, stabilního a důstojného společenského řádu.

Uprchlíci jsou naší trvalou starostí. Přesprávní mnozí jsou nebo se cítí neschopni vrátit se do svých domovů. Navíc ke zřejmému bezpráví, které tito lidé zakusili, a k morálnímu imperativu napravit toto bezpráví je tu ještě také praktický problém. Je to nebezpečí, že lidé bez domova a majetku utvoří záložní skupinu nespokojených, z níž budou těžít budoucí extremisté. Lidé, kteří přišli o majetek, mohou v budoucnu hledat zadostiučinění v terorismu nebo přímé vojenské akci. Došlo k návratům uprchlíků, ale nebylo jich dost. V mnoha případech uznává vedení nyní vládnoucí národnosti právo na návrat pouze slovy, prakticky je však neumožňuje žádným činem a v mnoha případech netečně přihlíží k tomu, jak nacionalističtí aktivisté napadají navrátilce z řad menšin nebo jak jim místní byrokracie klade do cesty právní a administrativní překážky (například opomíjí rozhodnout, popřípadě splnit majetkové nároky, neumožňuje přístup k službám nebo zařízením, nevydává místní osobní průkazy atd.). V těchto případech vyvíjela Unie politický nátlak ve prospěch práva na návrat a poskytovala praktickou pomoc.

Například v Chorvatsku se pomoc při obnově soustředila na oblasti postižené válkou a po podepsání Daytonských mírových dohod zahrnovala jak výstavbu bytových jednotek, tak i podporu navrátilců v administrativním procesu a v opatřování právní dokumentace. Jsme povzbuzeni posledním vývojem v Bosně a Hercegovině, kde se zvyšuje počet návratů, jakož i zvolením nové vlády v Chorvatsku, která přislíbila, že bude podporovat proces návratu.

Pro vytváření spravedlivé společnosti má ústřední význam řešení problémů spojených s válečnými zločiny. Zatýkat a stíhat obžalované válečné zločince samozřejmě nepatří do kompetence Evropské unie, podporujeme však z celého srdce i finančně práci Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) a vítáme zadržování podezřelých válečných zločinců. Zatčení a náležitý právní proces mají ozdravný účinek na společnost, neboť demonstrují, že nespravedlnost neprojde bez trestu, a odstrašují od budoucích zločinů.

Excesy genocidy a etnických čistek našťastí ustaly. Nicméně vláda práva ještě nezakořenila a nespravedlnost pokračuje na nižších úrovních. Stále ještě občané příliš často shledávají, že jim nejsou přiznávána plná práva a že se s nimi nejedná nestranně, protože patří k „nesprávnému“ etniku nebo podporují „nesprávnou“ politickou stranu. Vteto souvislosti vyvstávají dva důležité úkoly:

- a) ustavení nestranné policejní služby
- b) vybudování profesionálního a spravedlivého soudního systému.

V Albánii poskytla Unie společně s Mnohonárodním poradním policejním článkem (Multinational Advisory Police Element – MAPE) Západoevropské unie výcvik a vybavení albánské policii a pomohla albánským úřadům v přípravě strategie pro střednědobou vývojovou etapu policejní síly. V Bosně a Hercegovině zahrnuje podpůrný program Evropské unie zřízení policejních akademií s podporou Mezinárodní policejní bojové jednotky (International Police Task Force – IPTF). Nicméně účinná policejní síla je pouze jedna část rovnice – musí totiž mít za sebou účinný a nestranný právní systém. Také zde byla poskytnuta podpora v zavádění vhodného regulačního rámce, ve školení soudců, veřejných žalobců a policejních, popřípadě smírčích soudců, aby byly usnadněny kontakty se západními protějšky a konečně přetato spojení mezi zločinem a politikou na Balkáně.

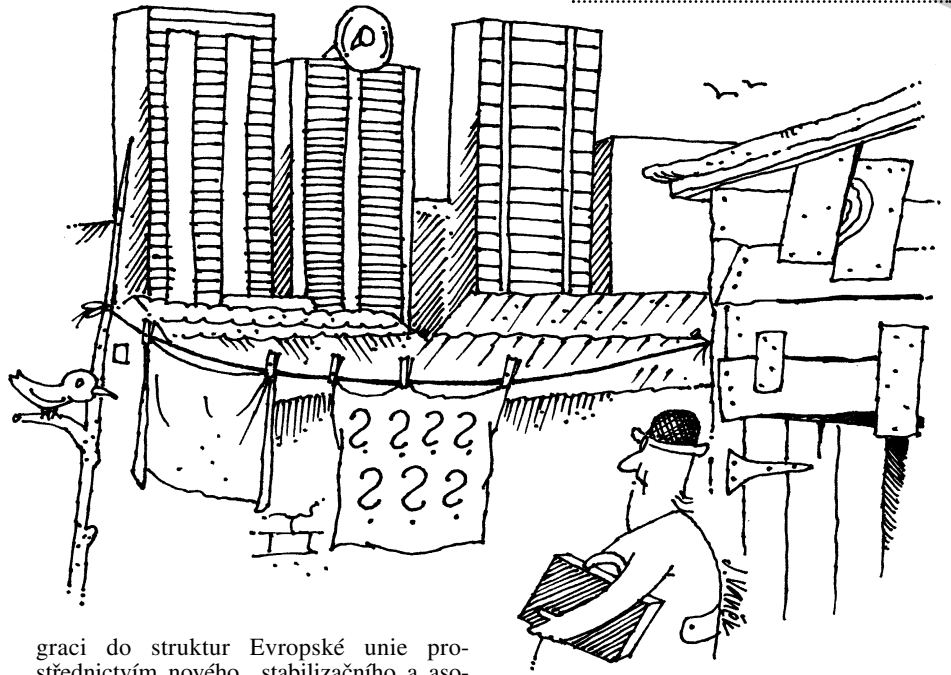
A konečně, aby mohly být země účinně reformovány, potřebují efektivní správu, která nestranně slouží zvolené vládě a bere vážně svou úlohu „občanské služby“. Příliš často v chaotickém bludišti politických a etnických zájmů, korupce a praobyčejné neschopnosti přicházejí občanská práva zkrátka. Místní obyvatelstvo si snad ví rady, jak obházet některé z těchto obtíží, ale zahraniční investoři se vyhnou oblasti, dokud si nejsou jisti, že jejich osobní bezpečnost je zaručena, jejich zájmy chráněny, smlouvy právně podepřeny a spravedlnost dosažena v rozumném čase. Reforma civilní správy se tak stává rozhodným faktorem v akvizici soukromých investic, jež jsou zase předpokladem rozvoje regionu. Svými programy na budování institucí investuje Evropská unie prostředky na zvyšování administrativních schopností v zemích této oblasti.

Poslední bod je ilustrací pravdy, která platí pro všechny reformující se společnosti, že totiž reforma a regenerace tvoří bežešvé tkanivo. Veřejná správa nezajišťuje pouze poskytování služeb a spravedlnost, ale také v rozhodné míře ovlivňuje schopnost země přitahovat zahraniční přímé investice. Samozřejmě, jsou-li omezené zdroje, musí být stanoveny priority, přitom však musí být jasné, že neochota reformovat v jedné oblasti může brzdit pokrok na jiném, zdánlivě ne-souvisejícím poli.

Stabilizační a asociační proces

Je zajímavé, že princip vzájemné spojitosti platí nejen v podmínkách jednoho sektoru, nýbrž také regionu. Země regionu mohou, jak věříme, zaznamenat největší pokrok, jestliže využijí synergie, kterou jim nabízí jejich regionální prostředí. To je téma, v němž se Evropská unie cítí obzvláště silná, neboť právě využíváním regionálních synergií a maximalizací spolupráce se dokázala vyvinout z původního Evropského společenství uhlí a oceli v dnešní Unii.

Jak vidět, většina zemí této oblasti nyní uznává, že jejich nejlepší budoucnost není v xenofobii a izolaci, nýbrž v účasti na procesu evropské integrace. Evropská unie vyšla vstříc a otevřela vyhlídku na plnou inte-

graci do struktur Evropské unie prostřednictvím nového „stabilizačního a asociačního procesu“. Navazuje na svůj dřívější regionální přístup a nabízí Bosně a Hercegovině, Chorvatsku, Svazové republice Jugoslávii, Bývalé jugoslávské republice Makedonii a Albánii silnější podmínky (avšak i náročnější podmínky, pokud jde o politický a hospodářský rozvoj a regionální spolupráci), jakož i individuální přístup, dovolující každé zemi postupovat svou vlastní rychlostí k nové „stabilizační a asociační dohodě“ s Evropskou unií. Tato nová forma smluvního vztahu modernizovala evropské dohody a dotýká se integrace do struktur Evropské unie, liberalizace obchodu, finanční pomoci, pomáhá s demokratizací a občanskou společností, poskytuje humanitární pomoc uprchlíkům, spolupráci v oblasti práva či vnitropolitických záležitostí i rozvoje politického dialogu. Evropská unie nabízí sdílení své politické i hospodářské budoucnosti se zeměmi západního Balkánu.

Abý byl podpořen vývoj tímto směrem, je celý soubor podřízen některým podmínkám. Má-li se těšit výhodám integrace, musí každá země urychlit pokrok v těch oblastech politické, ústavní a soudní administrativy i hospodářské reformy, v nichž dosud pokulhá. Kromě toho stabilizační a asociační dohoda zdůrazňuje a požaduje regionální spolupráci, což představuje jádro každého trvalého řešení problémů jihovýchodní Evropy. Jestliže si tamní země přejí, aby se rozvíjelo obchodní spojení a vazby infrastruktury, aby byly zajištěny společné hranice a podporována kulturní výměna, vyžaduje to spolupráci jak přes vnitřní, tak i vnější dělicí čáry. Takovou aktivitu je proto třeba považovat za užitečnou přípravu na budoucí integraci do evropských struktur, které jsou samy založeny na účtě k jiným kulturám a systémům a na interregionální a mezinárodní spolupráci.

Zatím se Evropská unie intenzivně zaměřuje na to, aby postupně zapojila země jihovýchodní Evropy do svých obchodních aktivit. Jsme přesvědčeni, že obchod je

rozhodující. Produkuje místní příjem, navazuje mezinárodní spojení a vytváří okruh stoupců stability, vlády práva a integrace. Umožňuje, aby komunity rostly svým vlastním úsilím a využívaly přitom svých komparativních výhod. Evropská unie už má s touto oblastí liberální obchodní režim: Více než 80 procent zboží ze zemí této oblasti se vyváží do Unie bezcelně. Unie však navrhuje jít ještě dále. Dohody o volném obchodu mají být součástí stabilizačních a asociačních dohod, avšak prozatím může být asymetrická liberalizace obchodu se zeměmi střední Evropy z počátku 90. let vzorem, jak postupovat, dokud nejsou uzavřeny stabilizační a asociační dohody. Evropská unie zamýšlí předložit další návrhy na opatření, jak dále jednostranně otevírat trh Unie ještě před jednáním o stabilizačních a asociačních dohodách.

A konečně regionální spolupráce tvoří také ústřední článek Paktu stability pro jihovýchodní Evropu. Tři okruhy paktu, které zahrnovaly

- a) demokracii a lidská práva,
- b) hospodářskou obnovu,
- c) bezpečnost,

razí cestu reformě, obnově a spolupráci. Cílem paktu je pomoci zemím jihovýchodní Evropy, aby si pomohly samy: Musejí zlepšit způsob vládnutí, zjednat podmínky pro skutečné soukromé podnikání, potírat korupci, posilovat sociální soudržnost a spolupracovat navzájem ke vzájemnému prospěchu. To je výhodná nabídka, již většina zemí této oblasti – bohužel však nikoli všechny – ochotně přijímá.

Srbsko: nedílná součást stabilizační rovnice

Černou dírou všeho tohoto úsilí nadále zůstává Srbsko, jehož vedení se až dosud vyhýbalo reformě a zvolilo jinou cestu – nezapojit se do spolupráce s Evropou. Evropská unie si dělá starosti o tuto zemi a důstoj-

nost jejich obyvatel jako o kterékoliv jiné. Srbsko za vlády Slobodana Miloševiče si bohužel vybralo jiné řešení – nespolečensky. Je to Milošević a jeho vláda, nikoli srbský lid, kdo je největší překážkou dalšího vývoje.

Jelikož je Miloševićův režim překážkou, Evropská unie vykonává nátlak na srbskou vládu izolací a udržováním sankcí. Přitom si je vědoma, že izolace by se sama mohla stát překážkou pro změny v Srbsku, a pokusila se namířit sankce proti těm, kdo jsou součástí režimu, a zároveň navázat styky se srbským obyvatelstvem a pomáhat mu podnětnými formami humanitární pomoci, jako jsou například programy „Energie pro demokracii“ a na podporu sdělovacích prostředků. Se záměrem podporovat práva a zájmy řadových Srbů pokračuje program OBNOVA, byl zrušen zákaz letů a rozvíjejí se styky s demokratickými místními správami a s politickou opozicí – bohužel stále značně nevyhraněnou. Cílem je poskytovat základní humanitární podporu, stimulovat proces demokratické změny, napomáhat etnickému smířování, podporovat návrat uprchlíků a postupně přivést zemi blíže k normám a zásadám Evropské unie. Věříme, že příklad růstu lidských práv a zvyšující se prosperity v jiných státech bývalé Jugoslávie bude vytvářet „efekt přitažlivosti“ a časem vyvolá větší tlak pro reformu v samém Srbsku.

Výzva, nikoli nepřekonatelný problém

Úkol obnovit sociální důstojnost národů a zemí jihovýchodní Evropy je nepochybně obrovská výzva. Není však nezdolná. Evropská unie se může s těmito problémy fakticky ztotožnit, neboť existují podobnosti mezi jihovýchodní Evropou dneška a západní Evropou po druhé světové válce. Tehdy jsme byli postaveni před rozbitou infrastrukturu, nefungující instituce, tisíce uprchlíků a dědictví etnické podezřívavosti. Nicméně vůle zanechat konfliktů, přání zajistit lepší budoucnost našim dětem, odhodlání znovu budovat a ochota přátel pomáhat, to všechno umožnilo v Evropě po druhé světové válce obnovu a novou důstojnost. Věříme, že jihovýchodní Evropa se může poučit – a dodat si odvahu – ze zkušeností Evropy západní a nakonec se k ní připojit na základě obnovené smlouvy o Evropské unii, jakož i historické Úmluvy o základních právech, kterou hodlá Unie schválit v Nice letos v prosinci.

To však na druhé straně předpokládá, že země, vlády a národy jihovýchodní Evropy budou mít vůli spolupracovat a odložit provinčnické a krátkodobé zájmy ve jménu širšího prospěchu. Musíme jasně říci: Mezinárodní společenství, včetně Evropské unie, zmůže mnoho, může však věci pouze usnadňovat. Hlavní hnací síla k obnově, rozhodná vůle znovunastolit lidskou důstojnost musí vycházet zevnitř.

Článek byl původně přednesen jako příspěvek na konferenci o jihovýchodní Evropě, která se konala v Tokiu ve dnech 15. – 16. 5. 2000.

Česko-slovenské blýskání na časy

VLADIMÍR LEŠKA

Snad všechny české a slovenské deníky 23. května 2000 uveřejnily snímek premiérů Miloše Zemana a Mikuláše Dzurindy při předávání zlaté cihličky, jež měla symbolizovat tečku za dlouhotrvajícím jednáním o dokončení dělení majetku bývalé federace. Většina rozumných politiků a nezaujatých komentátorů si s ulehčením vydechla. Dokonce i mnozí straničtí oponenti současných vlád v Praze i v Bratislavě vřelými uspokojení nad tím, že se konečně uzavřela jedna z méně slavných kapitol česko-slovenských vztahů.

Na základě převažujících reakcí lze očekávat, že přijaté rozhodnutí nezanechá u většiny obyvatelstva jedné nebo obou stran sentimenty, které by různé krátkozrací a úzkoprší „obránci národních zájmů“ mohli v budoucnu zneužívat k otravování společenské atmosféry a k rozpoutávání protičeských nebo protislovenských vášní.

Ukončení sporu zlepšil vzájemné vztahy

Samozřejmě, z obou břehů Moravy se ozvalo několik „expertů“ snažících se dokazovat, kolik právě ta strana, jejíž zájmy údajně obhajují, doplatí na neobvyklou velkorysost svých politických představitelů. Možná by umkli, kdyby se někomu podařilo exaktně vyčíslit, jakými hmotnými, ale především morálními břemeny tyto „důslední počtáři“ již dosud své spoluobčany zatížili. Travičům studánek však ani sebe-dokonalejší dohoda zřejmě nezabrání v jejich snaze i nadále apriorními přístupy k česko-slovenským vztahům šířit vzájemnou averzi a do vědomí lidí zasévat semena podezřívavosti a zástě.

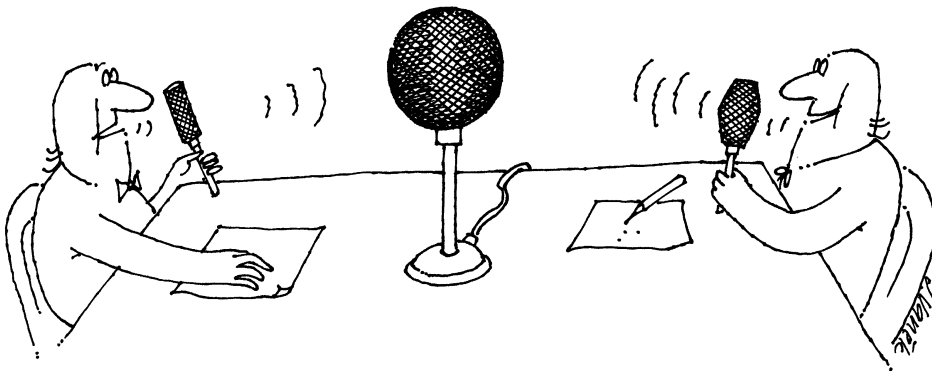
Z tohoto hlediska jsou kritici *Smlouvy mezi SR a ČR o společném postupu při dělení majetku ČSFR* dokonce v určité výhodě. Ve sporech o optimálnost dořešení zbývajících otázek spojených s rozdělením federace je dosti obtížné přesvědčivě argumentovat jmenovitými negativními důsledky, kterými předchozí stav ovlivnil dosavadní vývoj v obou zemích. Ještě těžší je vyčíslit ztráty, které by oba státy snášely, kdyby v příštích letech, a snad desetiletích, otázky dělení zůstaly i nadále otevřené. Není možné exaktně stanovit, jaké škody by balvan nevypořádaní se s dluhy minulosti napáchal ve vědomí občanů obou zemí, jakými nepřímými efekty by se tato skutečnost promítala do jejich mezinárodního postavení, jakou mírou by ovlivňovala stabilitu středoevropského regionu a jak by brzдила evropský integrační proces.

Zlatá cihlička v rukou slovenského premiéra symbolizovala především ukončení sporu o dělení majetku bývalé federace. Avšak dohoda, k níž vlády ČR a SR v procesu jeho urovnávání dospěly, zhmotňuje celkové pozitivní změny v česko-slovenských vztazích v podstatně širším kontextu. Otevírá nový prostor pro jejich další, oboustranně výhodnější a všestrannější rozvoj než pouze v materiální sféře. Samotný fakt, že se jí podařilo dosáhnout, svědčí o tom, že se mezi politickými špičkami obou států vytvořila nová, příznivější atmosféra, bez níž by jakýkoli pokrok v česko-slovenských vztazích byl asi nemyslitelný.

Je třeba se orientovat především na úspěšný rozvoj česko-slovenských vztahů, k němuž velmi dobré předpoklady vytvořila přítomnost. Současnost však nemůžeme od minulosti oddělit neproniknutelnou zdí. Tím bychom si uzavřeli cestu k poznání důvodů postupného ochlazování vzájemných česko-slovenských vztahů po rozdělení federace, ale i k pochopení příčin, které přispěly k jejich znovuoživení. Nechceme-li opakovat staré omyly, za které již oba státy drazé zaplatily, pohledu do minulosti se neubráníme. Avšak měl by být podřízen pouze tomuto účelu.

Výměna vládních garnitur urychlila proces

Změny ve vztazích mezi ČR a SR se mohly snadněji prosadit až tehdy, když se k moci v obou státech dostaly garnitury, které nemusely občanům svých zemí dokazovat, že samy vládnou lépe, než kdyby se o řízení společného státu jenom s někým dělily. Tento dominantní rys porozpadové politiky se v českém prostředí promítal do pokusů o dosažení krátkodobých úspěchů především v hospodářské oblasti metodou sólového postupu bez užší spolupráce se sousedy. Jeho nositelé se pokoušeli dokázat výjimečnou úspěšnost koncepce české transformační cesty. Zejména zpočátku se u nich proje-

voval jistý druh nacionálního egoismu a výrazné prvky elitářské separace, jež se zákonitě dostaly brzy do ostré kolize s trendem vzájemné závislosti a propojenosti.

Na Slovensku byla situace poněkud odlišná, a také proto její důsledky byly pro občany bolestivější. Předseda vlády *Vladimír Mečiar*, jehož národně orientované kruhy zaživa dekorovaly za zásluhy o vytvoření nezávislého státu čestným titulem *otec vlasti*, se pyšnil tím, že vede svou zemi originální *slovenskou cestou*. Ne každá snaha o svéráznost však bývá úspěšná. Nejenže se po ní vzdaloval svým středoevropským sousedům, ale svou zemi odklonil od nejagilnějšího integračního proudu natolik, že na summitu NATO v Madridu v červenci 1997 nebyla spolu s nimi pozvána do Severoatlantické aliance, a dokonce se neobjevila ani na seznamu kandidátů další vlny jejího rozšiřování. V prosinci téhož roku na lucemburském summitu EU chyběla rovněž mezi státy, s nimiž se Unie rozhodla zahájit předstupní rozhovory. Mezinárodněpolitické neúspěchy S

lovenska jsou dostatečně výmluvným důkazem škodlivosti principů, k nimž se obě vlády bezprostředně po vzniku následnických států ve své politice upnuly. Jejich aplikace jim zabránila vytvářet ve vzájemných vztazích ovzduší, které by ulehčovalo shodu nejen v přístupech k řešení otázek majetkového vyrovnání, ale i dalších společných problémů.

Politická konstelace, která se vytvořila po parlamentních volbách, jež se konaly v ČR v červnu a na Slovensku v září roku 1998, usnadnila překonání stavu rozvíjejícího se odcizování a napomohla ke zintenzivnění dialogu mezi ústavními činiteli obou zemí. Politici, kteří nenesli přímou odpovědnost za rozdělení federace, snadněji nacházeli společná východiska k řešení problémů, jež jim zanechali jejich předchůdci. K plodnější kooperaci je navíc motivoval oboustranný zájem o integraci do EU a o co nejrychlejší začlenění Slovenska do Severoatlantické aliance. Hodnotová blízkost zahraničněpolitické filosofie kabinetů *Miloše Zemana* a *Mikuláše Dzurindy* vytvářela mimořádně příznivé předpoklady i pro obnovení aktivit na platformě visegrádské čtyřky, o jejíž revitalizaci usilovaly též další dvě středoevropské země – Polsko a Maďarsko.

Česká republika se z historických, kulturních, ekonomických a jiných důvodů vehementně snažila, aby se Slovensko plno-

hodnotně připojilo k zemím, které již v procesu integrace do evropských a transatlantických struktur dosáhly první mety. Také proto její diplomacie patřila k iniciátorům přijetí *Budapeštského prohlášení předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky a Polské republiky*,¹⁾ kteří se v říjnu 1998 opět přihlásili k Visegrádské deklaraci z února 1991. Z *Prohlášení* bylo zřejmé, že prioritou obnovené spolupráce v rámci zemí visegrádské čtyřky by měly být především otázky spojené s jejich integrací do Severoatlantické aliance a EU. Signatáři dokumentu využili první příležitosti po parlamentních volbách v roce 1998 na Slovensku, aby vyjádřili jeho nové vládě solidaritu a podpořili ji ve snažení o návrat na integrační dráhu.

Snaha o plnohodnotné zapojení Slovenska do integračního procesu a o jeho zintenzivnění umocňovala politickou vůli odpovědných státníků ČR a SR, nezbytnou k překonání překážek brzdících rozvoj jejich vztahů. Zatímco autorům a realizátorům projektu rozdělení federace scházela, jejich nástupci jí projevili dostatek, a navíc k ní přidali značnou dávku politické odvahy. Východiskem k uzavření problémů minulosti se stala historicky první oficiální návštěva české vládní delegace na Slovensku, která se uskutečnila 23. listopadu 1998 v Bratislavě. Jejím nejvýznamnějším výsledkem byl slib, že vlády ČR a SR do roka a do dne uzavřou problémy majetkového vyrovnání.²⁾

V průběhu roku se na řešení problémů česko-slovenských vztahů podílely nejen orgány exekutivy, ale i parlamenty a jejich výbory, různé expertní komise vytvořené v době dělení státu, které po pěti letech opět zahájily či zintenzivnily svou činnost, odborná pracoviště jednotlivých resortů a četné nevládní organizace. Do procesu zlepšování česko-slovenských vztahů se po svém zvolení prezidentem velmi aktivně zapojil i *Rudolf Schuster*. Ačkoli hlavním motivujícím prvkem prohloubení této kooperace byla oboustranná snaha o posílení slovenských pozic v jednáních s orgány integračních uskupení, jejím bezprostředním efektem byla i konkrétní náprava nepříznivých důsledků rozdělení společného státu, jež postihly část občanů obou zemí, kteří se po zániku federace najednou ocitli v postavení cizinců.

Český premiér *Miloš Zeman* splnil dřívější slib a navštívil Bratislavu opět po roce a dnu: 24. listopadu 1999. Spolu se sloven-

ským protějškem *Mikulášem Dzurindou* podepsal protokol o odevzdání a převzetí zbývající části zlata po bývalé *Státní bance československé a Smlouvu mezi SR a ČR o společném postupu při dělení majetku ČSFR*. Česká strana se vzdala práva na úhradu sporného dluhu vůči *České národní bance* ve výši 24 miliard korun, který *Zemanův* kabinet odkoupil od centrální banky za symbolickou 1 Kč. Součástí česko-slovenského ujednání bylo i řešení způsobu výměny akcií české *Komerční banky* a slovenské *Všeobecné úverové banky*.³⁾ Poté, co si premiéři 22. května 2000 v Praze předali ratifikační dokumenty, žádné majetkové ani jiné problémy spojené s minulostí by již neměly vztahy mezi ČR a SR zatěžovat.

Integrace společným zájmem

Slovensko se mezitím na základě rozhodnutí helsinského summitu EU v prosinci 1999 připojilo ke skupině zemí, včetně ČR, které již dva roky vedou s Unii vstupní rozhovory. Rada odpovědných funkcionářů Severoatlantické aliance po roce 1998 často konstatovala, že Slovensko patří mezi nejzřetlivější kandidáty příští vlny rozšíření NATO. Bratislavě se za prvních pět měsíců roku 2000 podařilo úspěšně uzavřít jednání o šesti z osmi kapitol, v nichž zahájila s EU vyjednávání. S jistou mírou abstrakce to vše lze pokládat i za nepřímý důsledek zlepšených česko-slovenských vztahů. Slovensko se s úspěchem vypořádalo s problémy minulosti, jež se promítaly i do jeho mezinárodního postavení a jeho pozice v zahraniční politice sousedů. Rozhodující zásluhu na tom, že je opět vnímáno jako integrační součást středoevropského prostoru, má pochoptitelně jeho vláda. Kdyby však odhodlání zlepšit vzájemné vztahy se sousedy, zejména s Českou republikou, nebylo oboustranné, nepřineslo by žádaný efekt.

Pozici vlády *Mikuláše Dzurindy* na mezinárodním poli usnadňuje také strategický zájem představitelů Evropské unie i Severoatlantické aliance, aby se Slovensko s integračními deficity vyrovnalo zásadním způsobem ještě během jejího funkčního období. Čtyřkoalice, která je v současnosti na Slovensku u moci, nemá přijatelnou alternativu i přesto, že se dopustila v dosavadní fázi svého působení některých vážných chyb. Důvody mezinárodního zájmu o proevropské Slovensko jsou jasné. Jak sousední země, které jsou již členy některého z evropských či euroatlantických integračních seskupení, tak i vedoucí státy NATO a EU, pokládají jeho plnohodnotnou účast na evropských sjednocovacích procesech nejen za užitečnou, ale z hlediska politické, bezpečnostní a hospodářské stability středoevropského regionu i za nezbytnou. Uplynulá léta však potvrdila, že ne za každou cenu. Základním předpokladem úspěšného pokračování v začleňování Slovenska do integračních uskupení evropských států je záruka, že proces změn směrem k demokracii, upevnění právního státu a rozvoji tržní ekonomiky bude mít nezvratný charakter a že

VZTAHY A PROBLÉMY

předchozí excesy se již nebudou opakovat. Tento předpoklad je i hlavní podmínkou dalšího rozvoje česko-slovenských vztahů.

Hrozba rozpadu koalice

Co by mohlo jeho splnění ohrozit? Stručně řečeno – neschopnost koaličních politiků dohodnout se. Po předcházející vládě zdědili dvě skupiny břemen, která jim komplikují dosahování cílů, jež si vytyčili. Do první patří důsledky nezákonností, jichž se dopustily státní orgány během funkčního období kabinetu *Vladimíra Mečiara*. Politici současné koalice neměli vždy jednotný názor na způsoby jejich překonávání. Řada z inkriminovaných činů se udála formálně v souladu s platnými právními normami, avšak se zjevně politicky motivovanými nekalými úmysly. Navíc v době, kdy Slovensko nemělo hlavu státu, zneužil bývalý premiér prezidentských pravomocí a pro pachatele trestného činu zavlečení *Michala Kováče ml.* do ciziny vyhlásil amnestii. Tím nejen ztížil řádné vyšetření všech okolností tohoto případu a dalších nezákonností, které s ním souvisely, ale mezi stoupenci formálního dodržování ústavy a těmi, kteří požadují důsledné vyvození trestní odpovědnosti za spáchané činy tak, jak to vláda *Mikuláše Dzurindy* slíbila občanům, založil další ohnisko napětí v koalici a v celé společnosti.

Orgány vlády a justice mimořádně obtížně hledají ústavní a přitom ekonomicky únosné cesty při odstraňování důsledků protizákonných postupů v procesu privatizace zejména významných lukrativních podniků, které získaly osoby politicky spřízněné se špičkami předchozí vládní koalice. Bohužel ani hledání cest k nápravě minulých chyb a nezákonností se někdy neobešlo bez podezření z korupce a snah funkcionářů čtyřkoalice o stranicky motivovaný klientelismus. Současná vláda však na rozdíl od své předchůdkyně nakonec všechna obvinění tohoto druhu otevřeně řešila a vyvodila z nich i odpovídající personální důsledky.

Druhá skupina břemen z dědictví, jimiž předcházející kabinet ztížil pozici současné vlády, vyplynula z volebního zákona. Ten přinutil pět středopravých politických subjektů, aby se sloučily do volební strany *Slovenskej demokratickej koalície* (SDK). Její poslanecký klub má z vládních stran formálně nejsilnější postavení – 42 křesel. Formálně proto, že některé mateřské subjekty, které se na jejím vytvoření podílely (zejména KDĽ a DS), přiměly stranickými pákami poslance – své původní členy, aby členství v SDK ukončili a vrátili se do jejich struktur. Především předseda KDĽ *Ján Čarnogurský* se obával, aby hnutí, jemuž věnoval mnoho energie a intelektu, neztratilo svou identitu a vinou SDK premiéra *Dzurindy* ze slovenské politické scény nezmizelo. Zápas o dominantní postavení na pravé straně politického spektra doprovázelo zvyšující se napětí mezi předsedou SDK a lídry jejich mateřských stran a problémy ve vzájemné komunikaci. To se pochopitelně promítalo i do akceschopnosti celé čtyřkoali-

ce, v níž druhým nejsilnějším subjektem je levicová *Strana demokratickej ľavice* (SDL).⁴⁾

Důsledky neshod uvnitř SDK nakonec počátkem tohoto roku vyústily v rozhodnutí premiéra a předsedy SDK *Mikuláše Dzurindy* vytvořit *Slovenskú demokratickú a kresťanskú úniu* (SDKÚ).⁵⁾ Prý by se chtěl s touto značkou a idejemi SDK ucházet o důvěru voličů i v příštích parlamentních volbách v roce 2002. Poslanecký klub SDK by měl podle něj nadále existovat v původním složení. I když SDKÚ byla vytvořena až pro příští parlamentní volby a slovenskou politickou scénu by měla ovlivnit teprve v budoucnosti, její vznik vyvolal v přítomnosti mnohem bouřlivější reakce, než její zakladatelé očekávali.

Dzurindova iniciativa ještě více oslabila jeho pozici jako předsedy SDK ve vztahu k mateřským stranám. Opozice, která usiluje o předčasné parlamentní volby, ji dovedně zneužila pro své cíle. Nejvážnější koaliční krizi však vyvolal předseda SDL *J. Migaš*. Pod záminkou zvýšení transparentnosti vztahů se stranami, které vytvořily SDK, požadoval nejen korekci Koaliční dohody, ale i rekonstrukci vlády. V tažení proti koaličnímu partnerovi se dokonce připojil k opozici, která si v parlamentu vynutila hlasování o odvolání premiéra *Dzurindy*. Napětí ve vládní koalici se pokoušel využít k upevnění svého postavení ve vlastní straně, jejíž preference klesly až na práh zvolitelnosti do parlamentu. Usiloval zejména o výměnu těch ministrů vlády nominovaných SDL, kteří patřili k jeho oponentům. Ne náhodou se jednalo o osobnosti, jež se aktivně podílely na prosazování reformního kursu *Dzurindova* kabinetu.

Možné důsledky vzniku nového politického subjektu a destabilizačních aktivit předsedy SDL pro další vývoj slovenské politické scény znepokojovaly politické představitele členských států EU a NATO, jakož i sousedů Slovenska. Zdrojem jejich obav byla především představa, že by se vládní čtyřkoalice mohla rozpadnout a k moci by se opět dostal *Vladimír Mečiar* buď jako předseda momentálně fakticky nejsilnějšího politického subjektu, anebo jako vítěz předčasných parlamentních voleb.⁶⁾ Přestože se na republikovém sněmu HZDS v březnu 2000 dosti jednoznačně vyslovil pro integraci SR do EU a NATO,⁷⁾ jeho návrat do premiérského křesla by mezinárodní postavení Slovenska výrazně oslabil. Avšak pokračující a prohlubující se spory uvnitř SDK a destruktivní politika předsedy SDL mohou pozici Slovenska v zahraničí negativně ovlivnit i za předpokladu, že se kabinet *Mikuláše Dzurindy* udrží u moci po celé volební období.

Nadějně vyhlídky česko-slovenské spolupráce

Rozvíjející se česko-slovenská spolupráce má v této situaci mimořádný význam. Pozitivní výsledky *Dzurindova* kabinetu na mezinárodním poli, mezi něž bezpochyby patří nejen úspěchy v integračním úsilí, ale

i nastolení dobrých vztahů se sousedy, přispívají k upevnování jeho autority i na domácí politické scéně. Racionálně uvažujícím voličům nabízejí reálnou představu variant politického vývoje, které mohou očekávat po příštích předčasných nebo řádných parlamentních volbách.

Nadějně perspektivní česko-slovenské spolupráce se rýsuje mj. i ve světle čtyř dohod, jež během květnové návštěvy *Mikuláše Dzurindy* v Praze podepsali oba premiéři (o vzájemné ochraně utajovaných skutečností, o spolupráci ve školství, kultuře a vědě, o spolupráci českého ministerstva průmyslu a obchodu a slovenského ministerstva hospodářství a o poskytování a úhradě zdravotní péče.⁸⁾ Základní obsah a těžiště budoucí česko-slovenské spolupráce stanoví hlavní poselství jejich společného prohlášení. Tím je vzájemná podpora při plnění integračních úkolů.

Česko-slovenské vztahy dostávají jasný evropský rozměr v důsledku bezprostřední sjezatosi bilaterální kooperace ČR a SR s jejich integračními záměry. Budou se i nadále úspěšně rozvíjet a prohlubovat za předpokladu, že vnitropolitický vývoj v obou státech bude vytvářet příznivé podmínky pro jejich úspěšné začleňování do evropských a transatlantických struktur. Oba procesy – integrační i bilaterální – jsou organicky propojené a vzájemně se podmiňují. O jejich výsledku však nakonec rozhodnou voliči, podle všeho především slovenští.

¹⁾ Viz Příloha Dokumenty in Mezinárodní politika, roč. XXII, č. 11/98, Praha, listopad 1998, s. 5.

²⁾ Viz Národní obroda, roč. IX, č. 272, Bratislava, 24. 11. 1998, s. 1 a 2.

³⁾ Viz Národní obroda, roč. X, č. 272, Bratislava, 25. 11. 1999, s. 1 a 2.

⁴⁾ SDL původně disponovala 23 poslaneckými mandáty. *Strana maďarskej koalície* (SMK) má 15 křesel a *Strana občianskeho porozumenia* (SOP) 13. Vládní koalice v době svého vzniku měla jasnou ústavní většinou – ze 150 poslaneckých míst v NR SR obsadila 93 (42 + 23 + 15 + 13). Po odchodu R. Fica z SDL, jež založil vlastní stranu SMER a vystupuje jako nezávislý kandidát, se jejich počet snížil na 92. Kворum pro schválení ústavních zákonů je 90 hlasů.

⁵⁾ Viz Národní obroda, roč. XI, č. 13, Bratislava, 18. 1. 2000, s. 1, 2.

⁶⁾ Podle průzkumu veřejného mínění, který na konci dubna a počátkem května 2000 uskutečnil *Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR*, by HZDS volilo 29,3 % dotázaných, což bylo o 3,8 % více než při poslední anketě, organizované stejnou institucí. (Viz *Deník SME*, roč. 8, č. 114, Bratislava, 19. 5. 2000, s. 3.) Vedení HZDS upravilo scénář předání výsledků petiční akce za vypsání referenda o předčasných volbách prezidentovi SR tak, aby se volby v případě jeho vyhlášení a pozitivního výsledku konaly v podzimních nebo v zimních měsících roku 2000.

⁷⁾ Viz Národní obroda, roč. XI, č. 66, Bratislava, 20. 3. 2000, s. 2.

⁸⁾ Viz *Pravda*, roč. X., č. 118, Bratislava, 24. 5. 2000, s. 1.

Co lze čekat od sudetských Němců?

LUBOŠ PALATA

Bylo a nebylo to při jedenapadesátých Sudetoněmeckých dnech v Norimberku 9. – 11. 6. jako vždy. Řízná dechovka a vlajkový průvod krojovaných zástupců jednotlivých sudetoněmeckých měst a krajanských poboček po celém světě připomínající totalitní první máj, výstavní hala zaplněná několika desetitisíci nejskalnějším, jiné, ještě zaplněnější haly, kde se u piva a klobás setkávají šedovlasí rodáci, stánky s českým sudetoněmeckým sklem, hračkami, koláči, krajkami.

Pulty, na nichž zřejmě jako na jediném místě v dnešním Německu lze vidět desítky průvodců a fotografických knih o Praze, Čechách, Moravě i Slezsku. Také mapy dnešní České republiky s klasicky ohlody hranicemi, mnohdy viditelně splývajícími s Německem a územím dnešního Rakouska. A pár projevů, v nichž je plno místa pro všelijaké požadavky a žádné místo pro pokoru a slova pokání.

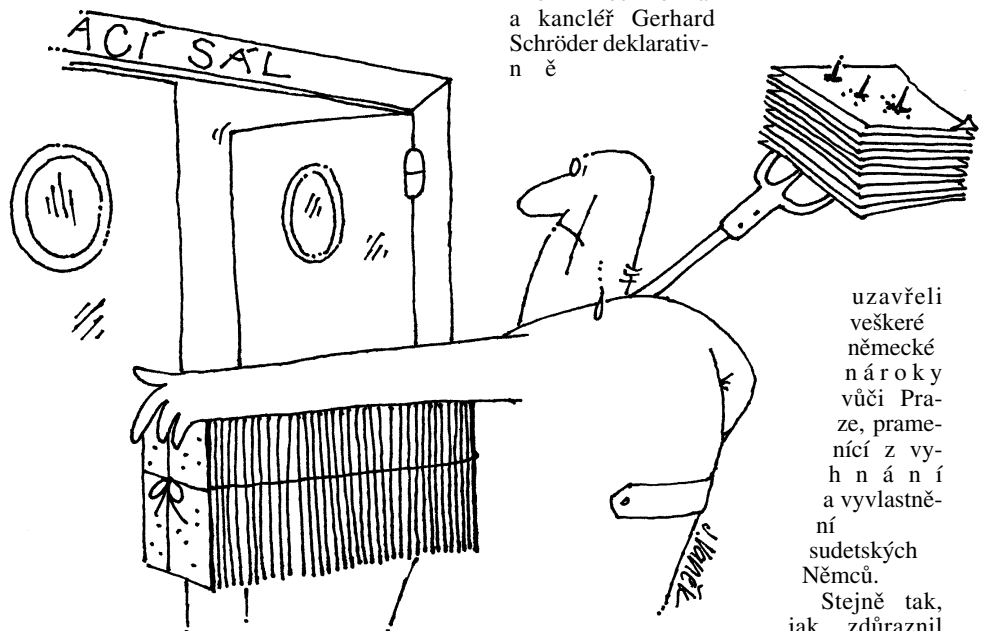
Změn bylo přesto víc než dost. Po osmnácti letech se s vůdcovstvím Sudetoněmeckého krajanského sdružení rozloučil sedmdesátník Franz Neubauer. Jeho dvojdomá funkce mluvčího a zároveň předsedy landsmanšaftu byla rozdělena. Novým mluvčím se stal Neubauerův generační soupeřník, předseda bavorského zemského parlamentu Johann Böhm.

Nová krev v čele

Daleko významnější je však změna v předsednickém křesle, na které poprvé v historii této krajanské organizace usedne příslušník generace, pro niž není pobyt sudetských Němců na území České republiky i vyhánění osobním zážitkem, ale věcí z vyprávění a učebnic.

Čtyřicátník Bernd Posselt, poslanec Evropského parlamentu za – jak jinak – bavorskou Křesťansko-sociální unií (CSU), byl stařeckým vedením landsmanšaftu vyzdvihnut do čela, aby ukázal, že s postupným vymíráním jejich generace sudetští Němci a jejich požadavky nezmizí. A jak se snažil Posselt svou dosavadní činností ukázat, ani se nezměkká. Posselt byl mimo jiné jedním z iniciátorů rezoluce Evropského parlamentu z loňského roku, která vyzvala Českou republiku ke zrušení dekretů prezidenta Beneše ještě před jejím vstupem do Evropské unie. Tato rezoluce byla jednou z největších porážek, kterou česká diplomacie v permanentním souboji s požadavky sudetských Němců za posledních deset let utrpěla.

S Posseltem je spojen i celý nový směr sudetoněmeckého tlaku vůči České republi-

uzavřeli veškeré německé nároky vůči Praze, pramenící z vyhnání a vyvlastnění sudetských Němců.

Stejně tak, jak zdůraznil Schröder i při

letošní květnové návštěvě prezidenta Václava Havla v Berlíně, považuje Berlín Zemanovým tehdejším prohlášením o „vyhaslosti Benešových dekretů“ za vyřízený i požadavek distancování se Prahy od těchto rozporných právních norem.

Novou kvalitu vztahů stvrdilo v pátek 9. června, den před začátkem Sudetoněmeckých dnů, hlasování v německém Bundestagu, jenž drtivou většinou hlasů odmítl návrh rezoluce CDU a CSU. Ten v duchu zmíněné rezoluce Evropského parlamentu vyzýval Prahu ke zrušení dekretů prezidenta Beneše.

Hlasy vládních sociálních demokratů a Zelených, ale také opozičních liberálů a východoněmeckých postkomunistů bylo však naopak přijato prohlášení Spolkového sněmu, které bezvýhradně podporuje vstup Prahy do Unie, aniž by slovem zmínilo problém sudetských Němců. „Bylo to tak příznivé prohlášení, jako bychom si ho

ce, který spočívá v přenesení důrazu na půdu evropských a mezinárodních institucí vůbec a zaktualizování otázek vyhánění jejich srovnáváním s nedávným, nebo přímo současným děním. Tady se snaží sudetští Němci naroubovat svůj osud na nedávné hrůzné události v Bosně, v Kosovu a na jaře pak dokonce na vyhánění bílých farmářů v Zimbabwe – pomocí kuriózního srovnání „Beneš rovná se Mugabe“. Tímto směrem, ovšem nikoli poprvé, šlo i heslo sudetoněmeckých dnů, které volně přeloženo znělo: „Vyhánění – celosvětová hrozba“.

Berlín horší než Praha

Posselt v rámci sudetoněmeckých dnů vystoupil jen s krátkou zdravicí, ale tvrdý slovník nemohl nikoho nechat na pochybách, že se v tomto směru nic nemění.

Nic nového nepřinesl ani následující ob-

napsali my sami," uvedl k tomu žertem, ale poměrně výstižně jeden český diplomat.

Postoj k České republice ostatně odpovídá celkovému směru nové zahraniční politiky berlínské vlády. Na něm je jasně patrná snaha, ať už vědomá, nebo částečně vynucená okolnostmi, definitivně odpoutat nové Německo od problémů a otázek spojených tak či onak s druhou světovou válkou. Snaha uvolnit Německu ruce při obnovování plnohodnotného velmocenského postavení.

Sudetští Němci, podobně jako vyhnancká komunita vůbec, jsou v tomto ohledu pro Schröderův kabinet nepříjemnou zátěží, kterou je kancléř odhodlán setřást. Zcela správně přitom kalkuluje s klesajícím voličským potenciálem stárnoucí sudetoněmecké populace, jež je ostatně většinou tak pevně zakotvena na pravé straně politického spektra, že s jejím přesunem k sociální demokracii by nešlo ani při sebevstřícnější politice počítat.

Proto spolková vláda nejen ostantativně ignoruje všechny požadavky vedení landsmanšaftu, ale využívá i vyhlášených celostátních úsporných opatření k seškrtání spolkových dotací na činnost krajanického sdružení. Výpadek financí sice mírně dorovnáva ze svých prostředků bavorská zemská vláda, ale přesto je úbytek zdrojů pro činnost sudetských Němců citelný.

Rakouská „naděje“

V této situaci je již postřehnutelná snaha vedení sudetských Němců přenést daleko větší váhu na rakouskou základnu landsmanšaftu. Přestože rakouská populace sudetských Němců je oproti bavorské a celkově německé zcela zanedbatelná (maximální počet se pohybuje kolem sta tisíc), nová rakouská koalice extrémní stanoviska krajanického sdružení podporuje a ve vládním programu zůstává nejen požadavek na zrušení dekretů prezidenta Beneše, ale i nehorázný cíl dosáhnout pro sudetské Němce vyhnané z České republiky majetkových restitucí.

Přestože Rakousku podle mezinárodních závazků, které Vídeň přijala, ani podle díkce mezistátní smlouvy mezi tehdejší československou a rakouskou vládou z poloviny sedmdesátých let tento problém nepřísluší, Schüsselův kabinet se ho zřejmě bude snažit otevřít. To vhná rakouským sudetským Němcům vítr do plachet. Je to jasně vidět na četnosti a extrémnosti jejich vystupování v posledním půl roce.

Dva scénáře pro landsmanšaft

Co lze z této ve stručnosti popsané nové situací od sudetských Němců čekat? Směry vývoje jsou v zásadě dva. Jedním je postupné další uzavírání se významem i počtem stále se zmenšující komunity do sebe a z toho vyplývající další radikalizace, která může vést až k posunu na samý okraj praviceové části politického spektra.

Landsmanšaft, respektive jeho vedení semknuté kolem tvrdého jádra, bude dále odmítat jakoukoli omluvu či podobné vstřícné gesto vůči Praze a bude opakovaně vznášet

své požadavky: zrušení dekretů prezidenta Beneše, ale i majetkové restituce a právo na vlast (tedy právo na návrat a následně odtržení sudetoněmeckých území od České republiky a připojení k Německu).

V celkovém česko-německém dialogu se tak bude dostávat do stále větší izolace a bude ztrácet vliv i zde. Od extrémního jádra se budou stále jasněji oddělovat již dnes vůči Praze výrazně vstřícnější skupiny sudetských Němců, jako například sudetoněmeckí sociální demokraté.

Vedení landsmanšaftu uvězněné ve vlastní pasti tvrdé, neústupné rétoriky, bude podávat žaloby u mezinárodních soudů, bude se pokoušet ovlivnit, či dokonce podmínit vstup České republiky do Evropské unie. Nedá se však očekávat, pokud nebude česká diplomacie tak impotentní jako při zmíněném projednávání „protičeské“ rezoluce v Evropském parlamentu, že by mu toto úsilí mohlo přinést úspěch.

Poněkud jiná je situace v Rakousku, kde je paradoxně při zanedbatelném počtu sudetských Němců politická atmosféra podporu jejich požadavků výrazně více nakloněna než v Německu. A to i v řadách dnešní sociálnědemokratické opozice. Je však otázkou, zda bude Rakousko moci dlouhodobě nějakým způsobem blokovat vstup České republiky nastolováním problému, jenž se ho týká asi tak, jako hájení práv bosenských imigrantů v Rakousku vůči jejich dnešní sарајevské vládě.

Výsledkem nastíněného tvrdého kursu landsmanšaftu bude velice rychlé mizení celé sudetoněmecké komunity, která bez podpory své bývalé vlasti a jejího kulturního zájmu nemá dlouhodobou šanci přežít.

Druhý směr, který je nadějnější, spočívá ve snaze najít mezi Prahou a sudetskými Němci společné zájmy. První, zatím však velmi nesmělé výhonky, se již objevily. Poselt, nikoli poprvé, v květnu během Havlovy návštěvy Německa prohlásil, že sudetští Němci by se mohli pro Čechy stát lobby podporující jejich vstup do Evropské unie. Dobrým signálem je také příznivé přijetí českého kulturního centra v Mnichově, které sice není výslovně určeno pro sudetské Němce, ale tato složka se na jeho činnosti výrazně podílí. Některé akce, které se už v Mnichově uskutečnily, například České dny k desátému výročí sametové revoluce (za hojně účasti a spoluorganizátorství umírněných kruhů z landsmanšaftu přímo na půdě mnichovského Sudetoněmeckého domu), jsou takřka revoluční změnou.

Podobným signálem se může stát i Poseltem prosazované otevření sudetoněmeckého zastupitelstva v Praze.

To jsou však zatím jen náznaky vývoje správným směrem, směrem k navázání přetřhaných pout mezi sudetskými Němci a Čechy, mezi sudetskými Němci a jejich starou vlastí. Bez těchto pout totiž čeká sudetské, nebo lépe řečeno české, moravské a slezské Němce následující osud: stanou se normálními Němci a prostě se v Německu rozplynou.

Květnový rychlý odsun izraelské armády z jižního Libanonu je největší změnou blízkovýchodního statu quo od roku 1993, kdy podepsaly Izrael a Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) ve Washingtonu historickou dohodu o vzájemném uznání a omezené palestinské autonomie. Poprvé od 14. března 1978 se Libanon ocitl bez přítomnosti vojáků židovského státu na vlastním území.

Od riskantního kroku si izraelský premiér Ehud Barak slibuje přiblížit mír se Sýrií a Libanonem. Tato „severní fronta“, má za dalšími sousedy Izraele už značné zpoždění. Židovský stát sjednal mírové smlouvy s Egyptem v roce 1979 a s Jordánskem v létě 1994. Dalším významným mezníkem se krátce po izraelském květnovém stažení stala smrt Háfize Asada, muže vládnoucího v Sýrii po tři desetiletí.

Izrael chce bezpečí, Sýrie Golany

Izraelská koaliční vláda, vedená Barakovou Stranou práce, dosud očekávala od probíhajících rozhovorů a následných dohod s Libanonem a Sýrií totéž, co předtím kabinety Menachema Begina a Jicchaka Rabina od jednání s představiteli Egypta a Jordánska: záruky bezpečnosti na společné hranici, normální obchodní vztahy, otevření diplomatických misí, možnost návštěv turistů. V případě Egypta i Jordánska se představy izraelských politiků víceméně naplnily, byť o míru mezi Egyptem a Izraelem se často hovoří jako o „studeném“, a pokud jde o turistiku, jezdí téměř výhradně pouze Izraelci do Egypta, nikoli naopak. Velvyslanectví židovského státu v obou arabských zemích připomínají spíše pevnosti: v Káhiře sídlí izraelská diplomaté v posledním patře těžko přístupné budovy, vybavené na střeše heliportem pro případ nutnosti rychlého útěku. V Ammánu stráží objekt ambasády početná skupina jordánských vojáků. Přes všechny problémy mají však obě dohody pevné základy a jsou pro budoucnost Izraele v regionu naprosto klíčové. Sýrie s Libanonem nejsou Egyptem a Jordánskem a rozhodně není překvapením, že právě s těmito sousedy je pro Izraelce cesta k usmíření nejdělsí. Damašek byl od počátku konfliktu nejzavilejším odpůrcem existence židovského státu v této oblasti; koncepce syrského nacionalismu stála u zrodu myšlenky tzv. Velké Sýrie, složené z území dnešní Sýrie, Libanonu, Palestiny a Jordánska. Syřané podepsali po první izraelsko-arabské válce příměří až jako poslední 20. července 1949.

Napětí mezi oběma zeměmi se však

Klíčem k míru jsou Golany

MARTIN NOVÁK

stupňovalo. Syrští vojáci ostřelovali z Golanských výšin izraelské zemědělce v blízkosti demilitarizovaného pásma (generál Moše Dajan ovšem později připustil, že šlo ze strany Izraele často o záměrné provokace). Izraelské letectvo bombardovalo syrská zařízení, která měla zamezit přítoku vody ze severu do Galilejského jezera. Ve stejné době se odehrála i legendární aféra s izraelským špiónem Elim Cohenem, veřejně popraveným v Damašku roku 1965. Šestidenní a jomkipurová válka v letech 1967 a 1973 prohloubila nepřátelství a většina Izraelců se shodne v tom, že za nejnebezpečnějšího souseda považuje právě Sýrii. Přispěla k tomu také syrská podpora Hizbaláhu v jižním Libanonu i poskytování přístřeší extremistickým palestinským organizacím v čele s Lidovou frontou pro osvobození Palestiny Georgem Habbášem.

Rozhovory mezi Izraelem a Sýrií formálně trvají už devět let, od madridské konference. Přerušeny byly na tři roky v době vlády premiéra Benjamina Netanjahua. Výsledky jsou skromné. Jediný závažnější dokument s názvem „Cíle a principy bezpečnostních opatření“, podepsali v květnu 1995 velvyslanci obou států v USA. Další jednání šéfů generálních štábů obou armád Lipkina-Šahaka a Šihábího už nikam nevedla (k překvapení mnohých je nyní Šihábí – kdysi blízký přítel bývalého prezidenta Háfize Asada, který stojí 22 let v čele armády – vyšetřován pro korupci a zpronevěru). Poslední kolo jednání mezi Ehudem Barakem a šéfem syrské diplomacie Farúkem Šará nakonec zaujala jen tím, že si státníci odmítali před novináři vzájemně potřást rukama.

V jednom z nejpodstatnějších bodů se zatím obě strany neshodly vůbec: na jakou hranici by se Izrael vlastně měl stáhnout. Damašek požaduje obnovu hranic platných před zahájením šestidenní války 4. června 1967. To by znamenalo, že Sýrii připadne východní břeh Galilejského jezera, pro židovský stát důležitého zdroje pitné vody. Izraelské vedení ovšem hodlá ustoupit pouze na hranici, stanovenou mezi britským a francouzským mandátním územím (tj. mezi Palestinou a Sýrií) v roce 1923. V takovém případě se hranice posune o několik kilometrů dále na východ a Galilejské jezero tak zůstane celé uvnitř Izraele.

Co změní na jednání o Golanech izrael-

ský odchod z Libanonu? Málo. Mezi výšinami a libanonským jihem jsou podstatně rozdíl. V Libanonu nebyly žádné židovské osady, nikdo tuto oblast nepovažoval za součást izraelského území a každý Izraelec naopak vždy počítal s tím, že vojáci oblasti jednoho dne opustí. To o Golanech říci nelze. Žije tam přibližně 18 tisíc židovských osadníků, stát tam investoval do infrastruktury, izraelská krajní pravice považuje výšiny za součást Izraele. Navíc tam na rozdíl od jižního Libanonu neumírali v posledních letech žádní vojáci, a chyběl proto tlak veřejnosti na opuštění území. I Damašek dobře ví, že stažení z Golan bude pro Izraelce těžší než stažení z Libanonu.

Na řadě je Sýrie

Rozhovorů o navrácení Golanských výšin výměnou za mír se izraelské stažení z jižního Libanonu příliš nedotkne. Ovlivnit však může syrský vliv v Bejrútu, zatím stále spojený s přítomností 35 tisíc syrských vojáků na libanonském území. Zájmy Sýrie v Libanonu nejsou něčím, co by se zrodilo s počátkem libanonské občanské války a syrskou invazí k západnímu sousedovi v polovině sedmdesátých let. Damašek nikdy neskrýval nevoli nad oddělením Libanonu od Sýrie, jež má ještě z koloniálních dob na svědomí Francie. Sýrie sice na papíře uznává nezávislost Libanonu, ale například dodnes odmítá výměnu velvyslanců mezi oběma zeměmi a vybudování ambasád v Damašku, respektive Bejrútu.

Izraelská přítomnost v jižním Libanonu Sýrii usnadňovala situaci. Jsme v Libanonu kvůli stabilitě a rovnováze, slychávaly v Damašku zahraniční delegace z úst syrských představitelů. Nyní jsou Izraelci pryč, Syřané zůstávají. Bašár Asad tak po svém zesnulém otci Háfizovi zdědil problém: jak čelit tlaku na syrský odchod. Šéfka americké diplomacie Madeleine Albrightová v Káhiře jasně pronesla, že syrská armáda sice pozitivně přispěla k ukončení libanonské občanské války, ale nyní už by měla zemi opustit. K aktivitě se probouzí také dlouho umlčovaná protisyrská opozice přímo v Libanonu, především z řad křesťanské pravice (zůstane ironií dějin, že Sýrie vstoupila v roce 1976 do libanonské občanské války po boku křesťanské koalice a zachránila ji před totální porážkou ze strany palestin-

sko-muslimských sil – Háfiz Asad se obával přílišného vlivu Palestinců v Libanonu). Z pařížského exilu opět začíná stoupat politická hvězda křesťanského generála Michela Aúna, svrženého syrskými tanky v říjnu 1990; nedávno vyzval Spojené státy a jejich západní spojence, aby Syřany z Libanonu vypudili po vzoru vytlačení Iráčanů z Kuvajtu či srbských ozbrojených sil z Kosova.

Případné stažení armády však nemusí znamenat drastické omezení vlivu Damašku v Libanonu. Řada syrských podniků – včetně těch vedených příbuznými či blízkými osobami nedávno zemřelého prezidenta Asada – se podílí na obnově válkou zničené země. Získávají přednostně zakázky za výhodných podmínek, berou provize za zprostředkování obchodů. Přes půl milionu syrských dělníků v Libanonu pracuje a posílá své výdělky domů. Zásadní libanonská politická rozhodnutí se v poslední instanci schvalují nikoli v Bejrútu, ale v Damašku. Libanonští politici se většinou ucházejí o přízeň syrského vedení, neboť bez ní doma mnoho neznamenají.

Těsné sepětí Bejrútu a Damašku vychází oficiálně ze Smlouvy o bratrství, spolupráci a společném postupu, podepsané prezidenty Háfizem Asadem a Eliasem Hrávím v Damašku v květnu 1991. Klíčovými body jsou třetí článek (obě země se zavazují, že nebudou vůči sobě zdrojem nebezpečí a destabilizace) a šestý článek (obě země budou koordinovat svou zahraniční politiku). Jinými slovy: Pokrok v izraelsko-libanonských vztazích není možný bez pokroku ve vztazích izraelsko-syrských. Bejrút v žádném případě neuzavře mír s Izraelem dříve než Damašek.

Nejistota v Damašku i Jeruzalémě

Smrt Háfize Asada pravděpodobně dialog mezi Damaškem a židovským státem pozdrží. Nový vůdce Bašár Asad se bude muset nejdříve soustředit na upevnění své moci doma, zejména na zajištění stoprocentní loajality ze strany armády. V každém případě Sýrie ani Libanon nemají nyní zájem na rozdmýchávání potyček na libanonsko-izraelské hranici. Hizbaláh i jeho zbraně mlčí. Mluvčí sil OSN v jižním Libanonu (UNIFIL) Timur Goksel potvrdil agentuře Reuters: „Libanonci vědí, že za provokování Izraelců by v nynější situaci draze zaplatili. Židovský stát by se nerozpakoval tvrdě zaútočit.“ Z druhé strany se ovšem objevily komplikace v podobě trhlin v Barakově vládní koalici. Ani případná vláda velké koalice Strany práce a pravicového Likudu mnoho neřeší, jak ukázala složitá spolupráce obou politických formací v polovině osmdesátých let. Mezi Sýrií a Izraelem zkrátka zbývá mnoho překážek k plné normalizaci vztahů. ○

Dynamický rozvoj česko-francouzské obchodní výměny

ALOJZ NEUSTADT

Francie se řadí mezi přední obchodní země, neboť je ve vývozu zemědělských výrobků a služeb na druhém místě a ve vývozu průmyslových výrobků na čtvrtém místě na světě za USA, Německem a Japonskem.

Její vývoz vzrostl v roce 1998 ve srovnání s rokem 1993 o 48,5 procenta a přebytek obchodní bilance se zvyšoval, byť v roce 1998 vykázal meziroční pokles o 6,9 procenta na 225,6 miliardy franků. Francouzský zahraniční obchod převážně směřuje na trh zemí Evropské unie, jehož podíl dlouhodobě přesahuje 64 procenta. Největšími obchodními partnery Francie jsou Německo, Velká Británie, Itálie, Španělsko, Belgie a Spojené státy. Na ostatní země připadlo tak v roce 1998 z celkového vývozu 41 procent a z celkového dovozu 38 procent. V tomtéž roce se vývoz do České republiky na celkovém francouzském vývozu podílel pouze 0,39 procenta a dovoz z ČR na celkovém francouzském dovozu 0,27 procenta, přičemž podíl na vývozu meziročně nepatrně klesl a na dovozu stoupl.

Historie obchodních vztahů

I když Francie patřila k významným obchodním partnerům předválečného Československa, její podíl na jeho zahraničním obchodu se významněji zvýšil až v druhém desetiletí jeho existence. Neodpovídal tedy rozhodujícímu postavení Francie v československé zahraniční politice, stvrzenému uzavřenou mezistátní smlouvou z roku 1924, po roce doplněnou smlouvou o vzájemných zárukách sjednanou v Locarnu. V roce 1924 se totiž Francie s podílem 1,7 procenta na celkovém československém vývozu zařadila pouze na desáté místo a s podílem 3,4 procenta na celkovém dovozu na sedmé místo. V roce 1929, nejúspěšnějším roce československého zahraničního obchodu v předválečném období, klesla Francie ve vývozu na jedenácté místo, kdežto v dovozu zůstala na sedmém místě. Úsilí

československé vlády posilovat rozvoj obchodních styků se spojeneckými zeměmi v neprospěch třetí říše se zčásti projevil i ve zvýšení podílu Francie v zahraničním obchodu. V roce 1937 zaujala Francie s 3,8 procenta na celkovém československém vývozu osmé místo a s 5,3 procenta na celkovém dovozu čtvrté místo. Přitom váha Francie v československém zahraničním obchodu se zvyšovala v 30. letech za situace, kdy se domácí podniky orientovaly stále úspěšněji na nové trhy. Následkem toho se podíl evropských zemí ve vývozu tehdejšího Československa snížil z 85 procent v roce 1929 na 74 procenta v roce 1937 ve prospěch vzestupu podílu vývozu do Severní a Jižní Ameriky a zemí Asie a Afriky.¹⁾

Smluvní podpora vzájemného obchodu

V poválečném období byl sice československý zahraniční obchod převážně orientován na tehdejší členské země RVHP, nicméně obchod s Francií nepozbyl důležitosti a postupně rostl. Napomáhaly tomu i uzavřené, dosud platné dohody:

- Dohoda mezi ČSSR a Francouzskou republikou o hospodářské spolupráci v oblasti průmyslu z roku 1970
- Protokol o ochraně označení původu a ochranných známek mezi ČSSR a Francií z téhož roku
- Dohoda o zamezení dvojího zdanění mezi ČSSR a Francouzskou republikou z roku 1973, jež nabyla platnosti 21. 1. 1975 (č. 731/1975 Sb.)
- Dlouhodobá dohoda o hospodářské, průmyslové a technické spolupráci mezi

vládou ČSSR a vládou Francouzské republiky (č. 32/1986 Sb.)

- Smlouva mezi vládou ČSSR a vládou Francouzské republiky o právní pomoci, uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských, rodinných a obchodních

- Dohoda o podpoře a ochraně investic mezi ČSFR a Francouzskou republikou z roku 1990 (č. 453/1991 Sb.)

- Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Francouzské republiky o vzájemné administrativní spolupráci v oblasti předcházení, vyhledávání a stíhání celních podvodů z roku 1996, jež nabyla platnosti 1. 6. 1998

Rozhodujícím způsobem ovlivňuje vzájemný obchod Evropská dohoda mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé, podepsaná 4. 10. 1993, která vstoupila v platnost 1. 2. 1995. Do té doby platila však jen její obchodní část, tzv. prozatímní dohoda o obchodu a otázkách s obchodem souvisejících mezi ČSFR a ES. Podle této dohody, jejímž cílem bylo vytvoření zóny volného obchodu mezi ČR a ES (EU) do konce roku 2001, jsou postupně odstraňovány tarifní i netarifní překážky obchodu. Obchod průmyslovými výrobky je takřka zcela liberalizován, takže dovozními cly jsou nyní zatěžovány již jen některé citlivé výrobky, včetně nových automobilů. Do konce roku 2000 byla prodloužena platnost systému dvojí kontroly vývozu vybraných hutních výrobků z ČR, a to formou vydávání vývozních a dovozních licencí. Na konkurenceschopnost těchto výrobků je trh Unie stále ještě velmi citlivý

Rychlejší růst obchodní výměny

Prozatímní dohoda, uplatňovaná již po podepsání Evropské dohody s ČSFR, výrazně přispěla k reorientaci československého zahraničního obchodu počátkem 90. let,

Tabulka 1

VÝVOJ ČESKO-FRANCOUZSKÉ OBCHODNÍ VÝMĚNY (v mld. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*)	1999*) **)	2000*) **)
Obrat	22,8	29,4	42,1	48,5	58,5	70,3	89,7	21,9	23,1
Vývoz	8,4	11,4	15,1	17,0	23,0	28,7	36,2	7,5	9,5
Dovoz	14,4	18,0	27,0	31,5	35,5	41,6	53,5	14,4	13,6
Bilance	-6,0	-6,6	-11,9	-14,5	-12,5	-12,9	-17,3	-6,9	-4,1

*) Předběžné údaje
Pramen: MPO, ČSÚ

**) 1. čtvrtletí

a tím i k rychlému nárůstu obchodu Československa, od roku 1993 pak České republiky, s členskými státy Evropské unie. Vývoz ČR do EU se za léta 1993-1999 téměř ztrojnásobil a rostl poněkud rychleji než dovoz z Unie. Jak plyne z údajů v tabulce 1, zahraniční obchod s Francií se ve srovnávaných letech vyvíjel dynamičtěji; vývoz vzrostl 4,3krát a dovoz 3,7krát. Podíl obchodu s Francií na celkovém zahraničním obchodu ČR tak stoupl z 2,7 procenta v roce 1993 na 4,7 procenta v roce 1999 a rovněž na českém obchodu s Uníí z 4,9 procenta na sedm procent za stejné období.

Váha vývozu do Francie se ve stejných letech zvýšila ze dvou procent na 3,9 procenta celkového českého vývozu a dovozu z Francie z 3,4 procenta na 5,4 procenta celkového českého dovozu. V roce 1999 dosáhl pak podíl Francie na celkovém českém vývozu do Unie 5,6 procenta a na celkovém dovozu z Unie 8,4 procenta. Francie se tedy zařadila mezi největší zahraniční trhy České republiky a podle předběžných údajů zaujala v roce 1999 čtvrté místo v její obchodní výměně za Německem, Slovenskem a Rakouskem. Přitom ještě v předchozím roce byla na sedmém místě za Itálií, Polskem a Ruskem, i když se její podíl meziročně zvýšil, byť nikoli tak výrazně jako v roce 1999. Přes dynamičtější nárůst vývozu než dovozu zůstala váha Francie ve vývozu nižší než v dovozu, takže v roce 1999 zaujala páté místo za Německem, Sloven-

skem, Rakouskem a Polskem a ve srovnání s rokem 1998 postoupila před tehdy pátou Itálií, kdežto v dovozu se zařadila na čtvrté místo za Německo, Slovensko a Rakousko a oproti předchozímu roku předstihla Rusko a Itálii. V porovnání s předválečným Československem zaujímá nyní Francie v českém vývozu významnější podíl, na rozdíl od dovozu, kde dosáhla téhož pořadí jako v roce 1937.

Předběžné údaje za 1. čtvrtletí 2000 ukazují na výraznější pokles podílu Francie na celkovém zahraničním obchodu ČR (klesl na 4,2 procenta), a to zejména v důsledku poklesu dovozu z Francie (meziročně o 5,3 procenta) a nižšího tempa růstu vývozu do Francie (vzrostl oproti stejnému období předchozího roku cca o 28 procent) než činil nárůst celkového vývozu (o 31 procent). Francie tak ve vývozu i dovozu klesla na šesté místo, což v průběhu roku dozná určité korekce ve prospěch zlepšení postavení Francie v zahraničním obchodu ČR v souladu s dosavadní vzestupnou vývojovou tendencí česko-francouzské výměny.

Obchodní bilance trvale pasivní

Obchodní bilance vzájemného obchodu s Francií vykazuje trvalý schodek, který se od roku 1993 do roku 1996 zvýšil o 8,5 miliardy korun, nejvýrazněji (o 5,3 miliardy korun) v roce 1995 proti roku 1994. V roce 1997 se schodek sice snížil o dvě miliardy korun, avšak již v následujícím roce se opět

mírně prohloubil. V roce 1999 se dále meziročně zvýšil o 4,4 miliardy korun a dosáhl své dosud největší hodnoty (17,3 miliardy). Vývoz totiž meziročně vzrostl jen o 7,5 miliardy korun (asi o 26 procent), kdežto dovoz o 11,9 miliardy korun (cca o 28 procent). V 1. čtvrtletí 2000 se bilance tohoto obchodu zlepšila oproti stejnému období předchozího roku o 2,8 miliardy korun díky výraznému vzestupu vývozu a mírnému snížení dovozu za totéž období.

Z komoditního pohledu se obchod s Francií vyznačuje v posledních dvou letech pasivem ve všech základních zbožových skupinách SITC s výjimkou skupiny 2 (nepoživatelné suroviny, bez paliv) a skupiny 8 (různé hotové výrobky), u nichž bylo dosaženo nevelikého aktiva, které se v roce 1999 mírně zvýšilo, zejména u skupiny 8 (viz tabulka č. 3). Největší schodek zaznamenala v roce 1999 skupina 7 (stroje a dopravní prostředky), druhý co do velikosti pak skupina 5 (chemikálie), přičemž v předchozím roce bylo toto jejich pořadí obrácené. Významnější pasivní saldo vykazovala ještě skupina 0 (potravin a živá zvířata) a v roce 1998 i skupina 6 (průmyslové zboží, podle druhu materiálu). Na výrazném meziročním zhoršení bilančního výsledku v roce 1999 se rozhodující měrou podílel vzestup schodku v obchodu se stroji a dopravními prostředky, a to o 5,8 miliardy korun, a poněkud k tomu přispělo i zvýšení schodku v obchodu s chemikáliemi téměř o 0,5

Tabulka 2 ČESKO-FRANCOUZSKÁ OBCHODNÍ VÝMĚNA PODLE ZBOŽOVÝCH SKUPIN
v letech 1998 – 1999
(v mil. Kč, běžné ceny)

Zbožová skupina SITC	Vývoz		Dovoz	
	1998	1999	1998	1999
0 – 9 Zboží celkem	28 685	36 177	41 590	53 503
V tom:				
0 Potraviny a živá zvířata	317	450	2 098	1 879
1 Nápoje a tabák	33	35	341	357
2 Suroviny nepoživatelné, bez paliv	628	726	516	492
3 Minerální paliva a maziva	54	192	352	385
4 Živočišné a rostlinné oleje a tuky	2	9	126	27
5 Chemikálie	2 145	2 205	8 458	8 985
6 Průmyslové zboží podle druhu materiálu	6 049	7 435	6 574	7 490
7 Stroje a dopravní prostředky	16 674	21 229	20 446	30 787
8 Různé hotové výrobky	2 783	3 896	2 678	3 100
9 Nespecifikováno	0	0	0	0

Pramen: MPO – odbor analýz

Tabulka 3 STRUKTURA A BILANCE ČESKO-FRANCOUZSKÉ OBCHODNÍ VÝMĚNY podle zbožových skupin v letech 1998–1999

Zbožová skupina SITC	Struktura vývozu (v procentech)		Struktura dovozu (v procentech)		Bilance v mil. Kč	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
0 – 9 Zboží celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	-12 905	-17 326
z toho:						
0 Potraviny a živá zvířata	1,1	1,2	5,0	3,5	-1 781	-1 429
1 Nápoje a tabák	0,1	0,1	0,8	0,7	-308	-322
2 Suroviny nepoživatelné, bez paliv	2,2	2,0	1,2	0,9	112	234
3 Minerální paliva	0,2	0,5	0,8	0,7	-298	-193
4 Živočišné a rostlinné tuky a oleje	0,0	0,0	0,3	0,1	-124	-18
5 Chemikálie	7,5	6,1	20,3	16,8	-6 313	-6 780
6 Průmyslové zboží podle druhu materiálu	21,1	20,6	15,8	14,0	-525	-55
7 Stroje a dopravní prostředky	58,1	58,7	49,2	57,5	-3 772	-9 558
8 Různé hotové výrobky	9,7	10,8	6,4	5,8	105	796

Pramen: MPO – odbor analýz, vlastní výpočet

miliardy korun. U ostatních skupin s výjimkou skupiny nápoje a tabák, kde se schodek nepatrně zvýšil, se dílčí obchodní bilance zlepšily jednak poklesem schodku v obchodu průmyslovým zbožím, potravinami, živočišnými a rostlinnými oleji a tuky, minerálními palivy a mazivy, jednak nárůstem přebytku v obchodu s různými hotovými výrobky a nepoživatelnými surovinami, což souhrnně činilo 1,8 miliardy korun.

Zbožová struktura obchodu

V obchodu s Francií zauímají rozhodující místo stroje a dopravní prostředky (Tabulka 2 a 3), na které v posledních letech připadlo 58–59 procent celkového vývozu a 49–57 procent celkového dovozu. Zatímco v roce 1998 podíl strojírenských výrobků na českém vývozu do Francie převyšoval o 8,9 procentního bodu jejich podíl na dovozu z Francie, v roce 1999 prudký nárůst dovozu těchto výrobků z Francie meziročně o 50,6 procenta snížil tento rozdíl na 1,2 bodu ve prospěch vývozu. Zastoupení strojírenských výrobků ve vývozu do Francie je tedy podstatně vyšší než v českém vývozu do Evropské unie, kde v roce 1999 dosáhlo 47 procent, tj. o 11,7 bodu, ale také ve srovnání s vývozem do zemí s vyspělou ekonomikou vůbec (46,4 procenta) a s celkovým českým vývozem (43,2 procenta). Stejně tak jejich váha v dovozu z Francie významně převyšuje 45,5procentní podíl těchto výrobků v dovozu z EU, tj. o 12 bodů v roce 1999, a též v celkovém českém dovozu (40,4 procenta). Z celkového vývozu strojů a dopravních prostředků do Francie zhruba 25 procent představoval vývoz motorových vozidel k dopravě osob a motorových vozidel pro veřejnou dopravu, 12 procent vývoz dílů a příslušenství motoro-

vých vozidel a 9 procent dílů k psacím, počítačovým a ostatním kancelářským strojům. Pokud jde o dovoz strojírenských výrobků z Francie, z jeho hodnoty v roce 1999 připadlo takřka 15 procent na dovoz letadel a rovněž 15 procent na dovoz motorových vozidel k dopravě osob a zboží, 8 procent na díly a příslušenství motorových vozidel a 4 procenta na přenosná zařízení pro radiotelefon.²⁾

Přibližně pětinou se na vývozu do Francie podílelo průmyslové zboží podle druhu materiálu a desetinou pak různé hotové výrobky, převážně průmyslové spotřební zboží³⁾ následované na čtvrtém místě vývozem chemických výrobků. Meziročně se přitom podíl chemikálií snížil o 1,4 bodu, průmyslového zboží o 0,5 bodu, kdežto podíl průmyslového spotřebního zboží se zvýšil o 1,1 bodu. Potraviny, suroviny a paliva (skupiny 0–4) se na českém vývozu do Francie podílejí pouze 3,6–3,8 procenta. Na celkovém vývozu průmyslového zboží podle druhu materiálu činil 9 procent vývoz pneumatik pro osobní vozy, 5 procent výrobků ze železa a oceli a 4 procenta bezpečnostního skla. Vývoz ve skupině různých hotových výrobků se koncentroval na sedadla (14 procent), sportovní obuv (10 procent), dětské hračky a nábytek.

V dovozu z Francie druhé místo po strojích a dopravních prostředcích zauímaly chemické výrobky, jejichž váha se však v roce 1999 snížila meziročně o 3,5 bodu na 16,8 procenta. Třetí místo náleželo průmyslovému zboží, jehož podíl také mírně klesl, o 1,8 bodu. Asi 6 procent z celkového dovozu připadlo na průmyslové spotřební zboží a významnější než ve vývozu byla v dovozu váha potravin. V roce 1999 dovezla ČR

z Francie čtyřikrát více potravin v porovnání s jejich vývozem do Francie, přičemž v předchozím roce to bylo dokonce 6,7krát více. Dovoz potravin, surovin a paliv (skupiny 0–4) se ve srovnávaných letech podílel na celkovém dovozu z Francie 6–8 procenty a meziročně se snížil o 2,2 bodu. Největší položku v dovozu chemikálií představovala léčiva a farmaceutické výrobky (30 procent v roce 1999) a k větším položkám náležely ještě prostředky k hubení plevelů (7 procent) a směsi vonných látek (5 procent).

Perspektivní obory pro vývoz

Je pozoruhodné, že na českém vývozu do Francie se podílejí výrobky s vyšším stupněm zpracování větší měrou než na vývozu do Evropské unie a na celkovém vývozu. (V roce 1999 dosáhl podíl skupin 7 a 8 SITC na vývozu ČR do Francie 69,5 procenta, na vývozu do EU 61,8 procenta a na celkovém vývozu jen 56,9 procenta). Udržení tohoto příznivého podílu a dynamiky vývozu vyžaduje orientaci českých vývozců především na perspektivní obory. Podle studie Czech Trade vycházející z informací obchodního oddělení v Paříži jsou za takové obory považovány: výrobky z plastů, výrobky polygrafického průmyslu, syntetická vlákna, oděvy a oděvní doplňky, železné, ocelové a litinové výrobky, hliník a hliníkové výrobky, elektrické stroje a přístroje, automobily, traktory, optické, měřicí, kontrolní a lékařské přístroje.⁴⁾ Předpokládá to však více než dosud posilovat i v této relaci nárůst intra industry obchodu, tj. založeného na zvyšující se vnitroodvětvové specializaci.

Takovému perspektivnímu vývoji obchodu by měl významněji napomáhat i příliv přímých zahraničních investic (PZI). Dosa-

RWANDA A KONGO mezi Hutuy a Tutsii

VLADIMÍR KLÍMA

vadní sektorová struktura PZI, kdy podle předběžných údajů z vysokého přílivu PZI v roce 1999 přes 50 procent směřovalo do obchodu, služeb a peněžnictví a 47 procent v roce 1998, tomu však v náležité míře neodpovídá. Z dostupných souhrnných údajů plyne, že kumulovaný objem PZI za léta 1990–1997, a to v členění na investice do základního kapitálu, reinvestovaného zisku a ostatního kapitálu, dosáhl 319,8 miliardy korun. Z toho PZI z Francie činily 19,3 miliardy korun, neboli 6 procent, takže co do objemu zaujímaly páté místo za Německem (99,3 miliardy), Nizozemskem (89 miliard), Rakouskem (30,4 miliardy) a Spojenými státy (20,6 miliardy) a před Velkou Británií (16 miliard korun).⁵⁾ V letech 1993–1997 dosáhla Francie největšího podílu na ročním přílivu PZI v roce 1994 (8,9 procenta), čímž zaujala třetí místo za Německem a Rakouskem a druhého největšího podílu v roce 1997 (7,8 procenta). V letech 1998–1999 nebyla výše PZI z Francie samostatně vykazována, ale pouze zahrnuta ve skupině ostatní, a Francii na čtvrtém místě v roce 1997 tak v roce 1998 nahradily Spojené státy. Nicméně v roce 1998 se uskutečnila zatím největší francouzská investice v ČR: nákup akcií Vertexu Litomyšl francouzskou společností Saint-Gobain za 700 milionů franků. Francouzští investoři se nadále zajímali také o teplárenské podniky, vodárenské a energetické firmy. Počátkem roku 1999 měly tak francouzské firmy v ČR 280 filiálek s 30 tisíci zaměstnanci.

K zjištění přínosu francouzských investic v České republice pro další růst vzájemného obchodu v pro nás příznivé zbožové strukturu (zejména pak vývozu, který by postupně snižoval nynější relativně vysoký schodek obchodní bilance) tyto velmi neúplné údaje nepostačují. Taková nesporně žádoucí analýza by vyžadovala podrobnější údaje, než jaké jsou běžně dostupné, především o odvětvové struktuře těchto investic a o účasti francouzských filiálek na vzájemné obchodní výměně.

¹⁾ Viz Historická statistická ročenka. FSÚ, Praha 1995, s. 853–854.

²⁾ Všechny uvedené údaje o podrobnějším zbožovém členění vývozu a dovozu ve skupině 7 SITC, jakož i v dalších zbožových skupinách, vycházejí z dat, za prvních jedenáct měsíců roku 1999 a jsou převzaty z aktualizované studie Francie, Czech Trade, Praha 2000, s. 62–68.

³⁾ Průmyslové zboží podle druhu materiálu – skupina 6 SITC zahrnuje zejména kůže a kožené výrobky, výrobky z pryže, ze dřeva, papír a výrobky z něj, textilní výrobky kromě oděvů, cement, sklo, porcelán, keramiku, železo a ocel, neželezné kovy a kovové výrobky. Různé hotové výrobky – skupina 8 SITC zahrnuje především prefabrikované budovy, zdravotnickou, instalační a podobnou techniku, nábytek, galanterii, oděvy, obuv, přístroje, zbraně a munici, sportovní potřeby a hračky.

⁴⁾ Viz cit. studie Francie, s. 64.

⁵⁾ Přímé zahraniční investice v České republice. Stav k 31. 12. 1997 a předběžné výsledky za rok 1998. ČNB, Praha, březen 1999.

Nepolevující napětí v centrální Africe vede nejen k destabilizaci, ale také proti sobě staví státy, jež podporují Kabilovu vládu v Konžské demokratické republice (Čad, Angola, Namibie, JAR, Zimbabwe), a země, které jí odporují (Uganda, Rwanda aj.).

Když se roku 1997 hroutil Mobutuův režim v tehdejší Zairu, zdálo se, že odevšud zaznívá jásot, zejména když Laurent Kabila příslibil, že zavede civilní demokratickou vládu do dvou až tří let.

Získal tím sympatie sousedních zemí včetně Rwandy, od jejíchž hranic postupovalo vítězné tažení, posilované spřízněnými etniky, až do Kinshasy. Uprchlíci z Rwandy živořili ve stísněných táborech na území Konžské demokratické republiky a cítili, že jakákoli změna může být jen k lepšímu. Dnes se zdá, že s Mobutuovým definitivním pádem a následujícím úmrtím odešel hlavní sjednocující faktor prokabilovských sil a že Konžská demokratická republika byla natolik oslabena, že musí pro zachování své územní celistvosti hledat podporu nejen v Africe, ale i v zámoří. Mezi státy, které patrně vycítily svou příležitost v dočasném ochabnutí gigantického souseda, je Rwanda.

Rwanda má třikrát menší rozlohu než Česká republika, ale více než polovinu jejího obyvatelstva. Před masovým exodem uprchlíků byla ze všech afrických zemí nejvíce přelidněná (bezmála 300 osob/km²). K tomu připočítáme vnitrozemskou polohu blízko rovníku a velmi nízký HDP (přes 200 dolarů na osobu ročně). Spolu s jižním sousedem (Burundi) tvořila pod názvem Ruanda-Urundi součást Německé východní Afriky a v letech 1920–1946 belgické mandátní území, které přešlo pod poručenskou správu OSN (od roku 1946). Podobně jako sousední království (dnes republika) Burundi byla Rwanda osídlena postupně tak, že do země vstoupily nové kmény, které zaujaly vyšší společenské postavení než ty, které tam žily předtím. Jednotlivá rwandská etnika se tak liší nejen dobou svého příchodu do země, nýbrž i mocenskými ambicemi a průměrnou výškou postavy. Ti, kdo přišli do Rwandy nej-

dříve, pygmejští Twaové (0,5 procenta obyvatel země), jsou lidé nízkého vzrůstu a prakticky bez mocenských aspirací. Nuzné živobytí si zajišťovali sběrem plodů a primitivním lovem.

Dlouho po nich osídlili Rwandu zemědělní Hutuové (nyní asi 90 procent obyvatel země), lidé se střední výškou postavy, a teprve po nich vysocí pastevečtí Tutsiové, kteří sem migrovali z údolí Nilu nebo z Afrického rohu. Mají světlejší pleť, dlouho monopolně ovládali dobytek a této výhody využívali k zahánění Hutuů do jakési poddanské podřízenosti. Poslední rwandský panovník (mwami), svržený roku 1961, stál v čele tutsijské šlechty, která dlouho spolupracovala s koloniální správou. Evropané (Němci i Belgičané) ve Rwandě ne-

přikročili k přímé vládě a uplatňovali svůj vliv převážně prostřednictvím místních mocenských (tutsijských) struktur. Ve rwandském politickém životě byli tutsijští náčelníci vnímáni po celá desetiletí jako konzervativní kolaboranti, kteří se spolčují s cizími vládci země. Podobně jako v Burundi byla i ve Rwandě nespokojena hutuská většina populace, jež se však zároveň obávala tutsijské výzbroje a vojenské zdatnosti.

Tutsiové se po celé generace snažili stát do role ochránců ostatních rwandských obyvatel a za to požadovali část zemědělských přebytků. Hutuové si museli od nich půjčovat tažná zvířata a zůstávali dlouho podřízeni polofeudálnímu panstvu. Nepřímá vláda umožňovala Tutsiům disponovat relativně velkými pastvinami, které by se podle názoru Hutuů daly efektivněji využívat k pěstování vývozních plodin. Postupně i Belgičané sami začali spatřovat v tutsijském pastevectví jednu z příčin hospodářského zaostávání země. V období po druhé světové válce sílily osvobozené tendence v celé tropické Africe a stále naléhavěji zaznívalo volání po svobodných volbách do místních i zákonodárných orgánů. Svěrenecké správě bylo jasné, že v jakýchkoli volbách se přirozeně prosadí početnější Hutuové, toužící po politickém zrovnoprávnění s tutsijským panstvem. Již v padesátých letech tedy ústupky správy hlasatelé sebeurčení a demokracie fakticky zlepšovaly vztahy mezi Hutuy a cizinci a naopak zaháněly tutsijskou privilegovanou menšinu do stále ostřejších antikoloniálních pozic. Tutsiové si uvědomovali, že svěreneckou správou řízená demokratizace poměrů v zemi nejprve zčásti a potom zcela odstraní jejich dávné výhody (například dobytčářský monopol). Když prý se bude hlasovat podle zásady „jeden člověk – jeden hlas“, dojde ve rwandské společnosti k revolučnímu převratu a Tutsiové posléze podlehnou hutuské většině.

Již krvavé konflikty roku 1959 přivedly Rwandu na práh občanské války, v níž se Tutsiové neúspěšně snažili zastrašováním a násilím, opětovaným Hutuy, udržet své výsady. Ale tenkrát již proti sobě měli belgické vojenské síly, posílené vojáký z tehdejšího Belgického Konga. Tutsiové si více než dříve uvědomovali, že budou muset bojovat proti přesile a že všeobecné volby podlomí pozice jejich monarchie i šlechty. V dalších letech se skutečně pod tlakem hutuské početní převahy prosadil ve Rwandě republikánský statut. Vyhlášení nezávislosti v polovině roku 1962 přijali Hutuové jako potvrzení svého osvobození, jako projev nezávislosti na tutsijském panstvu, kterému zbyla pouhá třetina dobytka. Hutuské emancipaci napomáhala i katolická církev, jejíž misie uznávaly rovnost všech obyvatel. Tutsijská monarchie se udržela (do roku 1966) v Burundi, sousedním, rovněž nezávislém státě, kde nacházely útočiště radikální protihutuské síly, když byly donuceny opouštět Rwandu. Tutsiové hledali možné nástupišť k útoku na Rwan-

du i v Tanganice a Ugandě, avšak vcelku s malým úspěchem.

Poměry ve Rwandě v první polovině šedesátých let komplikovaly i vnitrohutuské rozpory. Drobní rolníci byli využíváni a utlačováni nejen tutsijským panstvem, ale i hutuskými zbohatlíky. Uvnitř hutuské většiny došlo k ostrým sporům mezi hlavními politickými stranami, z nichž se hegemonie domohla Strana-hnutí za osvobození Hutuů (PARMEHUTU). V dalších letech narůstaly hospodářské a sociální potíže v zemi a hutuská mocenská elita se často ocitala v takové tísní, že se snažila svést tyto rozpory do kolejí mezietnického antagonismu. Ve Rwandě, ale i v Burundi, kde po svržení panovníka vládl tutsijský plukovník Micoimbero (1966–1976), docházelo k pogromům, v jejichž stínu se nepřítelství mezi tutsijskou menšinou a hutuskou většinou jevílo jako ryze etnický konflikt. Ve skutečnosti však v obou státech rostla bída a projevovaly se mocenské aspirace také uvnitř hutuského a tutsijského politického tábora. Mezi oběma hlavními skupinami obyvatelstva byly jak síly umírněné, usilující o nějakou formu mírového soužití, tak radikálnější a extremisté, tlačící konflikt až ke genocidě. K ní fakticky došlo během rwandské občanské války, během níž (1994) ze země uprchl veliký počet (jeden až dva miliony) obyvatel. Další obrovské ztráty na životech (především Tutsiů) snížily a nadlouho oslabily rwandskou populaci. Odtud nebylo daleko k tomu, aby se frustrovaní uprchlíci v zairských táborech živelně přidávali k protimobutuovským silám, jež pak vynesly k moci Kabilovu vládu v Konžské demokratické republice.

Někdejší Zair zažil zejména v šedesátých letech nájezdy separatistů a v sedmdesátých letech útoky povstalců z angolského území. Tehdejší krize však byly překonány za pomoci zahraničních (francouzských, belgických nebo marockých) jednotek a cizích žoldněrů, kteří udrželi u moci zkompromitovanou Mobutuovu vládu. Současné napjaté rwandsko-konžské vztahy spadají do období snížené angažovanosti Západu v Africe a nutně se stávají součástí širší vnitroafrické krize. V ní se polarizují síly, které prosazují změnu, a jejich protivníci, spojení s nynějším stavem. Početné sbory pozorovatelů OSN svědčí o tom, že mezinárodní společenství nebere plíživou destabilizaci ve střední Africe na lehkou váhu. Dokud nedojde k hospodářské konsolidaci ve státech zúčastněných na konfliktu, zůstane pro mnoho Afričanů místo práce zdrojem obživy boj. Historicky dané tutsijsko-hutuské vztahy však nejsou řešitelné násilím, stejně jako složité rozpory v regionech Konžské demokratické republiky. Na jejím obrovském území se bojové akce přímo vylučují s Kabilou proklamovaným úsilím o demokratizaci. Snad i proto jsme nyní svědky opět mírně vzrůstající angažovanosti hospodářsky vyspělých zemí v tropické Africe poté, co se ukázalo, že své nejtěžší konflikty Afričané sami řešit neumějí. ○

Až do počátku 90. let bylo označení „kartel“ vyhrazeno kolumbijským drogovým organizacím. Mexická uskupení jako by zůstávala v jejich stínu. Přitom si Mexičané s Kolumbijci v ničem nezadají. Úzké vztahy mezi politikou a obchodem s drogami se v Mexiku datují již od počátku našeho století.

Pěstování marihuany sem dorazilo z Jarmajky někdy kolem roku 1880. Sezónní dělníci odcházející za prací na sever pak zvyk kouření marihuany rozšířili do Spojených států. Podobně opium bylo do USA původně dováženo z Libanonu, Filipín a Indonésie pro potřeby čínských kuliů pracujících v dolech a na železničních stavbách na americkém západním pobřeží. Ve 30. letech našeho století, po zákazu kouření opia ve Spojených státech, byly zakládány makové plantáže v mexických státech Chihuahua, Sinaloa, Colima a Nayarit. Z těchto plantáží putovalo opium do početných kuřáren roztroušených podél americko-mexické hranice, zejména v oblastech měst Ciudad Juárez, Tijuana a také v přístavu Tampico. Již v této době tranzitovaly i zásilky jihoa-merického kokainu přes Mexiko do Spojených států. V únoru 1923 byl guvernér mexického státu Yucatán Felipe Carrillo Puerto nucen vydat oficiální zákaz obchodu s „opiáty, kokainem a marihuanou“. Eskalaci nového, vysoce výnosného druhu podnikání však již zabrzdit nedokázal. Když byla během 2. světové války legalizována produkce morfinu pro vojenské účely, kola mexického drogového obchodu se roztočila naplno. Mezi roky 1972 a 1975, kdy Turecko zakázalo na svém území pěstování opiového máku, dokázaly mexické zdroje bez větších problémů zaplnit vzniklou mezeru. Podíl mexického heroínu na americkém trhu v té době stoupl z deseti na 80 procent.

Problém drog zatěžuje vztahy mezi Spojenými státy a Mexikem dodnes. Tato země dnes produkuje kolem poloviny veškeré marihuany konzumované ve Spojených státech a rovněž osm procent heroínu, prodávaného na amerických trzích. Zejména na severu Mexika se řada drogových organizací věnuje výrobě syntetických drog. Známý případ nelegálního vývozu padesáti tun efedrinu z Roztok u Prahy měl spojitost právě s těmito výrobci. Především se však Mexiko stalo tranzitní zemí pro přepravu velkého množství kokainu z andských zemí do Spojených států. Místní organizace přitom úzce spolupracují s pašeráky drog z Kolumbie, Venezuely, Peru či Hondurasu.

Droga se z těchto zemí do Mexika zpravidla přepravuje letecky. Zde ji přebírají tradiční mexičtí „contrabandistas“, kteří mají letité zkušenosti s pašováním čehokoli do USA: lihovin, ilegálních přistěhovalců, napodobenin světových značek džinsů atd.

Mexické drogové sítě a Evropa

MIROSLAV NOŽINA

Ve Spojených státech zásilky opět přebírají Kolumbijci, kteří se v rámci zaběhnutých kontaktů starají o jejich dodání drobnějším distributorům. V některých případech však Kolumbijci v rámci sjednaných kontraktů přenechávají menší americká města i rozsáhlejší oblasti Mexičanům. Ti pak do obchodu zapojují rozsáhlé sítě ilegálních přístěhovačů.

V Mexiku dnes působí sedm hlavních drogových kartelů: kartel z Matamoros operující ve státech Tamaulipas, Chiapas, Veracruz a Nuevo León; kartel Amada Carilla Fuentes (přezdívaného „Pán nebes“), který působí v některých oblastech Tamaulipas, Chihuahuy, Duranga a na jihovýchodě země; kartel ze Sinaoly působící ve stejnojmenném státě, dále v Morelos, Guerru a oblastí hlavního města; kartel z Tijuany, aktivní rovněž v Durangu a Kalifornii; skupina Clemente Cota Peñi ze státu Sonora; Juarezův kartel ze státu Chihuahua a konečně kartel Emiliana Quintera Payana z Jalisco (stát Guadaluajara).

Organizaci překupníků drog, známou později pod označením kartel z Guadaluajary, založil v polovině 70. let Miguel Angel Felix Gallardo. Tento bývalý policista se nejdříve věnoval obchodu s heroinem. Ve spolupráci s dalším velkým obchodníkem s drogami Rafaelem Caro Quinterem později založil i několik ilegálních laboratorů na výrobu kokainu. Ten začali pašovat do Spojených států a také do Evropy. Díky svým předchozím kontaktům a tučným sumám peněz si Gallardo dokázal získat „přízeň“ místní policie. Na jeho výplatní listině se ocitla řada čelných funkcionářů státu Sinaloa: státní prokurátor, šéf soudní policie a řada policejních úředníků. To z něj učinilo nepostradatelnou osobu zejména ve chvíli, kdy začal působit jako prostředník při pašování kolumbijského kokainu přes Mexiko do Kalifornie. Gallardova organizace dokázala v průběhu roku 1982 vyexportovat do Spojených států na tuny kokainu měsíčně. Odhaduje se, že do Gallardova zatčení v dubnu 1989 propašo-

vala do USA drogy v hodnotě kolem jedné miliardy dolarů.

Gallardův nástupce v čele Guadaluajarského kartelu Rafael Caro Quintero dokázal kartelu zajistit kontrolu nad velkou částí produkce a exportu mexické marihuany. V listopadu 1985 proběhla rozsáhlá vojenská operace proti kulturám marihuany v pohoří Chilicote, ve státě Chihuahua na severovýchodě země. Jejím výsledkem byla „sklizeň“ devíti tisíc tun marihuany, což je množství, které spotřebuje severoamerický drogový trh za jeden rok. Obchodníci s drogami při pěstování marihuany využívali polootrocké práce sedmi tisíc venkovanů. Protidrogovou operaci řídil agent americké protidrogové služby DEA Enrique Camanera. Když odhalil kontakty překupníků drog na nejvyšší mexické představitel, byl společně se svým místním kolegou zavražděn. Tato událost nadlouho zmrázila vztahy mezi Spojenými státy a Mexikem.

Vazby mezi obchodníky s drogami a politickou sférou v Mexiku jsou dodnes silné. Drogoví bossové financují volební kampaně svých „chráněnců“ a organizují vraždy jejich protikandidátů. Pro účast na nelegál-

ním obchodě s drogami byl ve Spojených státech uvězněn i bratr bývalého mexického prezidenta Salinase. Příliv „narkodolarů“ údajně do značné míry přispěl i k současným hospodářským potížím Mexika, včetně zhroutilí místní měny pesu. Jisté je, že v zemi prudce vzrostl počet násilných trestných činů a rozšířila se korupce v řadách policie, v justici i politických kruzích. Podle republikánského kongresmana z amerického státu Indiana Dana Burtona existuje nebezpečí, že se Mexiko promění v „narkodemokracii“.

Latinskoamerické kokainové sítě v Evropě

Drogový trh ve Spojených státech spotřebovává tři čtvrtiny jihoamerické produkce kokainu. Kokain je druhou nejrozšířenější drogou i v Kanadě. Evropa odčerpává jednu šestinu až čtvrtinu jihoamerického kokainu. Jihoameričtí obchodníci se dnes zaměřují mnohem více na pašování kokainu na starý kontinent než v dřívějších dobách. Po celé Evropě vznikají společnosti registrované jako realitní kanceláře, dopravní podniky, firmy zabývající se importem a exportem, peněžní instituce, bezpečnostní agentury. Jejich hlavní činností je obchod s drogami a jeho podpůrné aktivity, zejména zpravodajská činnost a praní špinavých peněz. Největší podíl na tom mají Kolumbijci, Italové a Španělé. Drogy do Evropy vstupují především přes španělské přístavy, zejména díky tradičním kulturním a etnickým kontaktům Španělska s Jižní Amerikou. Významnou roli v drogovém řetězci sehrávají i italské vazby v Ar-

gentinou, Brazílii a Venezuelou, které vyústily v těsné spoje-

ní mezi italskou mafii a kolumbijskými obchodníky. Rovněž Belgie, Nizozemsko, Velká Británie a Francie zaznamenávají případy stále větších zásilek kokainu. Velká množství kokainu zadržaná v Nizozemsku ukazují na spojení mezi Surinamen, nizozemskými Antilami a jihoamerickými obchodníky.

Po společenských změnách ve východní Evropě na počátku 90. let vstoupily latinskoamerické překupnické sítě i do zemí bývalého komunistického bloku. Snad nejvýrazněji se změna společenské situace v této oblasti projevila v masovém přílivu drogových kurýrů, zejména tzv. polykačů převážejících zásilky drog v žaludcích a tělních dutinách. Po celé střední Evropě se začaly objevovat „turistické“ výpravy z Latinské Ameriky, jejichž členové testovali možnosti daných zemí pro tranzit drog. I letiště v Ruzyni se záhy stalo jedním z frekventovaných míst tranzitu drogových kurýrů z Kolumbie, Venezuely a dalších zemí směrem na Západ. Vedle těchto „živelných“ tranzitů drog v zemích postkomunistické střední Evropy začaly vznikat nejrůznější, nejčastěji exportní a importní společnosti napojené na Latinskou Ameriku. Tyto firmy slouží jako krytí pro přepravu větších zásilek drog. Největší bývají z hlediska jednorázově přepravovaného množství drogy kontejnerové zásilky, kdy je kokain ukryt v legální zásilce nejrůznějšího zboží. Tak byl kokain zjištěn v kompotovaném ovoci, cukru, textilu či dřevěných paletách.

Vypravení podobné zásilky již předpokládá dobře organizovanou síť, disponující dostatečnou kontaktní základnou osob a prostředků. Zejména po eliminaci Medellínského kartelu (viz MP 6/2000) se však ve většině případů nejedná o nějakou centrálně řízenou strukturu. Podobné firmy zakládají „převravní“ skupiny víceméně specializované na transport drog, které se nezabývají ani produkcí drog, ani jejich cílovou distribucí v ulicích evropských měst. Nejčastějším způsobem jejich fungování je práce na zakázku pro jiné organizace. I přes určitou nezávislost dokázaly tyto skupiny vytvořit systém vzájemného „pojištění“ zásilek, který počítá s tím, že zadržena může být zhruba každá desátá zásilka drog. Východní Evropa je považována za nízkorizikové teritorium, kde objemy drog zadržovaných policií nepřesahují pět až deset procent. Právě tato skutečnost a rovněž geografická blízkost se zeměmi Evropské unie učinila ze zemí východní Evropy časté překladiště latinskoamerického kokainu a kanabinoidů směrem na západ. Stále větší množství těchto drog končí i v místních distribučních sítích.

Transport Východ–Západ

V únoru 1993 byla ve Vyborgu (Rusko) zachycena zásilka 1100 kilogramů kokainu, v dubnu 1994 pak 400 kilogramů v Petrohradu. V roce 1993 bylo zadrženo 607 kilogramů tranzitujících přes Rumunsko. V lednu 1994 odhalili polští cel-

níci v gdaňském přístavu 515 kilogramů kokainu. Téměř sto kilogramů kokainu zadržovaných na hraničním přechodu v Bělovsi u Náchoda v roce 1991, 700 kilogramů kokainu zabavených v průběhu mezinárodní policejní akce Blizzard ukončené v roce 1995, sedm tun marihuany objevených německou policií v Hamburku v zásilce adresované jisté pražské firmě, 60 kilogramů kokainu propašovaných do České republiky v plechovkách na kávu a zabavených v Opočně, řada drogových kurýrů odhalených na ruzyňském letišti: to je výčet jen těch hlavních případů dokazujících, že latinskoamerické drogové organizace rozšířily svůj akční rádius i na české území.

Častým modem operandi je přitom transport většího množství drog na území některé z východoevropských zemí, jejich rozdělení na menší zísilky (1 až 100 kilogramů) a následná přeprava k zákazníkům napojeným na cílovou distribuci v Západě. Z Ruska drogy putují po silnici nebo vlakem směrem do Polska a Skandinávie. Zásilky, které přijdou na Ukrajinu, míří zřejmě dále přes Polsko do Německa. Balkánské kokainové cesty jsou pravděpodobně totožné s těmi, jež se využívají k pašování heroinu. Informace získané v Skandinávii dokládají, že kokain je zaslán z Kolumbie do tranzitního překladiště v Gdaňsku. Když droga dorazí do Polska, je přebalena a odeslána do západní Evropy ve speciálně připravených úkrytech. Přes Polsko putovaly rovněž velké tranzity drog zachycených na našem území.

Zajímavé jsou v této souvislosti poznatky učiněné německou policií. Ta v roce 1993 infiltrovala rozsáhlou kokainovou síť řízenou kolumbijským emigrantem Garcíou Escobarem. Escobarova skupina ve spolupráci s německými, francouzskými a italskými překupníky propašovala od roku 1990 do Německa dvě tuny kokainu a osm tun marihuany. Německé policii se s použitím metody sledování zásilek podařilo v roce 1993 zadržet 1050 kilogramů kokainu. Tyto operace odhalily techniky pašování, používané kartelem z Calí v Německu: kokain přicházel do Evropy přes přístavy v Brémách, Hamburku nebo Rostocku ukryt v dopravních kontejnerech. Odtud téměř okamžitě pokračoval v kamiónech TIR směrem do České republiky, Polska a Nizozemska. V těchto třech zemích, zejména v České republice, byla zásilka kokainu rozdělena na menší díly a vracela se různými cestami zpět do Německa i dalších západoevropských zemí do rukou místních distributorů. To vysvětluje, proč se maximální množství kokainu zadržovaného v těchto zemích pohybovalo mezi pěti až dvaceti kilogramy. Jak odhalené pozemní, tak i letecké zásilky drog nasvědčují tomu, že v České republice funguje aktivní překladiště kokainu, vypravovaného odtud dále do západní Evropy.

Účinnost Organizace africké jednoty (OAJ) ovlivňují časový rámc, politické imperativy i geografické limity afrického prostředí. Imperialistické ambice evropských mocností ke konci 19. století změnily Afriku mimo jiné i v kontinent s nebývalým počtem států. V Africe na ploše dvaceti procent zemského povrchu se nachází téměř třetina světových států, jejichž vzájemné vztahy jsou složité a mnohotvárné. Za takové situace není až tak překvapující, že fungující africké jednoty nebylo dosud dosaženo, udívuje spíše fakt, že přes padesát států rozmístěných na tomto ohromném prostoru se dokáže věnovat sobě navzájem, a to přes všechny nástrahy a úskalí, jimž musí čelit.

Kořeny africké organizace

Historická událost, velké vítězství, nový africký rozbřesk! Tak nějak přivítali signatáři dokument o založení OAJ v Addis Abebě v květnu 1963. Vzhledem k tomu, co předcházelo tomuto historickému okamžiku, nebyla taková neskromnost pouhou sebechválou. Skutečnost, že se konkrétní vlády zavázaly vytvořit novou instituci, s jejíž pomocí by se lépe vypořádaly s novou politickou realitou v Africe, nesmí překřít fakt, že původní myšlenka sjednocení Afriky je historicky spojena s hnutím panafricanismu. Panafricanismus – idea jednotné Afriky spojující myšlenky, touhy a naděje všech Afričanů – vznikl mimo africký kontinent mezi obyvateli karibských ostrovů a dnešních Spojených států, kteří byli afrického původu a jejichž předkové byli násilně odvezeni ze svých domovů v rámci transatlantického obchodu s otroky. Podle slov jednoho ze zakladatelů **W. E. B. DuBoise** byla tato idea výrazem postupného uvědomování si pevného svazku černošských národů na celém světě na počátku 20. století, kdy musely čelit nesnesitelným předpoklům a ponižování ze strany Evropanů. Je to i vyvrcholení tradice odporu Afričanů proti všem formám dominance, který projevovali s obrovskou dávkou odvahy a s nasazením vlastního života, ať byli kdekoli a jejich momentální situace byla jakkoli obtížná.

Napětí mezi principem a hnutím

Během své poměrně krátké historie OAJ vždy představovala dva aspekty: vystupovala jako hnutí a ztělesňovala určitý politický princip.¹⁾ Všeobecně se předpokládá, že hnutí a princip spolu navzájem souvisejí – politický princip posiluje hnutí, a hnutí se naopak stává nástrojem k vyjadřování urči-

Organizace Africké jednoty hledá nové ideje

MESFIN GEDLU

tého politického principu. Na druhou stranu jsou politické principy především produkty vlád, stran nebo jiných institucí, které zároveň nesou odpovědnost za jejich praktické naplňování. Konkrétní obsah politiky určí nejen způsoby realizace daných principů, ale i výsledky. Jako obecný koncept politika znamená způsob řízení státu nebo jiné politické jednotky. V tom smyslu klasické chápání politiky představuje spojení principů s institucemi (např. vlády, politické strany) stejně jako pravidla jejich působení, která jsou charakterizovaná mimo jiné i svou specifitou a permanencí. To však představuje jeden z mnoha paradoxů politiky – rostoucí význam konkrétní formy politiky na straně jedné a opomíjené ideje a hodnot, jejichž význam se stále posouvá do pozadí, na straně druhé.

Politika v této podobě může reagovat pouze na svou vnitřní logiku a zákony (stejně jako byrokracie), a proto také často ztrácí kontakt s původními idejemi, z nichž vznikla, a posláním, proč vznikla. Pak je jen otázkou času, než odvede vlastní činnost i společnost daleko od cílů původně předpokládaných (viz případ krachu socialistického bloku ve východní Evropě). Navíc skutečnost, že politika neexistuje ve vzduchoprázdnu a je vyjádřením sociální, politické a ekonomické reality ve společnosti, podtrhuje nebezpečí takového chápání a interpretace politiky. Na druhé straně hnutí, která jsou odpojena od svých životadárných pramenů v praxi, mohou po splnění svého pouze metaforického poslání odumírat. Tomu lze zabránit jedině návratem k původním kořenům a idejím hnutí a obnovou jejich tradice. To je prvořadný úkol OAJ v současnosti.

Druhá fáze osvobození Afriky²⁾

Dlouhou dobu se zdálo, že se Afričané smířili s vlastním nezáviděníhodným postavením. Tamější poměry se tak zhoršily, že sociální rozpory a pohyby, které vyvolávají, jsou vsutku dnes již nekontrolovatelné. Africké země dnes, téměř čtyřicet let po dosažení své politické nezávislosti, nemají kontrolu nad svými přírodními zdroji a Afrika se stala novodobým předsunutým územím (*frontier territory*), které poskytuje všem zájemcům neomezeně uspokojování všeho druhu. To, co Africe a jejímu obyvatelstvu zbylo, jsou falešná „politická moc“ k legalizaci a uskutečňování vlastního zbí-

dačení a honosné státní budovy, kde se taková rozhodnutí schvalují.

Situace však není tak zoufalá, jak se zdá na první pohled. Zatímco africká politická a intelektuální komunita prošla silnou fragmentací pod tlakem neokoloniální politické a kulturní devalvace, vzájemná souvislost vnitřního odporu a nutnost zbavovat se vlastního marasmu stále produkují nové, vnímavější pohledy a stanoviska k politice a politickému životu v Africe. Jedním takovým pohledem dneška je bezesporu oživení hnutí panafricanismu a s ním související boj o druhou fázi osvobození kontinentu. Obě tendence souvisejí s nutností nesmířit se se stavem, který postupně uvězuje Afriku na jakémisi „nemocničním“ lůžku světa prostřednictvím její marginalizace uvnitř mezinárodního hospodářského a politického systému, který ji řadí do pozice ideálního místa k realizaci lukrativních, avšak nestandardních (kriminálních) sociálních, politických a ekonomických aktivit na straně jedné a snůšky konfliktů, humanitárních katastrof na straně druhé.³⁾

První kolo osvobození vedlo k nezávislosti většiny afrických zemí v 60. a 70. letech tohoto století. Ve stejné době vedly ideje panafricanismu a naděje na lepší budoucnost i k založení OAJ. Spojily většinu politiků v boji proti koloniálnímu dědictví, které představovalo pokračující koloniální okupaci jihoafrického subkontinentu, apartheid a hospodářskou zaostalost. I tehdy zazněla varování proti vnitřním a vnějším silám, které se snažily zpomalit dlouhá staletí očekávané emancipační procesy a úsilí o vytvoření kolektivních a soběstačných politických a ekonomických mechanismů. Tato varování, jejichž jednoznačným ztělesněním byl panafricanista a první prezident Ghanské republiky **K. Nkrumah** (1909–1972), upozornila i na to, že pokud chce uspět politika zaměřená na skutečně novou a nezávislou Afriku, musí být orientovaná na většinu populace kontinentu a soustředit se na politické a rozvojové projekty směřující k podpoře regionální a kontinentální spolupráce.

Tváří v tvář skutečnému vývoji v Africe, který svědčí o tom, že nebylo možné udržet výdobytky této první fáze afrického osvobození, nezbyvá než konstatovat, že největší krize Afriky spočívá v nepochopení myšlenky, že nelze uskutečňovat všestranný rozvoj jinak než v jednotě. Otázka jednoty podtrhuje význam uvědomění si skutečnosti, že ne-

mohou souběžně existovat dvě Afriky: jedna bojující za úplnou nezávislost a druhá připravená vzdát se své nezávislosti výměnou za drobné, ať přicházejí odkudkoliv. Podle slov **F. Fanona** nemůže existovat jedna a taž Afrika bojující proti kolonialismu a současně připravená se jím nechat kompromitovat.⁴⁾

Problém africké jednoty

Bylo napsáno mnoho o tom, co bylo nebo je špatné v postkoloniálním vývoji Afriky. To je však pouze krátký a v každém případě v brzké době končící úsek afrických dějin, jehož hlavním rysem jsou snahy a boj o konsolidaci africké nezávislosti, legitimních státních útvarů, a rozvíjení vlastních sociálních a ekonomických kapacit. Všechny tyto procesy musí probíhat ve stále obtížnějších mezinárodních podmínkách, které dlouhé roky limitovaly možnosti svobodného působení samotných Afričanů. Ukazuje se, že to nebyla pouze studená válka, ale především rozdělení Afriky (*The Scramble*) podle plánu hlavních evropských imperialistických mocností v Berlíně r. 1884/1885, politický akt zobrazující vrchol geografické absurdity ve vývoji imperialismu 19. a 20. století, který se stal hlavní překážkou africké kontinentální spolupráce.

Bez sjednocení zůstává Afrika permanentně slabá, manipulovatelná a zranitelná vzhledem k různým formám machinací a exploataci, přicházejícím zvenčí. Afrika v tomto smyslu neuspěla ve snaze zužitkovat proces dekolonizace ve svůj prospěch. Vytvoření společného hospodářského prostoru, jehož mezníkem se stala inaugurace Afrického hospodářského společenství na 33. sjezdu OAJ v Harare, navazující na výzvy a ideje *Lagoského akčního plánu* z roku 1980 o soběstačném a udržitelném rozvoji, je prvním krokem k otevření afrického hospodářství vzájemnému obchodu, což je základním předpokladem afrického rozvoje a zbavování se ubíjející závislosti.⁵⁾ Je zároveň velmi slibné, že subregionální ekonomické organizace dnes pokrývají celý kontinent a otevírají africkým zemím nové možnosti využití vlastních nemalých přírodních zdrojů účinněji a koordinovaněji s ohledem na jejich potřeby. V květnu 1998 se konalo v JAR mezinárodní setkání pod názvem *The African Renaissance: a spectrum of opportunity* (Africká renesance: spektrum možností). **T. Mbeki**, prezident JAR, tam specifikoval, že jde o demokracii, mír a stabilitu na základě udržitelného hospodářského rozvoje zaměřeného na zlepšení životních podmínek Afričanů. Konkrétní formy kontinentální a subregionální hospodářské spolupráce jsou pro současné africké garnitury politickým imperativem; mohou vést nejen k podpoře dlouhodobě udržitelných a environmentálně šetrných rozvojových projektů, ale i k překonávání překážek způsobených z doby kolonialismu zděděnými hranicemi, jež takové spolupráci brání. Úspěch afrického obrození na prahu nového tisíciletí bude záviset i na tom.

Rozvinuté země nebudou vždy podporovat regionální nebo kontinentální integrační snahy Afriky, a to kvůli vlastním ekonomickým a politickým zájmům. Africké země musí být bdělé vůči jejich nástrahám, které zahrnují i zneužití zahraniční pomoci. Zahraniční pomoc je především prostředkem ke zvýšení mocenské a hospodářské nadvlády bohatých nad chudými. Problémem se stal i téměř kampaňovitý skepticismus ohledně budoucnosti Afriky a jejího případného společenského rozvoje vlastními prostředky, mimo jiné i prostřednictvím interafrické spolupráce.⁶⁾ Součástí ideje o konci dějin, kterou rozvinul úředník státního departamentu Spojených států F. Fukuyama, doporučuje vytvoření „mezinárodního policejního sboru“ z řad civilizovaných národů světa pro zajištění pořádku v tzv. třetím světě.⁷⁾ Africké země se musí zbavit syndromu nedostatku vlastní historické paměti, který spolu se systematicky šířeným skepticismem potlačuje i případy evidentních úspěchů (například působení ECOMOG v Libérii). Navíc je nutno si uvědomit, že hospodářská integrace podpoří regionální rozvoj, a je více než pravděpodobné, že zvýší i kontinentální hospodářskou spolupráci.

Hrozba africké „kontinentální války“

Konec studené války donutil řadu mezinárodních organizací přehodnotit své postavení a úlohu. OAJ takové přehodnocení provedla vyhlášením dokumentu o politické, sociální a hospodářské situaci v Africe a zásadních změnách ve světě v červnu roku 1990. S ohledem na přemnožení afrických konfliktů se může zdát, že OAJ pokulhává v realizaci záměrů uvedených v tomto významném dokumentu. Ve skutečnosti se však OAJ aktivně podílí na kontrole a omezování mezistátních i vnitrostátních konfliktů. Dokonce má za sebou již několik úspěchů včetně založení vlastní organizace na prevenci, kontrolu a řešení konfliktů.⁸⁾

Problémy OAJ při snahách o řešení vnitrostátních konfliktů vznikají tím, že podobné snahy odporují duchu její zakládající Charty o nevměšování se do vnitřních záležitostí členských zemí (Čl. III-2). Role OAJ jakožto mírového zprostředkovatele tedy vyvolává dvojakou interpretaci konfliktů: vnitrostátní a mezistátní. Na druhou stranu je dnes známo, že mezinárodní konflikty mívají lokální nebo vnitrostátní příčiny a zpravidla všechny vnitrostátní konflikty mají vazbu na mezinárodní faktory. Účinná angažovanost při kontrole a řešení konfliktů vyžaduje, aby byly brány v úvahu jejich lokální nebo vnitrostátní, ale i mezinárodní aspekty.

Jak výstižně konstatoval další z vůdců panafricanismu a první prezident Tanzanie J. Nyerere (1922–2000), mír je výsledkem spravedlnosti, a ne pouze ukončení konfliktu nebo absence násilí. Všechny podmínky charakterizované násilím v sobě zahrnují předcházející nedostatky v řízení nebo spravování, nebo jiné obstrukce a vměšování, jež představují konkrétní selhání jak na

místní, státní, tak i na mezinárodní úrovni. Je více než přijatelné, že africké státy jednotlivě (intervence Tanzanie do Ugandy pod diktaturou I. Amina v r. 1979) nebo regionálně (společensví ECOWAS v Libérii zmítané občanskou válkou) intervnují do konfliktních situací na kontinentu, aby je řešily zvláště tam, kde mezinárodní organizace selhávají. To je důkazem, že zatímco OAJ se dále trápí, svírána svými politickými principy, některé její části nacházejí odhodlání nenechat se spoutat těmito principy v zájmu stability a míru.

Konflikty zájmů mezi sociálními a politickými skupinami jsou nevyhnutelné a jsou inherentní vlastností žijící společnosti. Cílem musí být zabránit přerůstání podobných konfliktů v násilí a předejít jim budováním stabilních vztahů. Stabilita nemůže vzniknout přenášením odpovědnosti mocných na bezmocné; především jde o odstranění nerovností prostřednictvím spravedlivé distribuce moci a prostředků, jak lokálně, tak mezinárodně, i když její současné chápání a interpretace tomu zdaleka neodpovídají.

Na obranu „afro-optimismu“

Prvořadým úkolem všech afrických politiků musí být zajištění toho, aby se OAJ nestala nástrojem africké rozpolcenosti. Zárukou může být jedině oddanost ideji o druhé fázi africké revoluce za úplnou nezávislost, která musí vyrůst z větší zkušenosti, bude mít větší odhodlání a lepší perspektivu v podobě oživení ideje panafricanismu. Za poslední čtyři desítky let se Afrika skutečně změnila. Avšak nespravedlnost a útlak, o jejichž odstranění usilovala první fáze africké revoluce, jsou stále přítomny. To je důvod, proč africké pokrokové síly mobilizují a organizují se k vytváření nové strategie zaměřené na dokončení již počatého procesu osvobození, který představuje druhou fázi africké revoluce v tom, že odmítá všechny názory prezentující dosavadní vývoj jako pokrok i ve srovnání s předkoloniálními historickými zkušenostmi afrických společností.⁹⁾ Tato revoluce má podporu nejen obyvatel Afriky, ale i mnohamilionové africké diaspory, stejně jako všech pokrokových sil na celém světě. Revoluce je proces vedoucí ke změnám, které se staly nevyhnutelnými, a jako takový se bude neustále projevovat, dokud úkoly nebudou splněny. Přitom, jak napsala H. Arendtová, nelze zaměňovat revoluci s utopií, jelikož její úděl je určován sociálními poměry ve společnosti, na nichž závisí postavení „nového domova, kde může prosperovat svoboda.“¹⁰⁾

Afrika vstupuje do příštího tisíciletí posílená. Má ve svých řadách klíčové státy, které díky svým politickým a materiálním podmínkám budou hrát bezesporu významnou roli na úrovni kontinentální i mezinárodní politiky. Konec studené války umožnil Africe politicky volně dýchat i tím, že ji částečně zbavil nejkorumpovanějších režimů, ale pomohl též izolovat část její elity, která se hned po svém vzniku otočila zády k vlast-

ním kořenům a věnovala se zájmům jiných, čímž přispívala k vytvoření mezinárodního řádu, v němž se podle slov keňského spisovatele **Ngugi wa Thionga** vděčnost černochů za milodary bělochů stala národním ideálem a předpokladem vztahů mezi Západem a Afrikou.¹¹⁾

Závěrem nutno zdůraznit, že uvědomě-
lou Afriku nelze budovat na deformovaném a zkrachovaném politickém, ekonomickém a kulturním základě. Odstranění tohoto základu znamená zbavit nánosu a nepořádků, do nichž postkoloniální Afrika zabředla. K tomu je třeba především rehabilitovat africkou kulturu a její specifický svět, jak si to vytyčila idea panafricanismu při svém zrodu. Jedině tato idea, a nic jiného, může být prvním předpokladem africké demokratické transformace. Není pochyb o tom, že OAJ při tom může hrát klíčovou roli. ○

¹⁾ N. Chazan, R. Mortimer, J. Ravenhill a D. Rothchild: *Politics and Society in Contemporary Africa* (Boulder, Col.: Lynne Rienner Pub., 2nd ed., 1992), s. 323–326. I. Wallerstein: *Africa – The Politics of Unity* (New York: Random House, 1967).

²⁾ O ideji „druhé fáze osvobození Afriky“ viz např. C. Chimutengwende: *Pan-Africanism and the Second Liberation of Africa*. In *Review of International Affairs*. XLVII, no. 1051, 15 december, 1996. Dále J. O. Ihonybere a T. Turner: *Africas Second Revolution in the 1990s*. In *Security Dialogue*, vol. 24(3), September 1993, s. 350–352. *African Charter for the Popular Participation in Development* (Addis Ababa: ECA, 1990).

³⁾ Viz např. J. F. Bayart, S. Ellis a B. Hibou: *The Criminalization of the State in Africa* (Oxford: James Currey, 1999), s. 23–31.

⁴⁾ F. Fanon: *Lumumbas Death could we do otherwise? In Towards the African Revolution* (1970), s. 202–203.

⁵⁾ Viz Organization of Africa Unity (OAU): *Lagos Plan of Action for the Economic Development of Africa 1980–2000* (Geneva, IILS, Addis Ababa). *Africa Recovery*, July 1997.

⁶⁾ Viz např. D. Rieff: *In defence of Afro-Pessimism*. In *World Policy Journal*, Winter 1998/99. W. Pfaff: *A new Colonization*. In *Foreign Affairs*, vol. 74(1). R. D. Kaplan: *The Coming Anarchy*. In *The Atlantic Monthly*, Feb. 1994.

⁷⁾ F. Fukuyama. *The End of History and The last man* (New York: The Free Press, 1992). Cit. T. Faloly: *Africa in Perspectives*. In St. Ellis (ed.) *Africa Now* (London: James Currey, 1996), s. 17–18.

⁸⁾ Viz N. Chazan et. al. s. 371–372. *Declaration of the Assembly of heads of State and Government on the establishment, within the OAU of a Mechanism for Conflict Prevention, Management and resolution*. Cairo, June 1993.

⁹⁾ Srov. např. I. Wallerstein: *Historical Capitalism* (London: Verso, 1983), s. 98.

¹⁰⁾ H. Arendt: *On Revolution* (London: Penguin Books, 1963), s. 35.

¹¹⁾ N. wa Thiongo: *Moving the Center the struggle for cultural freedoms* (London: James Currey, 1993), s. 118.

Halliday, F., *Nation and Religion in the Middle East*, Saqi Books, 2000.

Kepel, G., *Jihad: Expansion et déclin de l'islamisme*, Gallimard, Paris 2000

Mendel, M., *Náboženství v boji o Palestinu: judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu*, Atlantis, Brno, 2000.

Zhroucením Sovětského svazu přišel západní svět o „říši zla“. Začít žít ze dne na den bez této berličky bylo pro někoho tak obtížné, že zcela spontánně hledal náhradu. Kdyby se tehdy nenaskytl islámský fundamentalismus, vlivní manipulátoři veřejným míněním by si ho snad vymysleli. Silně protizápadní bojové naladění v muslimském světě, které zavanulo z íránské revoluce deset let předtím, přišlo tentokrát vhod. Zaplnilo mezeru, kterou po sobě zanechal mezinárodní komunismus odcházející do propadlitého dějin. Hrozba dříve sekulární a ateistická dostala staronový kabát náboženské války.

Na počátku 90. let se stalo téměř módou hovořit a psát o blížícím se střetu civilizací, který měl proti sobě postavit liberální Západ a monolitní a pomstychtivý islám. Odborníci a znalci dějin Blízkého a Středního východu, muslimských zemí a islámu s tímto jednoduchým výkladem návratu a oživení islámu ovšem nesouhlasili. Zařadil se mezi ně i profesor mezinárodních vztahů z prestižní *London School of Economics* Fred Halliday. Potvrzuje to kniha shrnující jeho články a stati, které publikoval za posledních dvacet let (Halliday, F., *Nation and Religion in the Middle East*, Saqi Books, 2000).

Události zcela nedávné, odehrávající se v oblastech obývaných muslimy, usnadnily v jistém smyslu Hallidayovi argumentaci, že islámská hrozba není fatální. Krušný osud připravily muslimům v Bosně, Kosovu a Čechensku Srbsko a Rusko, nominálně křesťanské mocnosti. Utlačování muslimů jejich vlastními souvěrci, k němuž dochází v řadě míst muslimského světa, nemíží a neslábne. A zatvrdil antiislamisté jsou nuceni přehodnocovat své někdejší postoje.

Profesor Halliday přesto uznává, že teze o „střetu civilizací“ neztratila ani dnes zcela svou přitažlivost. Její zastánci se totiž objevují i mezi muslimy, kteří věří, že nastává nová éra rozkvětu islámu a jeho moci. Stoupence nevyhnutelných civilizačních válek na jedné i na druhé straně nepokládá ovšem britský učenec za hodný přílišného zájmu. „Tvrzení, ať už islámských fundamentalistů, nebo jejich odpůrců, že islám představuje strategickou hrozbu Západu, je nesmyslné. Přinejmenším s ohledem na ekonomickou slabost zemí, o kterých se soudí, že by mohly mít zájem na takové válce.“

Blednoucí hrozba z Blízkého východu

Někteří západní stoupenci konfrontační vize kdysi vítali demografickou explozí v muslimských republikách Sovětského svazu, neboť očekávali, že podkope základy sovětské moci. Podporovali islám v souvislosti s invazí Moskvy do Afghánistánu a oživení islámu v okolních stře-doasijských sovětských republikách považovali za „dobrou“ věc. Avšak včerejší bojovníci za svobodu se změnilí v dnešní teroristy a Usáma ibn Ládín, který si udělal slávu právě v afghánské válce, se nyní nachází na prvním místě seznamu osob hledaných americkým Federálním úřadem pro vyšetřování.

Halliday nesouhlasí s tím, že by „mezinárodní terorismus“ představoval skutečnou globální hrozbu, za kterou je označován. Staví se ostře proti těm, kteří přisuzují islámu jakousi mimořádnou schopnost svádět muslimy k teroru. „Hledat v textech nebo tradicích kteréhokoli náboženství pohnutky k násilí je nesmysl,“ píše a dodává, že převážná většina existujících náboženství se ve svém vývoji tak či onak nevyhnula ospravedňování politického útlaku a násilností.

Základní hypotéza citovaného Hallidayova opusu je jasná: náboženství a národní mýty na Blízkém a Středním východě se neustále proměňují. Nikdy neutrnou petrifikovány do jakékoliv monolitní struktury. Náboženství i nacionalismus si v této části světa sice dělají nároky na to, být pravdivou interpretací danosti, minulosti či doktríny, jejich nositelé se však ve skutečnosti chovají a jednají jinak. Nejsou, ať už s náboženskými nebo nacionalistickými vizemi, jako skupiny, organizace či strany u moci nebo mimo ni, doma či v exilu, myšlenkově ani akčně strnulí. Vždy znovu se definují, znovu se vymezují a přeskupují se zřetelem k aktuální situaci a cílům, které jsou daleko více krátkodobé a momentální než dlouhodobé a perspektivní.

Shrnuto, Halliday odmítá brát islámské fundamentalisty za slovo a posuzovat je výhradně nebo především podle toho, co říkají a čím hrozí. Snažit se dešifrovat náboženský radikalismus jen čtením traktátů a vášnivých proklamací a prizmatem spáchaných násilností znamená většinou nevidět, anebo nedoceňovat evoluci, která chť nechť postihuje každé veřejně se angažující sdružení. Přitom strach může mít velké oči a může zveličovat ničivé kapacity extremistů. V případě islámského fundamentalismu se ukázaly být ve skuteč-

nosti limitované, a navíc je militantní vyznavači radikálního politického islámu, kteří nakonec nikdy nevytvořili, jak se čekalo, „islámskou internacionálu“, začali obracet sami proti sobě.

Sebevražda „islamismu“

Právě této sebeodstranění „islamismu“, jak se ve francouzském prostředí označuje „islámský fundamentalismus“, ona odvrácená tvář islámu či „dětská nemoc“ Mohammedových pravníků, která se měla stát „velehrozbou“ 21. století, věnuje svou poslední obsáhlou studii francouzský islamolog a sociolog Gilles Kepel. Jeho kniha „Džihád: Vzestup a pád islamismu“ (Kepel, G., *Jihad: Expansion et déclin de l'islamisme*, Gallimard, 2000) je poutavým vyprávěním o sebevraždě hnutí, které před deseti lety vstoupilo do povědomí světa jako nová „říše zla“.

Vše začalo vlastně střetem gigantů Íránu a Saúdské Arábie. Revoluce v roce 1979 vystrašila ropné emíry a šejky. V táboře sunnitského islámu zahájila Saúdská Arábie protiofenzivu a začala financovat „svatou válku“ proti sovětské invazi do Afghánistánu. Měla přitom podporu CIA a z Afghánistánu se stala sytyně všech islámských revolucionářů. Řídící a kontrolní systém se však v důsledku války v Perském zálivu v letech 1990–1991 zhroutil. Vstup vojsk spojenecké koalice vedené Washingtonem do země posvátných míst islámu Mekky a Medíny považovali mnozí muslimové za znesvěcení. Elektrizování kázáním Saddáma Husajna se „džihádisté“ odvážili od saúdskoarabských a amerických kmotrů a přestali být kontrolovatelní.

Kepel se ovšem nespokojuje jen s diplomatickými zprávami a snaží se proniknout hlouběji do politického a společenského terénu. Do podrobné mapy současné islámské scény zaznamenává posuny ve hře společenských sil jednotlivých muslimských zemí. Asi se mu bude vyčítat, že své hypotéze možná až příliš přizpůsobuje realitu, která je patrně daleko složitější. Přesto se lze přiklonit k názoru, že pravda nebude příliš vzdálena tomu, co autor popisuje.

„Sebevražda islamismu“ začíná v době, kdy se radikální politický islám odděluje od sociálního hnutí, z něhož se zrodil. V 80. letech dokázal sdružit zbožnou maloměstskou „buržoazii“ s hordami vykořelené a zbídačené mládeže, s „vousatými“ inženýry (řada předních a nejhodnějších

zastánců islamismu absolvovala vysoké školy technického zaměření) a intelektuály, kteří měli společný zájem změnit režim a zároveň uchovat islám. Ale násilí se nakonec obrátilo proti jeho strůjčům. Zbožné střední vrstvy se přestaly ztotožňovat s Aláhovými horlivci a chudými militanty, kteří se radikalizují, tříští svou někdejší soudržnost a angažují se v umrtvující spirále.

Události 90. let nabízejí hojnost argumentů těm, kteří chtěli varovat před islámskou hrozbou. V roce 1992 zvítězili v Kábulu mudžáhidové, začala válka v Bosně, vypukla občanská válka v Alžírsku a spustila se nová vlna atentátů v Egyptě. Na územích okupované Palestiny zaznamenávalo díky Intifádě body hnutí Hamás a Súdán se tehdy již třetí rok podřizoval islámským příkazům, které vydávala šedá eminence režimu Hasan at-Turábí. V roce 1993 dosáhl islámský radikalismus až do New Yorku, když jeho protagonisté provedli pumový atentát v budově World Trade Centre. Atentátům byla v té době vystavena i Francie a až do roku 1995 čelila pokusům rozšířit násilí muslimských horlivců mimo alžírskou půdu. Na podzim roku 1996 se Kábulu zmocnili islámští tradicionalisté sdružení v hnutí Tálibán a jejich host Usáma ibn Ládín, jehož portrét Kepel načrtl vskutku živě a vzletně, zavalil příčinu k dosud neutuchávajícím spekulacím.

Taková souhra okolností přímo vybízela k názoru, že ozbrojený islámský fundamentalismus, vytrénovaný v afghánské partyzánské válce, přichází uvést západní svět do zmatku a ovládne planetu. Avšak přemíra neorganizovaného násilí začala zpomalovat záplavovou vlnu, zvedající se z islámského světa, a posléze ji obrátila nazpět. Teror ovládl Alžírsko a neušetřil ani Egypt. Afghánský Tálibán u moci reprezentuje téměř absolutní islámské tmářství a společenský systém, který prosazuje, je snad ještě horší, než jaký znal středověk. Zbídačelé vrstvy muslimských zemí už přestaly věřit fundamentalistické utopii a ještě více jsou zklamány zbožné střední vrstvy.

Příklad Alžírsku je v tomto směru velmi ilustrativní. Zdejší drobní obchodníci a podnikatelé, kteří svého času podporovali Islámskou frontu spásy, přišli posléze na řadu jako oběti vydírání a vraždění, které jim uchystává Ozbrojená islámská skupina (GIA), v níž nemá už nikdo přehled, kdo koho řídí a kdo kým manipuluje. Z někdejších lidových hrdinů se stali bandité, kteří přinášejí stále více represí, bídy a neštěstí.

Sociální skupiny, které se před časem přidávaly k hnutí islámské obnovy, dnes nechťejí mít

nic společného s radikály a ztrácejí chuť pro společnost s každodenním řádem donucování a zákazů, které vycházejí ze striktních předpisů islámského božího zákona šariy. Naopak jsou nuceny uchýlovat se ke spolenectví s moderněji orientovanými vrstvami a s těmi, kteří dosud přežívají u moci.

Francouzský islamolog označuje tuto společenskou reakci jako „postislamismus“. Charakteristické je přitom chování středních vrstev. Neměly nikdy zájem na násilnostech a smrtelná spirála násilí, roztočená radikálními fundamentalisty, je nyní zaháněna od bojového politického islámu zpět na stranu společenských tendencí a proudů modernějšího a pragmatičtějšího založení.

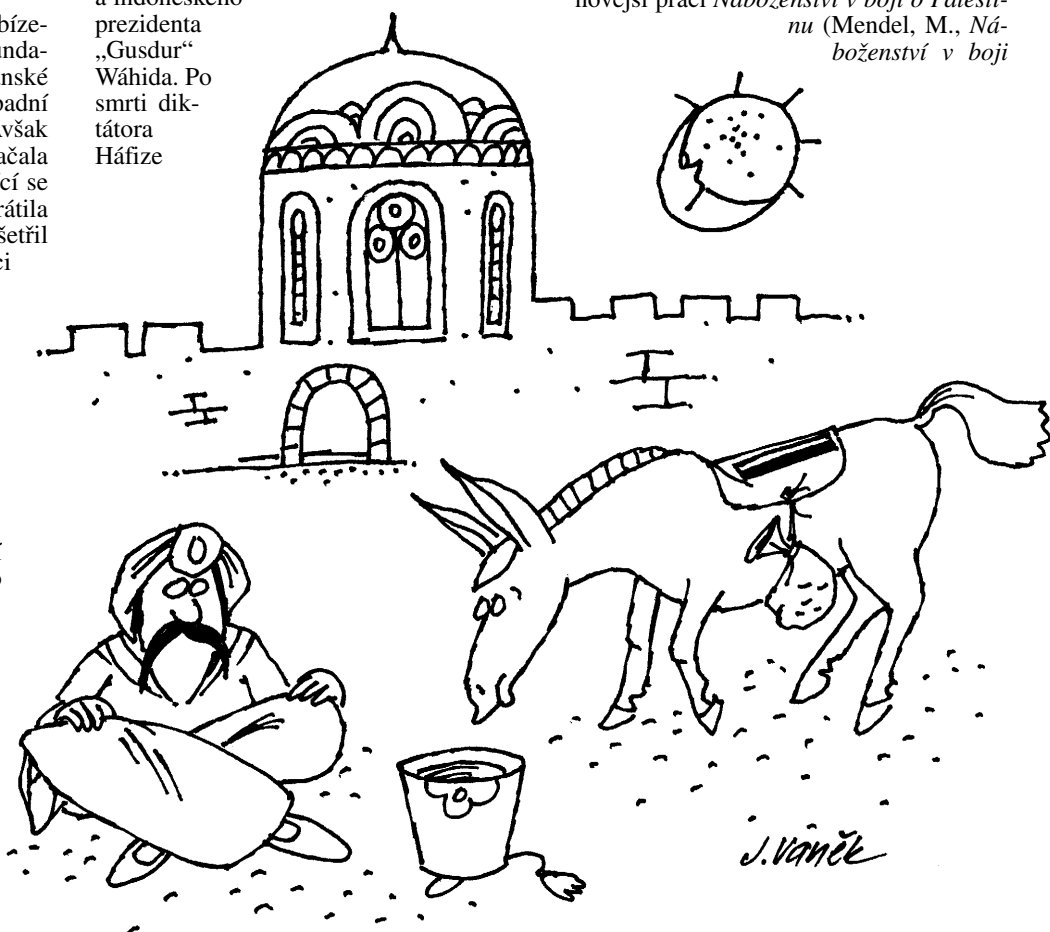
Jaké šance má tento postislamismus, Kepel raději neřká. Nikdo mu však tuto opatrnost nebude vyčítat. Zkušenost z rozpadu komunismu je stále živá a analogie se přímo nabízí. Radikální islám selhal nikoli konflikty, z nichž se zrodil, zmizely. V úsporném závěru knihy se autor spokojil s konstatováním, že úspěch postislamismu bude záviset na nových mocenských elitách. Kepel k nim řadí marockého Muhammada VI., jordánské Abdalláha II., technokraticko-vojenské kruhy okolo alžírského prezidenta Butefliky a indonéského prezidenta „Gusdur“ Wáhida. Po smrti diktátora Háfize

al-Asada se šance změny rýsuje rovněž v Sýrii, kde byl islamismus sice brutálně umlčen, ale nikoli vykořeněn. Podle francouzského znalce stojí tyto nové mocenské reprezentace před úkolem „integrovat sociální skupiny, které se od dosažení nezávislosti nikdy nedostaly do centra pozornosti, a napomoci zrodu jakési muslimské demokracie, která dokáže originálním způsobem spojit kulturu a náboženství s ekonomickou a politickou modernizací“.

Pokud tyto nové elity zůstanou hluché k novým aspiracím a nedají prostor té části společnosti, která je ochotna připustit evoluci islámu a otevřít se světu, ponесou záhy odpovědnost za nové společenské exploze, halené do islámského, etnického, rasového, konfesionálního či populistického hávu. Odplata za krátkozrakost a egoismus současných nositelů moci v muslimském světě by byla o to silnější, oč více dnes muslimský svět touží po změně.

Náboženská nenávist neslábne

Vize náboženských válek ztrácí aktuálnost a radikální politický islám ztroskotat. Náboženský fundamentalismus jako podhoubí připravené vydat kdykoli jedovaté plody ideologie násilí a konfrontace však není mrtev. Přesvědčuje o tom docent Miloš Mendel, český arabista, islamolog a religionista z české Akademie věd, vyučující na brněnské univerzitě, ve své nejnovější práci *Náboženství v boji o Palestinu* (Mendel, M., *Náboženství v boji*

o Palestinu: judaismus, islám a křesťanství jako ideologie etnického konfliktu, Atlantis, Brno, 2000).

Žádné ze tří monoteistických náboženství není imunní vůči nebezpečí degradace do ideologie nenávisti, jež se stane výzvou k pozvednutí zbraní. Jednou z takových aktuálních úchylek či extrémů náboženské praxe je fundamentalismus, který „se nespokojuje“, jak tvrdí docent Mendel, „s pouhým zdůrazňováním pozitivních hodnot tradice a výzvami k jejich dodržování“, ale navíc je kritikou a antitezí „moderní sekulární kultury“.

Mendel si pro mapování konkrétních projevů náboženského fundamentalismu vybral horkou půdu Palestiny, dějiště letitého a přetrvávajícího „židovsko-palestinského konfliktu“. Aniž by opomíjel uzlové body v genezi palestinské otázky, soustředil se především na dokumentování toho, jak lze z náboženských textů vypreparovat pasáže a výroky a logicky je zřetězit do politické ideologie sloužící docela světským cílům jako je uchvácení území, vyhánění nevhodné populace nebo nastolení teokracie. Výsledkem je zevrubný přehled především židovsko-izraelských a palestinsko-muslimských skupin, stran a hnutí, které spojily náboženství a politiku a zrušily hranici mezi individuální vírou a kolektivním politickým přesvědčením.

Přestože se Mendelova práce dá pokládat za určitý pokus o komparaci ideologických zkomolenin „tří poselství o jediném Bohu“, jejím cílem je především dokázat, že judaismus a islám mají společného více, než se všeobecně ví a přiznává. Již svým dogmatickým východiskem berou obě tato náboženství jako přirozené „sepětí duchovní a světské roviny společnosti“ a shodují se i v tom, že za ideál společenské organizace považují teokracii.

Vzhledem k tomu, že je autor citlivý na povrchní a paušalizující soudy, které stavějí do protikladu „židovsko-křesťanský etický a duchovní odkaz“ a islám jako „hrozbu pro západní civilizaci“, způsob, jak argumentuje, tomuto jeho citění odpovídá: poukazuje na stinné a temné stránky ortodoxního judaismu a obrušuje ostré hrany nekontroverznějších islámských pojmů jako je *dár al-harb* („příbytek války“) a *džihád* („válka za Boha“). Na jedné straně uvádí, že „sám název Izrael znamená Bůh bojuje“, zatímco na straně druhé konstatuje, že „vize *dár al-harb* jako prostoru pro stálou expanzi... ztratila původní sílu“ a „přístup k neislámskému okolí se omezil spíše na misijní činnost“. Násilná forma *džihádu*, přiznává autor, nebyla sice islámskými právníky nikdy odmítnuta, ale novodobý islámský reformismus *džihád* omezil na obrannou válku nebo ho „v násilné podobě docela odmítl“.

Snaha dobrat se věcných argumentů pro svou hypotézu udělala nakonec z arabisty Mendela patrně jednoho z mála pouče-

ných českých znalců bojovně politizujícího judaismu a jeho hnutí, stran a skupin. Pestrá a podrobná mozaika „judaismu ve službách politiky“ je doslova encyklopedickým výčtem pojmů, názorů a postojů ortodoxního, militantního a radikálního židovstva operujícího v prostoru biblické Palestiny. Objeví se jistě řada kritiků, mezi nimiž bude nesporně i několik takových, kteří se bazírováním na detailech budou snažit zakrýt nechuť vůči autorovým tezím. Ničím však nebudou moci vyvrátit fakt, že židovský fundamentalismus existuje a že ovlivňuje to více, to méně atmosféru v dnešním Izraeli a blokuje snahy řešit palestinskou otázku cestou oboustranného kompromisu.

Zvoní-li Halliday s Kepelem umíráčkem radikálnímu politickému islámu, Mendel jako by tuto tendenci neregistroval. Barvitě líčí životní dráhu šajcha Ahmada Jásína, duchovního vůdce hnutí Hamás, která by ostatně stála za samostatnou biografii, a do budoucna spíše než s transformací této složky militantního islámu v jednu z budoucích palestinských politických stran počítá s „dialogem zbraní“. Předpokládá totiž, že Arafatova Organizace pro osvobození Palestiny se na cestě k palestinské státnosti a mírovému urovnání s Izraelem „nevynhe ozbrojené konfrontaci s fundamentalisty“.

Pokud jde o projevy islámského fundamentalismu v Palestině, zůstal nám autor ve zmínce o Chartě Hamásu něco dlužen. Zdá se sice, že tomuto textu nepřikládá velkou váhu, neboť, jak tvrdí, „nic zásadního a teologicky hlubšího v něm nenalezeme“. Přesto z fundamentalistické Charty cituje, ale jen to, co se týká, tak říkajíc, vlastních řad, Palestinců a muslimů. Ani slovo přitom nepadne o tom, že tento text opakuje všechna antisemitská klíšé 20. století (včetně evropských!), která obsahuje literatura Muslimských bratří. Dá se to pochopit tak, že docentu Mendelovi šlo tentokrát především o to, vřadit tento dokument do významového kontextu palestinského povstání – Intifády. A ta představovala v prvé řadě vzpuru mládeže z Gazy proti vlastnímu prostředí a teprve poté „válku kamenů“ proti okupantovi. Avšak autor musí počítat s oprávněnou výtkou, že „sémantická analýza textů“, kterou zařadil, jak uvádí, do své metodické výzbroje, neznamená vybírat z textu libovolně jen to, co vyhovuje hypotéze, a opomíjet nepříjemná fakta a souvislosti.

Soustavně živená nenávist patří do takové kategorie nepříjemných skutečností a její přítomnost ve výbavě náboženských fundamentalismů by neměli analytici podceňovat. Semitské spříznění judaismu a islámu (viz Mendelův bonmot o „semitských bratrancích“ křesťanství) nijak nebrání tomu, aby se nemohli navzájem silně nenávidět. Nutno otevřeně přiznat, že bezhlavé přebírání lží a pomluv zfabrikovaných ev-

ropským antisemitismem do muslimské propagandy zatěžuje islám velkým handicapem. Natolik velkým, že i takoví jasnozřiví duchové jako kupříkladu polský filozof Leszek Kolakowski nejsou ochotni udělit islámu nijak zvláštní koncese.

„Islám“, prohlásil Kolakowski na konferenci pořádané organizací UNESCO počátkem letošního června, „je jediné náboženství, jehož horliví zastánci jsou hotovi organizovat masakry, krvavé persekuce a války“. Přiznal se sice, že islámu nerozumí, leč neodpustil si provokativní otázku, proč toto náboženství, které po řadu století živilo kvetoucí civilizaci a zplodilo požeňnanou vědu, filosofii a literaturu, upadlo do spánku, z něhož se zatím neprobudilo. „Údajná muslimská renesance posledních let“, prohlašoval filosof, „se nezdá být nijak plodnou pro život kulturní, neboť tento islám není víc než politika. Uvidíme, zda tato renesance za pár deseti letů přežije chvíli, kdy budou na Středním východě vyčerpány ropné zdroje.“

Na pozadí Mendelova úsilí, z něhož vyšla faktograficky požeňnaná bohatá kniha, se rýsuje snaha měřit všem náboženským fanatikům stejným metrem. Je to tak trochu donkichotský zápas. Žitá realita je vždy prosycena předsudky, které jedněm nahrávají a druhé poškozují, a sebe dovednější rozbor výroků a psaného slova zůstane vždy jen chabou zbraní proti utkvělým představám.

* * *

„Říše zla“, v níž se před časem vinou islámského fundamentalismu změnil muslimský svět, se ukázala být jen krátkodobou a děsivou fatou morgánou. Radikální politický islám vycházel především z ekonomicky slabých zemí, které do dnešní světové soutěže mohou sotva promluvit, a horliví „džihádisté“ promrhali sympatie a podporu, jež zprvu nacházeli u zbožných muslimů a mezi živořící a tápající mládeží v muslimských zemích. A znovu se potvrdilo, že prolévání krve stále většího okruhu nepřátel jako program samo o sobě nestačí.

Hra na „říši zla“ snad již natrvalo skončí jako epizoda 20. století. Působnost fanatického fundamentalismu připraveného strhávat svět do náboženských válek se teritoriálně zužuje na Palestinu, a zejména Jeruzalém, a možná i Zakavkazsko a Střední Asii. Na Balkáně snad dostatečně silná finanční a hospodářská pomoc spojená s důslednou vojenskou kontrolou pomůže po čase zapomenout na utržené rány a touhu po odplatě. Podhoubí náboženského tmářství schopného plodit nenávist však nevysychá nikdy docela. Proto by konstatování o blednoucí hrozbě z Blízkého východu nemělo nikdy svádět k úplné bezstarostnosti.

Zdeněk Müller, Paříž

Humanistický obraz dnešní Afriky

Ryszard Kapuściński: *Heban, Czytelnik Varšava 1999, ISBN 83-07-02721-7.*

Zatímco všechny knihy Ryszarda Kapuścińskiego byly vydávány v češtině co nejdříve poté, co vyšly v Polsku, poslední s názvem „Heban“ (Eben), vydaná ve Varšavě v minulém roce (a loni v zimě i německy ve Frankfurtu), nenašla zatím, jak konstatoval Kapuścińskiho překladatel Dušan Provazník, českého vydavatele. Faktkem je, že předcházející Kapuścińskiho kniha o Sovětském svazu nezbudila u nás takovou pozornost jako dřívější reportáže z Afriky a Latinské Ameriky (Na dvoře krále králů, Fotbalová válka).

Jeho nynější sbírka reportáží s názvem „Heban“ je však opět mistrovské dílo světové reportáže, které by navíc mělo patřit i k základní literatuře o Africe.

Kapuściński procesoval, nejprve jako zpravodaj Polské tiskové kanceláře, později jako nezávislý novinář, velkou část Afriky. To první období ho zaměstnávalo do značné míry oficiálními událostmi, ovšem v letech, kterým rád říkáme „doba Afriky“. Už tehdy však, ale zvláště, když se do některých oblastí Afriky vracel později, „unikal oficiálním cestám, palácům, významným figurám a velké politice“ a místo toho s oblibou jezdit obyčejnými nákladáky, putoval s kočovnými po poušti, byl hostem rolníka z tropické savany...

Tak mohla vzniknout kniha, která, jak říká Kapuściński v úvodu, „není o Africe, ale o několika lidech odtamtud, o setkáních s nimi a době strávené společně“.

Afrika je ovšem obrovský kontinent a bylo by asi těžké jej popsat beze zbytku. „Je to obrovský oceán, samostatná planeta, bohatý kosmos. Jen pro zjednodušení říkáme Afrika. Ve skutečnosti kromě geografického názvu Afrika jako taková neexistuje,“ říká Kapuściński a míní tím její neuvěřitelné kontrasty: bohatství i chudobu, inteligenci a nevědomost, mírumilovnost a zároveň nestálé konflikty. Jak to všechno vyjádřit jedním slovem? Afrika! Afrika tedy existuje. Je to kus zeměkoule, kterému Evropa ani Amerika stále ještě nerozumějí a chovají se k němu neadekvátně. V minulosti i dnes.

V minulosti, když Evropa Afriku objevovala, jednala s ní jako dobyvatel. Nechácala přívětivost jejich obyvatel, kteří byli na Evropany zvědaví, ale nebyli k nim nepřátelští. Vysvětlovala si jejich vstřícnost jako slabost a chtěla toho využít. Zabírala africká území, kradla bohatství a vyvážela je. Tam, kde se objevil odpor domácích, ničila a zabíjela. A pak přišla na to, že by mohla využít i Afričanů samotných jako bezplatné pracovní síly – otroků.

Obchod s africkými otroky trval téměř čtyři sta let. Začal už v polovině 15. století

a skončil – aspoň oficiálně – v druhé polovině století 19., ale mnohde ještě později, například v severní Nigérii teprve v roce 1936!

Obchod s africkými otroky patří k základním faktům v dějinách nám známé Afriky. Ročně bylo uneseno a vyvezeno ve strašných podmínkách za Atlantik patnáct až třicet milionů Afričanů. Odhaduje se, že za cesty přes oceán, která trvala dva až tři měsíce, umírala hladem, udušením a dehydratací téměř polovina unesených. Někdy na lodi zemřeli všichni. Ti, co přežili, museli pak pracovat do úmoru na plantážích bavlny a cukrové třtiny v Brazílii, na karibských ostrovech a ve Spojených státech, kde přispívali k bohatství západní polokoule. „Obchodníky s otroky byli hlavně,“ píše Kapuściński, „Portugalci, Holanďani, Angličani, Francouzi, Američani, Arabové a jejich afričtí spojenci. Ti všichni se postarali o vyhlazení afrického kontinentu a odsoudili jej k apatické vegetaci: ještě v naší době jsou velké oblasti Afriky opuštěné a proměněné v poušť. Afrika se dodnes nevzpamatovala z toho ničení, z té hrůzy,“ míní Kapuściński a připomíná i zhoubné psychologické důsledky obchodu s otroky: „silně zhoršil vztahy mezi obyvateli Afriky, rozšířil nenávisť, rozmnožil války. Silnější se snažili ovládnout slabší a prodát je na trhu, místní králové začali obchodovat s poddanými, vítězové se zajatci, soudy s odsouzenými...“

Obchod s otroky zanechal v psychice Afričana i ránu nehlubší a bolestně trvalou: komplex ponižení – já, Černý, jsem ten, kterého Bílý handlíř, okupant, vrah může odvléct z domu nebo z pole, zakovat do řetězů, zahnat na loď, prodát na trh a potom honit bičem do úporné dřiny. Ideologií obchodu s otroky byl názor, že Černý není člověk, že lidstvo se dělí na lidi a podlidi a že s těmi druhými lze dělat cokoli a nejlepší je využít do posledku jejich práce a pak je zlikvidovat. V denících a zápiscích těchto otrokářů – píše Kapuściński – je obsažena celá pozdější ideologie rasismu a totalitarismu s její základní tezí: Jiný, to je nepřítel, ale ještě hůř, není to člověk.

V základních myšlenkách Kapuścińskiho knihy o Africe se projevuje především názor na vinu Evropy a Ameriky za současný stav černého kontinentu – chybí snad jen požadavek, který se ostatně objevil už v názorech některých radikálních černých Američanů, aby aspoň potomci unesených černošských otroků byli odškodněni za to, že se jejich předkové stali obětmi nejohavnějšího holocaustu na světě.

Hlavním obsahem Kapuścińskiho zápisů z řady afrických zemí však není ideologie, nýbrž vyličení setkání s Afričany současnosti. Se šoférem Salimem se sešel na okraji oázy Ouadane a chtěl se s ním svěřit do Nouakchotu. V noci uprostřed pouště se

porouchal motor. Salim se jej marně snažil opravit. Docházela i voda k pití. Zbyla troška v malém vaku z kozí kůže. „Pomyslel jsem si: Jestli se Salim se mnou nerozdělí, umřu ještě dnes žízni. Jestli mi trochu vody dá, vystačí nám na jeden den – to znamená zemřeme zítra, nejpozději pozítří.“ Reportér přiznává, že se Salima bál. Ale Salim se s ním o vodu rozdělil. A oba si pomáhali až do poslední chvíle, kdy je zachránili dva mauretánští řidiči.

V Somálsku cestoval Kapuściński s pastevci ovcí a koz: „Kdosi mě budí, lehké dočknutí. Tvář, která se nade mnou sklání, je temná, vidím nad ní bílý turban, tak jasný, že úplně svítí, jakoby potažený fosforem – je ještě noc, ale kolem už panuje ruch. Ženy uklízejí salaše, chlapci nakládají palivo na ohniště. Spěcháme jako o závod, chceme udělat co nejvíce práce, než vyjde slunce a nastane žár. Je třeba rychle sbalit kočovný tábor a dát se na cestu. Ti lidé tady necítí žádné spojení s tímto místem. Co nevidět odejdou, aniž by tu zanechali stopu.“ Kapuściński vzpomíná na jednu jejich píseň, jejíž refrén odpovídá na otázku, kde vlastně mají vlast. „Má vlast je tam, kde zaprší!“ A to bylo téma pro studii pod názvem „Studně“.

Šoféři kamionů jsou často Kapuścińskiho průvodci. Cestuje s nimi Etiopií, Eritreou, Ugandou a Súdánem. Poznává život obyčejných Afričanů, zemědělců, vojáků i těch, kteří nemají práci, ale zato mají hlad. Dostává se s nimi do situací, nad nimiž Evropan jen kroutí hlavou. Zároveň vysvětluje, čím to je, že se v Africe tak těžko, ale přece jen žije. Z pozorování života Afričanů vyplývají Kapuścińskiho názory na jejich vlastnosti, povahu, kulturu a náboženství.

Na základě současných mediálních informací o Africe převratů, bojových akcí, krutostí bychom si měli udělat představu o permanentní rozvrácenosti tamního života a nebezpečí, které tam hrozí na každém kroku, a to každému, kdo se tam ocitne. Kapuściński na příkladech ukazuje, že neklid v Africe je do značné míry importovaný, vyvolaný staletími kolonizace a útlaku. Ale že Afričani jsou v podstatě antimilitaristé, i když nám to tak nyní nepřipadá. Že jsou to nejen mírumilovní, ale i poctiví lidé, i když známe příklady řady jejich vůdců, na jejichž poctivost bychom tolik nesázeli. Mluví se o tom, že Afričani se civilizovali zásluhou misionářů, především katolických, a že to je polidštilo. Ale zdá se, že africká náboženství jsou realističtější. Misionáři se je snaží přesvědčit, že je jen jeden Bůh. Oni jsou tím rozčarováni. Naše náboženství je lepší – říkají – máme více bohů a jeden z nich je zvláštním bohem pro krávy; vždyť krávy jsou pro nás nejdůležitější! Což je u ugandských Karamodžongů plná pravda. Bez nich by nepřežili.

Kapuścińskiho obraz Afriky je nanejvýš humanistický a zároveň pravdivější než obraz Afriky, který známe ze současných sdělovacích prostředků. Bylo by proto rozumné a užitečné vydat i toto Kapuścińskiho dílo, o jehož aktuálnosti nelze pochybovat, v brzké době i česky.

Bořek Homola

Rusko na konci Jelcinovy éry

Alexandr Duleba, Karel Hirman: Rusko na konci Jelcinovy éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999, 321 s., ISBN 80-88935-10-5.

Kniha dvou pracovníků bratislavského Institutu pro veřejné otázky je patrně nejobsaáhlejší monografií zabývající se problematikou vztahů Ruska ke státům středovýchodní Evropy, a především k zemím Visegrádu (České republice, Polsku, Slovensku a Maďarsku), která na území bývalého Československa doposud k tomuto tématu vyšla. Přitom je nutno zvláště ocenit i to, že se oba autoři neomezili pouze na popis těchto vztahů, ale zapracovali do publikace i další okruhy problémů, bez nichž detailní objasnění této problematiky není možné. Jde především o teoretický přehled vývoje ruského zahraničněpolitického myšlení a sovětských a ruských zahraničních doktrín, do jejichž kontextu jsou vztahy Ruska a středoevropských států zasazeny. Publikace obsahuje podrobný popis vnitropolitického vývoje Ruska v 90. letech, bez něhož rovněž nelze celou řadu souvislostí pochopit. Z odborného hlediska je cenný velký počet odkazů na literaturu, který kniha obsahuje.

Ponecháme-li stranou předmluvu prezidenta Institutu pro veřejné otázky Grigorije Mesežnikova, krátkou úvodní kapitolu věnovanou vymezení zkoumané problematiky a závěr, shrnující hlavní teze, skládá se kniha ze tří hlavních částí. V první části jsou představeny hlavní směry zahraničněpolitické debaty, která probíhala v Rusku po rozpadu Sovětského svazu. Autoři přibližují tři hlavní historické školy ruského politického myšlení. Zapadnickou – orientovanou na modernizaci Ruska podle západního vzoru, slavjanofilskou – vyzdvihující zvláštnosti ruské kultury a odmítající rozvoj podle západního civilizačního modelu a eurasijskou, podle níž území Ruska představuje specifickou historickou, kulturní a geografickou civilizaci, která nepatří ani Evropě, ani Asii.

Duleba a Hirman konstatují, že s postupným odchodem komunistické ideologie našly všechny tyto tři směry znovu své stoupence. V gorbačovské éře Sovětského svazu a v ruské politice prvních let po rozpadu SSSR (do roku 1992–1993) jasně dominovali zapadníci. Slavjanofilství našlo pokračování v radikálním ruském nacionalismu, za jehož nejlivnějšího představitele lze po-

važovat Žirinovského Liberálně-demokratickou stranu Ruska. Eurasianismus potom v postsovětském Rusku získal největší vliv. Ukázal se „jako nejhodnější ideologický kompromis mezi ruským marxismem a ruským tradicionalismem“ (s. 25). Eurasijská koncepce se stala dominantním směrem v ruské politické diskusi o zahraniční politice v letech 1992–1999, přičemž jejími nositeli „se staly politické síly středu včetně bývalých komunistů, hlásící se k pragmatickým principům výstavby států“ (s. 27). Ministerstvo zahraničních věcí řízené Andrejem Kozyrevem muselo od roku 1992 čelit trvalé kritice stoupců této koncepce za kroky, které byly považovány za jednostranné ústupky Ruska vůči Západu (sankce OSN proti Jugoslávii, Iráku, Libyi atd.). Kozyrev pod tlakem této kritiky postupně ustupoval ze svých původních (zapadnických) pozic a měnil ruskou zahraniční politiku.

Zajímavé v této situaci bylo sledování postavení států středovýchodní Evropy v ruské zahraniční politice. V knize jsou nastíněny dvě sovětské a dvě ruské zahraničněpolitické doktríny, jež se vztahují k tomuto regionu. Brežněvova doktrína (fungující v podmínkách studené války) dávala SSSR právo přímé vojenské intervence v satelitních státech východního bloku v případě potřeby obhájit tyto politické a bezpečnostní zájmy. Kvicinského doktrína platící v gorbačovské éře (pojmenovaná podle tehdejšího náměstka ministra zahraničních věcí) předpokládala, že státy středovýchodní Evropy přestávají být sovětskými satelity a jsou suverénními aktéry mezinárodních vztahů. Svou zahraniční a bezpečnostní politiku by ale měly koordinovat se Sovětským svazem a raději by měly volit neutralitu než integraci do bezpečnostních struktur Západu. Třetí (už ruskou) Kozyrevovu doktrínu, zformulovanou pro ruskou zahraniční politiku v přelomových letech 1992–1993, lze shrnout jako snahu vyhnout se mezinárodní izolaci. Toho lze dosáhnout jen tak, že se Rusko bude přibližovat bezpečnostním strukturám Západu současně se státy střední Evropy. Jak píše autoři: „Na jedné straně Kozyrevova doktrína poprvé odlišila postsovětské státy východní Evropy (blízké zahraničí) od zemí střední a východní Evropy (vzdálené zahraničí), ale svým vnímáním byla téměř krokem zpět ve srovnání s Kvicinského doktrínou“ (s. 44). Cílem totiž bylo minimálně pozastavit přibližování států středovýchodní Evropy k NATO a západním strukturám, přičemž

díky byla mnohem tvrdší ve srovnání s Kvicinského doktrínou („zabránit“, „nedovolit“ atd.). Autoři zdůrazňují diferenciaci, která v této souvislosti nastává mezi členy visegrádského seskupení. Původně se členové dohodli, že budou vzájemně koordinovat svou zahraniční politiku vůči Sovětskému svazu a později Rusku. Ovšem po rozpadu Československa, při podepisování základní bilaterální slovensko-ruské smlouvy v srpnu 1993, neprovedlo Slovensko žádné konzultace s visegrádskými sousedy. (Ve smlouvě se pak Slovensko například zavázalo, že nebude preferovat žádné regionální bezpečnostní struktury, kam ovšem podle interpretace ruského ministerstva zahraničí patří i NATO.) Podle Duleby a Hirmana tak Rusko našlo ve Slovensku slabý článek Visegrádské skupiny.

Další ruskou doktrínou byla doktrína pojmenovaná po Kozyrevově nástupci ve funkci ministra zahraničních věcí Primakovovi (stal se později i ruským premiérem). Ta vycházela z toho, že „Rusko sice nemůže dosáhnout aktuálního vedoucího postavení USA ve světové politice, ale může významným způsobem přispět k tvorbě tzv. multipolárního světa, který obnoví postavení Ruska jako jednoho z center světové politiky“ (s. 53). Ve středoevropské dimenzi byla Primakovova politika soustředěna především na otázku rozšiřování NATO. V dalších pasážích je mapován a analyzován proces vyjednávání mezi Ruskem a Severoatlantickou aliancí. Důležitý a pozoruhodný je závěr, k němuž autoři dospívají: „Alianci se sice podařilo získat nepřímý ruský souhlas s první vlnou rozšiřování, vyšla však vstřícná globální ruským požadavkům, které vrací Rusko na kvalitativně novou úroveň (...). Další rozšiřování NATO, jestli se vůbec nějaké uskuteční, bude probíhat v mnohem více propletené puvučině evropských bezpečnostních závazků než dosud“ (s. 65).

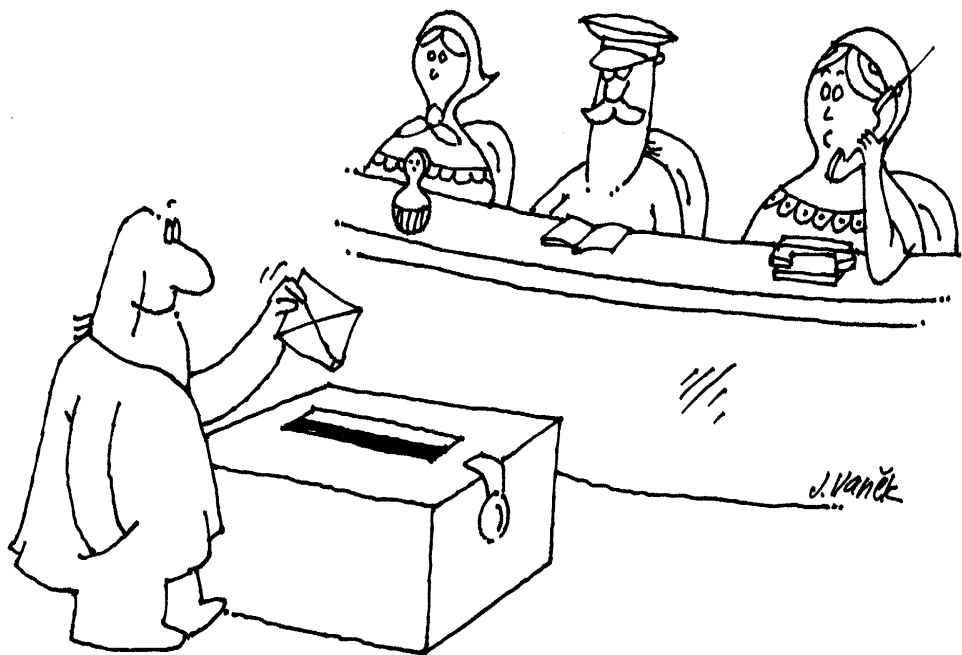
Druhá část knihy se věnuje vnitropolitickému vývoji Ruska a jeho dopadům na zahraniční politiku. Autoři z politologického hlediska velmi názorně demonstrují rozdíly v politickém a ústavním systému Ruska ve srovnání se západními demokratickými státy. Všimají si nestandardnosti „jelcinovského“ prezidentského modelu, který umožnil prezidentovi jako představiteli výkonné moci vydávat dekrety, jež mají charakter legislativních aktů, čímž výrazně narušují klasickou dělbu moci. K tomu přistupuje snaha o maximální nekontrolovanou kumulaci výkonné a zákonodárné moci v jedné ruce. Tento stav podle nich není charakteristický jen pro Rusko, ale i pro minimálně dvě další postsovětské republiky – Ukrajinu a Bělorusko. V této souvislosti se autorům jeví diskutabilní, „jestli ve slovanských postsovětských republikách šlo vůbec o zavádění demokracie, anebo jen o zavádění demokratizačních prvků, často kosmetického charakteru“ (s. 95).

Soupeření politických stran v Rusku podle nich zůstává jen vnější demokratickou fasádou pro domácí obyvatelstvo a Zá-

pad. Skutečnou moc drží v rukou netransparentní zájmové skupiny. Úzká elita (fakticky oligarchie), která má v rukou klíčovou moc, je spjata především s palivo-energetickým, vojensko-průmyslovým a finančním (bankovním) sektorem. (Dalším velmi důležitým faktem, který stojí za pozornost, je také postupný růst moci regionálních elit.) Pod vlivem ekonomických lobby došlo v posledních letech ke „komercializaci“ ruské zahraniční politiky. Tyto hospodářské skupiny mají klíčový vliv na kroky ruské diplomacie. Právě prizmatem boje zájmových skupin autoři sledují vývoj Ruska v 90. letech. Jelcinova snaha udržet si podporu vlivných skupin vedla k tomu, že se během let 1992–93 postupně zbavil reformně nalaďených politiků. Boj jednotlivých zájmových skupin o moc (a přízeň) prezidenta pak byla charakteristická pro celou jelcinovskou éru. Ovšem při hodnocení někdy možná zacházejí autoři až příliš daleko, když finanční krizi, která Rusko zachvátila v srpnu 1998, vysvětlují právě tímto bojem. V závěru této části knihy je předstřena prognóza dalšího vývoje Ruska. Ovšem právě tady se projevílo několik faktorů, s nimiž nemohli autoři počítat v době, kdy knihu dopisovali (léto 1999). Vlna teroristických útoků na civilní cíle a opětné propuknutí česenské války nasměrovaly Rusko jinam, než předpovídali. Jejich původní předpoklad počítal s dvěma alternativami: diktaturou na principu pravicového nacionalismu nebo vládou levicového centrismu v podání moskevského starosty Lužkova a bývalého premiéra Primakova.

Třetí část knihy je věnována aktérům a nástrojům středoevropské politiky Ruska, a především vztahům se Slovenskem. Ruská diplomacie prokázala připravenost podpořit v zemích středovýchodní Evropy politické elity, které se pokusily o hledání „třetích cest“ v transformaci a jež se dostaly do sporu se západními partnery. Za nejvýznamnější příklad lze považovat právě Slovensko. Autoři popisují chování slovenské vládní elity v letech 1994–1998 (koaliční vláda Hnutí za demokratické Slovensko, Sdružení dělníků Slovenska a Slovenské národní strany). Dovozejí, že už brzy po svém nástupu k moci ve volbách 1994 si Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko uvědomilo fakt mizivých vyhlídek země na rychlý vstup do euroatlantických struktur. Začalo proto hledat jiné cesty. Velmi důležitá se za této situace ukázala hospodářská politika. Mečiarova vláda si například velmi dlouho pohrávala s myšlenkou vytvoření zóny volného obchodu s Ruskem, čímž se mělo dopomoci k vyrovnání velmi vysokého pasivního salda v obchodu s ním. Díky mezinárodním závazkům Slovenska však tato idea neuspěla.

Další otázkou, která posiluje význam vztahů Slovenska k Rusku, je problém diverzifikace dovozu strategických surovin, tj. především ropy a plynu. (Velmi důležité přitom je, že jediným skutečně významným ruským hospodářským aktérem v regionu středovýchodní Evropy zůstal v 90. letech

plynárenský koncern Gazprom.) Slovensko (na rozdíl od České republiky, Polska a Maďarska) dováží ropu, plyn, a dokonce i jaderné palivo výhradně z Ruska. Nástrojem ruského pronikání do střední Evropy se dále stala i otázka deblokace ruského dluhu vůči jednotlivým zemím ještě z časů SSSR. Slovensko přitom bylo opět výjimečné mezi státy Visegrádu v tom, že veškeré dodávky nové vojenské techniky realizovalo jen v rámci splácení ruského dluhu. (Maďarsko dováželo vedle ruské techniky i techniku například z Číny nebo západoevropských států. ČR byla ruský dluh ochotna umožnovat zbraněmi jen v minimální míře a Polsko žádné pohledávky v Rusku nemělo.) V souvislosti s deblokací došlo na Slovensku k celé řadě afér a korupčních skandálů. Duleba a Hirman proto používají výrazu „rusifikace“ státních struktur, čímž rozumějí „přenášení modelových pravidel jednání ruské politické a hospodářské elity „do slovenských podmínek“ (s. 228). Nemají přitom sice na mysli jenom Slovensko, nicméně zde se tento trend podle nich projevuje nejvýrazněji.

Velmi kritické je také jejich hodnocení slovenského vývoje po parlamentních volbách 1998, kdy politické strany vítězné opozice slibovaly ve volebních programech radikální změnu kursu zahraniční politiky a nápravu špatných rozhodnutí Mečiarovy vlády. Nicméně faktických kroků pro to (ve vztahu k Rusku) udělaly pramálo. O revizi základní smlouvy s Ruskem z roku 1993 se ve slovenských vládních kruzích podle autorů jen mluvilo, aniž bylo přijato nějaké konkrétní opatření. V lednu 1999 ministr hospodářství Černák podepsal v Moskvě dohodu o dlouhodobých dodávkách ropy z Ruska na Slovensko do roku 2014, kterou původně připravila Mečiarova vláda. Ještě předtím tentýž ministr veřejně vyhlásil, že tato vláda v tomto volebním období diverzifi-

kovat nebude. O několik týdnů dříve ovšem předseda vlády Dzurinda tvrdil právě opak. Dzurindova vláda se od počátku svého funkčního období dostala pod tlak různých slovenských nátlakových skupin, výsledkem čehož bylo mj. i to, že se v důležité otázky vztahů k Rusku vzmohla spíše na gesta než na činy. Jak zcela oprávněně autoři konstatují: „Zahraněční politika je svým způsobem pokračováním vnitřní politiky a ukazuje se, že Dzurindova vláda (...) je vnitřně slabá na to, aby překonala vnitřní rozměr vztahů s Ruskem na samotném Slovensku“ (s. 247).

Přes velký faktografický i analytický potenciál, který kniha obsahuje, je nutno upozornit na drobné nedostatky. Některé v textu uváděné informace by bylo (podle názoru recenzenta) vhodnější uvádět v jiných pasážích textu. Například v druhé části knihy (zabývající se hlavně vnitropolitickým vývojem Ruska) je poměrně podrobně líčen střet zájmových skupin o moc, přičemž velmi významná tu byla účast Gazpromu a ropných společností. Nicméně přesný popis vzniku a privatizace těchto společností nalezneme čtenář až v části třetí, v podkapitole „Ropné společnosti a Gazprom ve vnitřní a zahraniční politice Ruska“ (s. 192–194). S tím úzce souvisí i další poznámka o opakovaném uvádění v podstatě týchž informací. Týká se to konkrétně části třetí, podkapitoly „Vliv ropných společností a Gazpromu na vlády Kirijenka, Primakova a Stěpašina“ (s. 194–202), která je v podrobnější formě rozvedena už ve druhé části knihy. Důvodem překrývání textu je patrně ne zcela sladěná práce obou autorů. Ovšem ani tyto nedostatky nic nemění na nesporně vysokých kvalitách publikace, která může posloužit jako velmi dobrý základ pro další výzkum tematiky vztahů Ruska ke střední Evropě.

Ako to bolo...

Michail Gorbačov: Ako to bolo (zjednotenie Nemecka) Michail Gorbačov: Kak eto bylo (objedinenije Germanii) Vagrius Moskva 1999, 238 strán, 15 000 exemplárov, ISBN 5-264-00138-3

Keď v roku 1996 po druhý raz vyšla v Moskve kniha I. N. Kuzmina „*Krach Nemeckej demokratickej republiky – história, dôsledky*“ (MP č. 1/97), stala sa bestsellerom. Autor, v rokoch 1984–1991 vedúci analytického oddelenia sovietskej rozviedky v Berlíne, sa totiž pomerne kriticky a skepticky vyjadroval o Gorbačovovi a o jeho bezradnosti a ľahostajnosti vo vzťahu k procesom prebiehajúcim v Nemeckej demokratickej republike. A to napriek tomu, že mal od špeciálnych služieb dostatok relevantných aktuálnych informácií, ako i materiálov prognostického charakteru, ktoré prezentovali možné scenáre dni po....

M. S. Gorbačov sa k téme zjednotenia Nemecka, hoci bol priamym aktérom tejto historickej udalosti 20. storočia, vyjadroval pomerne málo, alebo nejasne. Zrejme preto špekulácie zatienili fakty. Spoluarchitekt zjednotenia Gorbačov sa dostal do argumentačnej defenzívy a podozrenia zo zlého politického obchodu s H. Kohlom. Je samozrejme, že rokmi prešli názory na zjednotenie Nemecka, alebo na perestrojku ako takú, všeobecnou evolúciou. Dnes sú iné hodnotenia, pohľady, ale fakty ostávajú faktami.

Zrejme preto, aby konečne vysvetlil svoje motívy, siahol prvý a posledný sovietsky prezident M. S. Gorbačov po svojom archíve, znovu si prečítal záznamy z rozhovorov s H. Kohlom, G. Bushom, H.-D. Genscherom, D. Bakerom, M. Thatcherovou, F. Mitterrandom, G. Andreottim, E. Honeckerom, E. Krenzom, H. Modrowom a inými a ponúkol čitateľom svoje autenticko-dokumentačno-archívne pamäti a svoj pohľad na to, ako to bolo. V úvode ale hneď poznamenáva, že nie vinou ZSSR vznikol problém rozdeleného Nemecka: „...*Sovietsky zväz bol proti rozdeleniu Nemecka, ako hlavného výsledku vojny. Studená vojna ale spôsobila nemožnosť riešenia nemeckej otázky dovtedy, pokiaľ sa v ZSSR nezačala perestrojka...*“ (s. 5). Tento úvodný metodologický prístup sa prejavil aj v členení knihy. Autor ju rozdelil na tri hlavné časti.

Prvá – *Nemecká otázka po vojne* (s. 6–52) – je syntetizujúcim pohľadom M. Gorbačova, ako sám hovorí „...*šesťdesiatnika, ktorého so svojimi rovesníkmi na svedie spája jedna črta – všetci sme deti vojny...*“ (s. 6), na problém Nemecka. Používa pojem „programové rozdelenie“, či skôr „programový rozkol“ Nemecka a mapuje podstatu povojnového politického zlomu

vítaných mocností (*ich elit*) od myšlienky jednoty k realizácii „studenej vojny“.

Najhutnejšia a najdôležitejšia je práve druhá časť knihy – *Zjednotenie Nemecka* (s. 53–168), v ktorej Gorbačov popisuje ťažkú cestu od prvých pokusov, cez prielom, pád steny, až po rozhodujúcu júlovú návštevu (15. 7. 1990) a samotné zjednotenie. Sám zvyrazňuje, že pri prijímaní akéhokoľvek rozhodnutia bral do úvahy morálny, politický a strategický rozmer problému, pričom mu vraj šlo o to, aby „...*aktivita Nemcov k jednote nepodkopali medzinárodné úsilie o likvidáciu „studenej vojny“, a preto sa všetko musí uskutočniť postupne...*“ (s. 81). Toto sa snaží potvrdiť Gorbačov aj fragmentom rozhovoru s H. Kohlom: „...*beriem na vedomie, pán kancelár. Pre mňa a pre celé sovietske vedenie sú veľmi dôležité Vaše prísľuby o nemennosti vzťahu k nášmu spoločnému kurzu... chcel by som potvrdiť, že SRN nie je v žiadnom prípade zainteresovaná v destabilizácii NDR a neželá jej nič zlé...*“ (s. 84–85). S odstupom času bude určite zaujímavé počkať si ešte na reakciu či vysvetlenie Gorbačova, ako garantoval „nič zlé“ ľuďom, ktorí boli v NDR pri moci a potom pomohli zjednoteniu Nemecka. Tejto téme sa Gorbačov už roky vyhýba. Buď ako vyjednávač zlyhal, alebo mu bol osud týchto ľudí – spojencov ZSSR – ľahostajný. Je ale možná, čo je pre Gorbačova najhorší variant, kombinácia oboch dôvodov.

Zamyslenie sa na počesť jubilea (s. 169–190) – tretia časť knihy – je súborom úvah Gorbačova, akoby post scriptum k celej knihe (*trochu i k historickej epoche*). Gorbačov sa pýta, čo bolo a je vlastne výsledkom zjednotenia Nemecka. Upozorňuje, že je veľmi ťažké zhodnotiť tento akt z pohľadu zahraničnopolitických záujmov vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Priznáva však, že zjednotenie: „...*nás oslobodilo od toho bremena, ktoré bolo spojené s nutnosťou udržiavať v NDR veľkú vojenskú skupinu, ktorá spotrebovávala veľké finančné čiastky...*“ (s. 173). Svojim spôsobom tak po rokoch akceptoval fakt nielen ideologickej, ale najmä ekonomickej porážky Sovietskeho zväzu a celého systému.

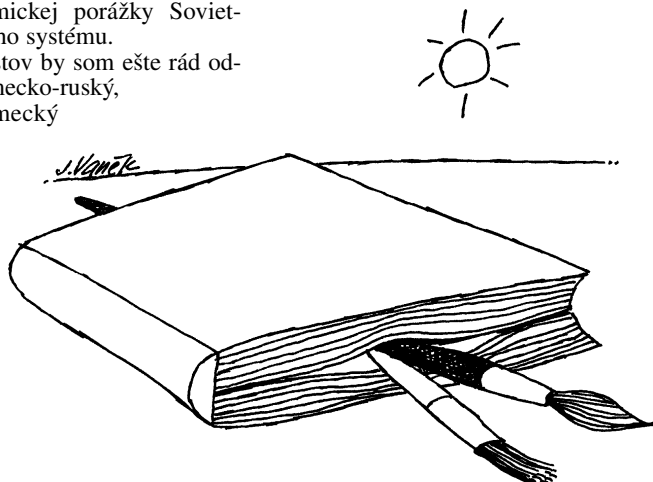
Večných optimistov by som ešte rád odkázal na tzv. nemecko-ruský, alebo rusko-nemecký faktor v európskej politike. Gorbačov je presvedčený, že práve tento môže zohrať „...*rozhodujúcu konštruktívnu úlohu...*“ (s. 190).

Aby autor viac zautentizoval svoje spomienky, do prílohy knihy zaradil ruské znenie *Dohody o konečnom usporiadaní vo vzťahu k Nemecku* z 12. 9. 1990, ktorú v mene svojich vlád podpísali E. Ševarnadze, D. Baker, R. Dumas, L. de Maiziere, H.-D. Genscher a D. Hurd. Touto dohodou Moskva vlastne súhlasila (článok 6), aby sa zjednotené Nemecko (vrátane bývalej NDR) stalo plnohodnotným členom Severoatlantickej aliancie. S akceptovaním tejto skutočnosti je potom potrebné pristupovať k analýze neskoršej nervozity Ruska po prijatí rozhodnutia a faktickom rozšírení NATO. Ďalej v knižočke nájdeme aj *Zmluvu medzi Zväzom sovietskych socialistických republík a Federatívnou republikou N e m e c k o o rozvoji všestrannej spolupráce v oblasti hospodárstva, priemyslu, vedy a techniky*, ktorú podpísali osobne M. Gorbačov a H. Kohl.

Určite zaujímavým je aj zoznam všetkých dohôd a zmlúv, ktoré boli podpísané počas oficiálnej návštevy M. Gorbačova v Spolkovej republike Nemecko v júni 1989. To znamená v čase „tesne“ pred septembrovými oslavami 40. výročia NDR, keď už bola situácia v krajine (v NDR) poznačená o život sa hlásiacim masovým exodusom občanov cez Maďarsko a Československo do SRN. Napriek pokusom odhovoriť ho od cesty, Gorbačov si jednoducho nemohol, vzhľadom na ešte vtedy funkčnú Varšavskú zmluvu, dovoliť do Berlína neletieť. Pritom veľmi dobre chápal, že „...*cesta nebude jednoduchá. Sviatok je sviatkom a bude potrebné hovoriť predovšetkým o tom, čo všetkých znepokojuje...*“ (s. 82).

Napriek horeuvedenému sa od M. Gorbačova, najmä po dlhom období jeho mlčania, či vyhýbania sa tejto téme, po období rôznych špekulácií a v čase, keď sa jeho partner H. Kohl dostal do vnútorpolitických ťažkostí, dalo očakávať objemovo, hodnotovo a najmä obsahovo „*tučnejšiu*“ kniha. Darma, už ani Gorbačov zrejme nie je tým, čím býval. To však neznamená, že by kniha mala ostať v knižnici na ocot. Skôr naopak!

Peter Stupavský

Bosna a Hercegovina

Přehled kulturní historie

Ivan Lovrenović: *Bosna a Hercegovina. Krátký přehled kulturní historie. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2000, ISBN: 80-86130-05-3.*

Institut pro středoevropskou kulturu a politiku (ISE) předstupuje v novém roce před laickou i odbornou veřejnost odvázně: knižní řadou, která mapuje dějiny jednotlivých postjugoslávských republik. Jedná se samozřejmě o tematiku, která je v současné době velmi populární, ISE ovšem k tématu balkánských dějin přistupuje v Česku dosud nevidaným způsobem – chce vydat dějiny napsané domácími historiky z jednotlivých zemí bývalé Jugoslávie.

První kniha v této řadě se v tomto světě jeví být počinem nejodvážnějším. Jedná se totiž o dějiny Bosny a Hercegoviny, jejichž autorem je Ivan Lovrenović. Hlavní úskalí samozřejmě spočívá především ve skutečnosti, že čtenář ke knize již dopředu přistupuje s otázkou: Je napsána z pohledu Srba, Chorvata nebo Muslíma (Bošňáka)? Nestranný čtenář naštěstí zjistí, že Lovrenović je skutečným Bosňanem, který své dějiny staví na vystižení specifických rysů bosenství a výše jmenované národy Bosny a Hercegoviny umísťuje pod společný název Bošňan. Kniha je v tomto smyslu velkou obhajobou bosenství jako multikulturní entity, která byla rozvrácena působením šovinismů, jež v 19. a 20. století rozbitly kulturní jednotu Bosny a Hercegoviny.

Lovrenović poukazuje na specifický historický vývoj Bosny, která v celém druhém tisíciletí našeho letopočtu ležela na rozhraní

dvou soupeřících táborů. Po rozkolu v křesťanském světě se Bosna stala místem soupeření katolictví, reprezentovaného především uhersko-chorvatským královstvím, a pravoslavlí, které zastupovala Byzantská říše, případně její vazalové na jižní a východní hranici Bosny (srbské státní útvary Raška a Duklja). Obě vyznání se snažila Bosnu ovlivňovat vojensky i duchovně: katolictví bylo od 13. století zastoupeno především budováním františkánských klášterů, pravoslavlí se prosazovalo spíše v pozdějších stoletích. Vedle toho vznikla také „státní“ bosenská církev, kterou Lovrenović považuje za zvláštní kombinaci cyrilometodějské tradice slovanské liturgie, jež nepopírá základní teologické doktríny, avšak usiluje o nezávislost na Římu. Autor považuje kritiku tzv. bogomilů jako heretiků za neopodstatněnou a vidí v ní kabinetní výmysl 19. století; sami Bosňané se podle něj označovali jako „krtjani a krtjanky“.

Lovrenović přesvědčivě ukazuje, že Bosna se již ve středověku stává etnickým konglomerátem; žijí v ní nejen stoupenci křesťanských vyznání, ale také muslimové, Židé, přicházejí sem obchodníci a řemeslníci ze Saska, Dalmácie, Itálie. Jako tmelící element, který vytváří pocit sounáležitosti s Bosnou, vidí autor kulturu. Velký důraz klade na obhájení specifčnosti bosenštiny, která se vyskytovala v různých psaných podobách (cyrilice, hlaholice). Samostatnou kapitolu věnuje také bosenským náhrobním kamenům–stečkům, které se v této podobě vyskytují pouze v Bosně, přičemž byly sakrálním objektem prakticky všech seg-

mentů středověké bosenské společnosti.

Na přelomu 16. století se soupeření o Bosnu mění z katolicko-pravoslavného na křesťansko-turecké (muslimské). Lovrenović ukazuje, že přechod Bosny pod tureckou nadvládu byl postupným procesem, který trval přibližně 60 let a byl završen pádem hradu Jajce v roce 1528. Odmítá ovšem tradiční pohled, který tureckou nadvládu automaticky charakterizuje jako „temný vilajet“. Poukazuje na potřebu periodizace období tureckého panství v Bosně: v prvních přibližně stopadesáti letech se Bosna stává kvetoucí zemí, rozvíjí se obchod i řemesla, sultán je relativně velmi tolerantní k nemuslimskému obyvatelstvu. Tato situace se mění s vojenskými neúspěchy tureckých vojsk ve druhé polovině 17. století a s jejich ústupem ze střední Evropy. Podobně jako velké části Chorvatska (Vojenská hranice) na křesťanské straně, stává se Bosna na straně muslimské především nárazníkovým pásmem, místem častých vojenských střetů i periferií turecké říše.

Přelom 18. a 19. století rozdmýchává nejen na Balkáně romantický nacionalismus, který postihuje také Bosnu. Objevují se velkosrbské i velkochorvatské myšlenky, zatímco islámské vyznání je zatlačováno s ústupem Turecka z Balkánu do pozadí. Bosna se podobně jako prakticky celý Balkán stává hříčkou na velmocenské mapě Evropy. Tato situace prakticky přetrvala až do konce studené války, po níž v zemi vypukl složitý národnostní konflikt ovlivňovaný ze zahraničí, který je v současné době suspendován mezinárodním protektorátem.

Jedinou cestu k budoucnosti Bosny vidí Lovrenović v ústupu z nacionalistických pozic a v uznání specifčnosti bosenského kulturního národa. Jeho dějiny Bosny se především snaží ukázat, že takový národ existuje.

Ladislav Cabada

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

LADISLAV CABADA, Ph.D., nar. 1973; politolog, vedoucí katedry sociologie a politologie, Fakulta humanitních studií ZČU v Plzni. Zabývá se mj. komparativními analýzami politických systémů ve střední Evropě a na Balkáně. (str. 40)

PHILIPPE COSTE, nar. 1947; studoval na Národní škole administrativy; v letech 1988–91 pracoval jako ředitel Centra analýz a předpovědí, 1991–93 velvyslanec na Mauriciu, 1993–97 v Kambodži, v r. 1997 ředitel odboru evropské spolupráce na francouzském ministerstvu zahraničí; nyní velvyslanec v Praze. (str. 7)

Mgr. BOŘEK HOMOLA, nar. 1924, publicista, absolvoval fakultu žurnalistiky UK. Pracoval v ČTK a předních pražských denících, byl zahraničním zpravodajem na Dálném východě, v arabských zemích a v Africe. Dvalet let, kdy nesměl do zahraničí, se věnoval politické ekonomice evropských a rozvojových zemí – publikoval pod pseudonymy; po r. 1989 vedoucím zahraniční rubriky Hospodářských novin, člen redakčního kruhu MP. (str. 36)

ANTOINE MARÉS přednáší od roku 1977 středoevropskou, českou a slovenskou historii v INALCO (Institut national des langues et civilisations). Pedagogicky rovněž působil na různých univerzitách v Paříži i mimo Paříž. Od roku 1991 byl ředitelem Centre d'Etude de l'Europe médiane (INALCO) a v současné době vede Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vě-

dách (CEFRES) v Praze. Je autorem "Histoire des pays tchèques et slovaques", byl vedoucím autorských kolektivů řady publikací. Je odborníkem na francouzsko-československé vztahy ve 20. století, zároveň se věnuje kulturním aspektům vztahů mezi Francií a střední Evropou. (str. 14)

PhDr. ZDENĚK MÜLLER, nar. 1947, publicista, vystudoval filosofii a arabštinu, pracoval v Orientálním ústavu, žije v Paříži. Zabývá se sociálními a politickými problémy současné Francie. (str. 33)

Doc. Ing. ALOJZ NEUSTADT, CSc., nar. 1937, vystudoval VŠE, obor ekonomika zahraničního obchodu. Zabýval se výzkumem mezinárodních ekonomických vztahů. Naposledy před odchodem do důchodu v r. 2000 byl ředitelem odboru zahraničně obchodních analýz a evropských politik České agentury na podporu obchodu CzechTrade v Praze. Člen redakční rady MP. (str. 24)

MARTIN NOVÁK, nar. 1969; vystudoval žurnalistiku na FSV UK v Praze. V letech 1992–95 redaktorem Lidových novin, od r. 1995 pracuje v zahraniční rubrice zpravodajství České televize. (str. 22)

Ing. JIŘÍ PLECITÝ, nar. 1976, student francouzské Ecole Nationale d'Administration ve Štrasburku a Paříži (1999-2001) a absolvent VŠE v Praze (1999), obory mezinárodní politika a evropská integrace. V letech 1991-94 studium na lyceu Carnot v Dijonu. V roce 1998 absolvoval studijní pobyt na Katolické univerzitě v Lovani v oboru evropské integrace. V letech 1996-1999, předseda české sekce organizace „Young European Federalists“. Zaměřuje se především na otázky evrop-

ské politické a ekonomické integrace. (str. 4)

LENKA POKORNÁ, nar. 1963; absolventka FF UK, obor francouzština-italština, pracovala jako překladatelka, jako učitelka francouzštiny ve Francouzském institutu v Praze a jako vedoucí tiskového oddělení Správy českých center. Od roku 1998 pracuje na MZV nejprve jako referentka pro Francii, v současné době má na starosti spolupráci ČR s Mezinárodní organizací Frankofonie. (str. 12)

GERHARD SABATHIL, nar. 1954; německý ekonom a diplomat, v letech 1992–96 působil jako rada Delegation EK, od r. 1996 zástupce ředitele oddělení pro ČR, Slovensko a Maďarsko v DG-IA Evropské komise. (str. 16)

JOSEF VESELÝ, nar. 1946, novinář, po absolvování Fakulty sociálních věd a publicistiky UK nastoupil v redakci Mezinárodní politiky, po jejím zastavení pracoval v redakci Večerní Praha a Mladé fronty. Postgraduálně studoval na VŠE obor mezinárodních hospodářských vztahů, poté pracoval v Mladé frontě Dnes, Týdnu; nyní evropský zpravodaj Hospodářských novin (Brusel, Düsseldorf). (str. 8)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1-6/2000.

Oprava:

V Mezinárodní politice č. 6/2000 bylo v článku Luboše Palaty na str. 18 chybně uvedeno křestní jméno bývalého prezidenta SRN. Správně má být Roman Herzog. Čtenářům se za tuto chybu omlouváme.